

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
Odsjek za germanistiku

DIPLOMSKI RAD

Integracija azilanata u njemačko društvo učenjem
njemačkoga jezika

Studentica: Mirjana Barović

Mentorica: doc. dr. sc. Marijeta Rajković Iveta

Komentorica: doc. dr. sc. Aleksandra Ščukanec

Zagreb, rujan 2018.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad “Integracija azilanata u njemačko društvo učenjem njemačkoga jezika“ izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorica dr. sc. Marijete Rajković Ivete, doc. i komentorice dr. sc. Aleksandre Ščukanec, doc. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Mirjana Barović

Zahvaljujem se svojim mentoricama, dr. sc. Marijeti Rajković Iveti i dr. sc. Aleksandri Ščukanec koje su me vodile u procesu pisanja diplomskoga rada. Također se zahvaljujem i profesorici dr. sc. Miculinić za konstruktivne komentare.

Posebne zahvale upućene su mojoj obitelji i prijateljima, te mom Toniju za podršku koju mi pruža u svakom segmentu života.

Mirjana Barović

Sadržaj

1. Uvod.....	4
1.1. Migracije u svijetu	6
1.2. Useljavanje u Njemačku	9
1.3. Izbjeglice u Münchenu	14
2. Zahtjev za međunarodnom zaštitom i struktura integracijskoga tečaja	16
2.1. Postupak podnošenja zahtjeva za dobivanjem međunarodne zaštite u Njemačkoj ...	16
2.2. Integracijski tečaj u Münchenu.....	18
3. Pregled literature korištene u pripremi terenskog istraživanja.....	22
3.1. Osvrt na prethodna istraživanja integracije i uloga jezika u integracijskome procesu	22
3.2. Osvrt na korištenu literaturu	24
4. Cilj i metodologija	26
5. Osvrt na terensko istraživanje	30
5.1. Prikaz rasporeda terenskoga istraživanja.....	30
5.2. Izazovi tijekom terenskoga istraživanja	32
6. Prikaz dobivenih rezultata.....	36
6.1. Pregled rezultata ankete polaznika K8	36
6.2. Pregled rezultata ankete polaznice K9.....	37
6.3. Pregled rezultata ankete polaznika K10	39
6.4. Pregled rezultata ankete polaznika K14	40
6.5. Pregled rezultata ankete polaznika K15	41
6.6. Pregled rezultata ankete polaznika K16	43
6.7. Rezultati analize anketa ostalih imigranata i usporedba sa analizama anketa izbjeglica.....	44

6.8.	Zaključne misli proizašle iz analize anketa i uloga učenja njemačkoga jezika u integraciji izbjeglica u njemačko društvo	46
7.	Didaktičko-metodički pregled strukture nastave i nastavnih materijala.....	48
7.1.	Prikaz analize udžbenika tečaja njemačkoga jezika za razinu A2.2.....	49
7.2.	Prikaz analize udžbenika tečaja njemačkoga jezika za razinu B1.1	55
7.3.	Prikaz analize udžbenika orijentacijskoga tečaja	60
7.4.	Didaktička analiza nastavnoga sata tečaja njemačkoga jezika razine A2.2	63
7.5.	Didaktička analiza nastavnoga sata orijentacijskoga tečaja	65
7.6.	Zaključak izveden iz analize udžbenika i analize promatrane nastave.....	67
8.	Zaključak.....	69
8.1.	Integracijski tečaj i integracija u njemačko društvo	69
8.2.	Problem metodologije istraživanja i prijedlozi rješenja	70
8.3.	Pitanja proizašla iz istraživanja	72
9.	Literatura.....	75
10.	Sažetak	83
11.	Summary	84

1. Uvod

Migranti su dio svakodnevnice u cijelome svijetu, ali 2014. godine započeo je masovan migracijski val prema državama članicama Europske unije, stanovnicima tih država i službama za civilnu pomoć. Migracijski val izazvan je mnogim čimbenicima, no u središtu se nalazilo nepoštivanje Dublinskoga protokola prema kojemu bi izbjeglice zahtjev za međunarodnom zaštitom trebale predati u zemlji u koju su prvotno ušle na teritoriju Europe¹. Na vrhuncu krize Njemačka je primila brojne izbjeglice što je izazvalo podvojene reakcije u njemačkim medijima. Stoga su novinski članci u kojima se kritiziraju integracijski tečajevi, njihova organizacija i struktura, bili snažna motivacija za odabir ove teme.

Tijekom pregledavanja izvješća i članaka u njemačkim medijima, uočeno je da koriste termin „izbjeglica“², a ne azilant, tražitelj međunarodne zaštite ili tražitelj azila³. U ovome radu koristit će se pojmovi „azilant“ i „izbjeglica“, odnosno „tražitelj azila“ i „tražitelj međunarodne zaštite“ istoznačno. Izbjeglice, odnosno azilanti, osobe su pod zaštitom *Konvencije o statusu izbjeglica* iz 1951. godine⁴.

Cilj je ovoga rada prikazati načine integracije u njemačko društvo izbjeglica koje su predale zahtjev za međunarodnom zaštitom. Pritom se posebna pozornost posvećuje ulozi integracijskoga tečaja i učenja njemačkoga jezika i kulture kao osnovnoga segmenta tečaja. Naglasak će biti na usporedbi iskustava polaznika koji pohađaju tečaj. Zbog toga metode korištene za prikupljanje podataka uključuju anonimnu anketu za polaznike pripremljenu na njemačkome jeziku, analizu udžbenika i dodatnih materijala koji su korišteni u nastavi, anketu profesora triju grupa na različitim razinama integracijskoga tečaja.

Prvotno se rad, uz sudjelovanje s promatranjem na jezičnom tečaju u Münchenu, trebao temeljiti i na kvalitativnim polustrukturiranim i strukturiranim intervjuima s izbjeglicama, voditeljima projekata integracije te profesorima koji podučavaju izbjeglice. Intervjui se nisu mogli dogovoriti zbog manjka interesa izbjeglica i voditelja nastave za sudjelovanjem u istraživanju (isključujući jednu profesoricu koja je izdvojila pet minuta vremena za dodatna pitanja koja se odnose na njezine odgovore u anketi). Stoga se analize temelje na dobivenim rezultatima iz anketa koje su polaznici (uključujući druge imigrante koji pohađaju tečaj)

¹ <http://www.unhcr.org/4a9d13d59.pdf>. (zadnji pristup: 11. 9. 2018.)

² Flüchtling, njem.

³ <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/fluechtlinge-und-einwanderer-die-wichtigsten-fakten-a-1030320.html#sponfakt=3>. (zadnji pristup: 7. 6. 2018.)

⁴ *Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti*, NN 070/2015.

ispunili tijekom nastave. U prikazu rezultata analize anketa posebno su se proučile ankete izbjeglica, a u kasnijim poglavljima se pozornost usmjerila na usporedbu rezultata izbjeglica i ostalih imigranata, odnosno muške i ženske populacije ispitanika.

Rezultati rada trebali su se temeljiti na analizi anketa i intervju s izbjeglicama, ali njihova nezainteresiranost i nesigurnost onemogućili su intervju, zbog čega su u analizu uključene samo ankete. Anketa je provedena u tri grupe polaznika unutar jedne organizacije koja nudi pohađanje integracijskih tečaja. U jednoj grupi bilo je između 20 i 25 polaznika, a uključuje jednu do pet izbjeglica. Sveukupno je iz tri grupe u istraživanju sudjelovalo 17 polaznika (sedam žena i deset muškaraca), od čega je šest izbjeglica⁵. Ankete su ispunili i voditelji tečajeva. Treba napomenuti da će se svi rezultati ovog rada promatrati s oprezom zbog mogućih dvostrukih interpretacija odgovora. U interpretaciji samih odgovora velika se važnost pridala i razini znanja njemačkoga jezika polaznika koji su ispunili anketu jer se uočilo da su polaznici tečajeva imali poteškoće u razumijevanju pitanja.

U svrhu stvaranja jasnije slike oko broja izbjeglica i tražitelja međunarodne zaštite, u prvim poglavljima prikazani su statistički podatci iz svijeta, Europe i Njemačke u posljednjih 18 godina⁶. Potom je prikazana literatura koja se koristila kao temelj za sastavljanje ankete, pripreme hodograma za intervju, metodološke i teorijske aspekte povezane s istraživanjima izbjeglica i imigranata. Nakon toga je propitana važnost učenja jezika zemlje domaćina za društvenu, ekonomsku i kulturnu razinu integracije uzimajući u obzir teorijske radove o integraciji. Integracijski tečaj posebno utječe na interakcijsku i društvenu dimenziju integracijskoga procesa te je objašnjeno u kolikoj mjeri nepotpun program integracijskoga tečaja⁷ otežava integraciju izbjeglica.

Središnji dio rada čini analiza anketa provedenih među voditeljima nastave i polaznicima u Münchenu, rezultati analize udžbenika koji se koriste u nastavi i promatranja nastave u dvije grupe integracijskoga tečaja nakon čega je dočaran utjecaj svih navedenih segmenata na integraciju polaznika tečaja.

Zaključkom rada nastoji se razlučiti važnost znanja koje su polaznici usvojili na integracijskome tečaju, u samome procesu integracije iz perspektive polaznika tečaja. Prikazat će se u kolikoj mjeri polaznici na integracijskome tečaju dobivaju potrebno znanje za

⁵ Zbog sumnji u vjerodostojnost podataka u anketi moguće je da je još troje izbjeglica sudjelovalo u istraživanju. Detalji ovoga problema bit će objašnjeni unutar analize anketa polaznika integracijskih tečajeva.

⁶ Zadnje podatke nalazimo za 2017. godinu.

⁷ Analiziranjem svih prikupljenih podataka došlo se do zaključka da program integracijskoga tečaja ima vidljive nedostatke.

integraciju, stvara li im slabo poznavanje njemačkoga jezika prepreku za uključivanje u njemačko društvo. Propitivat će se prilagođenost udžbenika koji se koristi u nastavi ciljnoj skupini. Na kraju je prikazana analiza promatranja nastave obzirom na smjernice *Saveznog ureda za migracije i izbjeglice* (u daljnjem tekstu koristit će se kratica BAMF⁸) za prikladnu integraciju u njemačko društvo.

1.1. Migracije u svijetu

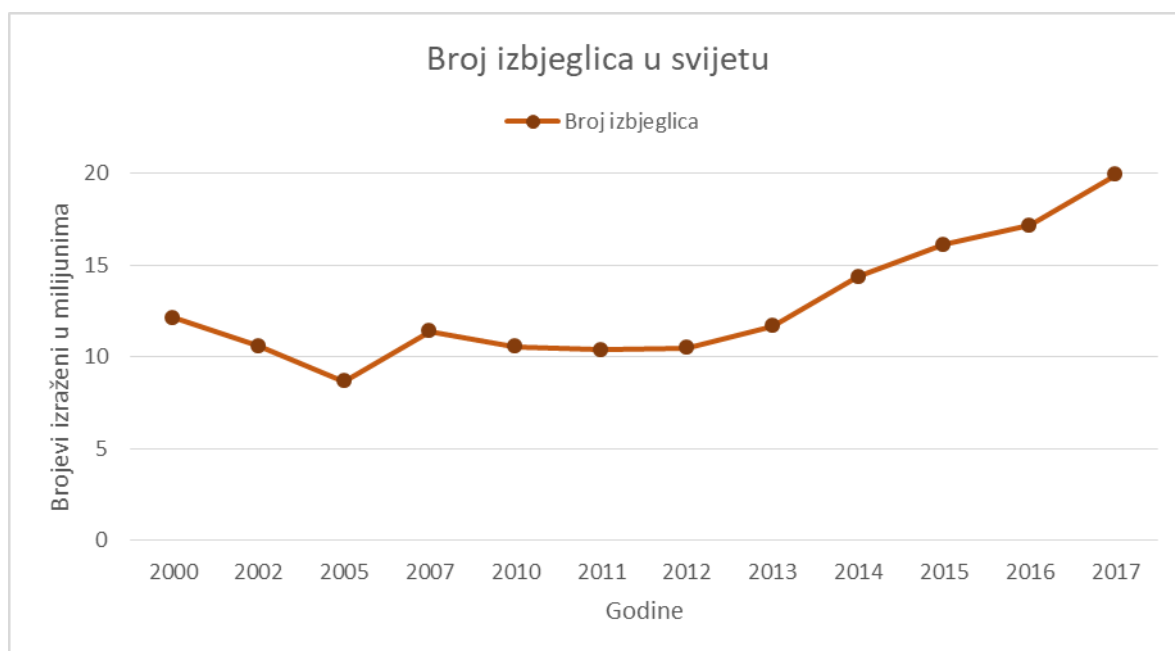
Na internetskim stranicama UNHCR-a⁹ vidljiv je pregled broja tražitelja azila, izbjeglica, interno raseljenih osoba¹⁰, izbjeglica i interno raseljenih osoba koje su se vratile u zemlju podrijetla ili prebivalište, osoba bez državljanstva i drugi. Od 2013. broj izbjeglica počeo se povećavati, a podatke pronalazimo od 1955. do 2016. na internetskoj stranici Ureda visokoga povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice¹¹. Libanon, Jordan i Turska bile su prve države koje su prijavile rastući broj izbjeglica, pogotovo Turska u kojoj je taj broj u razdoblju od 2013. do 2014. porastao za milijun osoba. Godine 2016. u svijetu je bilo 17 187 488 izbjeglica, a 2017. godine 19 941 347 izbjeglica.

⁸ Službeni njemački naziv glasi: *Bundesamt für Migration und Flüchtlinge*.

⁹ *Ured visokoga povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice*. Više: <http://www.unhcr.org/history-of-unhcr.html>. (zadnji pristup: 16. 8. 2018.)

¹⁰ „Interno raseljene osobe su one osobe koje nisu prešle međunarodnu granicu kako bi pronašle utočište, već su ostale u svojim matičnim zemljama. Čak i ako su pobjegle iz sličnih razloga kao i izbjeglice (zbog oružanoga sukoba, općega nasilja, kršenja ljudskih prava), raseljene osobe pravno ostaju pod zaštitom svoje države te kao građani zadržavaju sva svoja prava i zaštitu prema međunarodnom zakonu o ljudskim pravima i međunarodnom humanitarnom pravu.“ (<http://www.unhcr.hr/kome-pomazemo/interno-raseljene-osobe>; zadnji pristup 16. 8. 2018.)

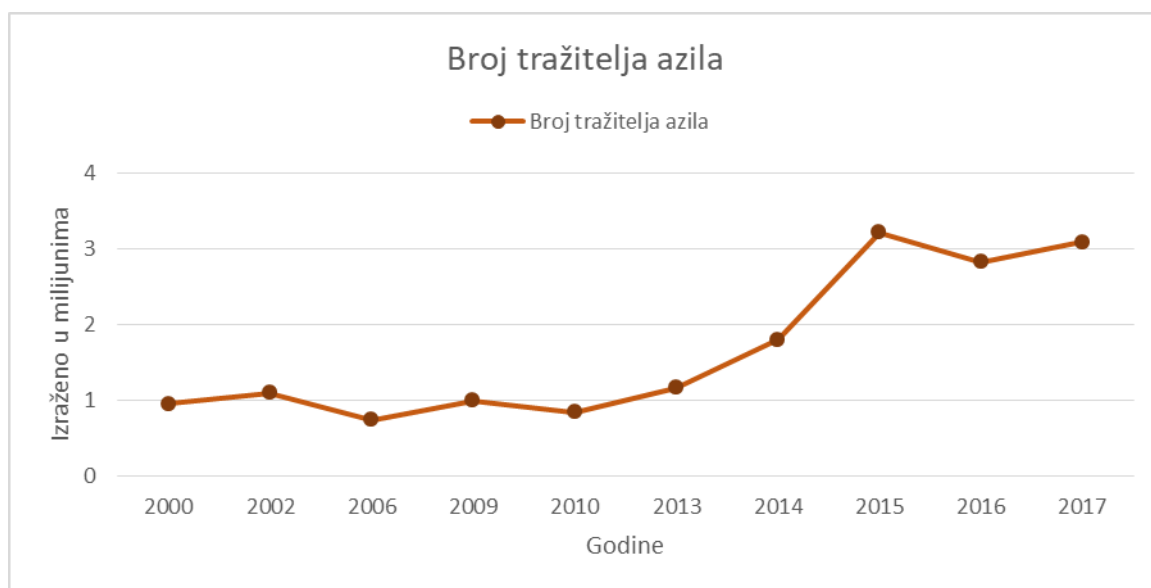
¹¹ <http://popstats.unhcr.org/en/overview>. (zadnji pristup: 10. 4. 2018.)

Tablica 1: Prikaz broja izbjeglica u svijetu
između 2000. i 2017. godine¹²

Istovremeno, s brojem izbjeglica povećao se i broj tražitelja azila, ali nikako nije riječ o istom broju ljudi. Godine 2013. najviše prijava za azil podneseno je u Sjedinjenim Američkim Državama (84 343), Južnoj Africi (237 270), Maleziji (97 513), Turskoj (52 467) i Njemačkoj (135 581). Iduće godine taj se broj malo povećao u svim navedenim zemljama, ali tek je 2015. postigao svoj vrhunac od 3 224 966 milijuna tražitelja azila, broj koji je dotad bio nezabilježen.

¹² Za tablice 1 i 2 koristio se izvor: <http://www.unhcr.org/history-of-unhcr.html>. (zadnji pristup: 11. 9. 2018.)

Tablica 2: Prikaz broja tražitelja međunarodne zaštite između 2000. i 2016. godine

Na području Europe koristili su se statistički podatci EUROSTAT-a¹³ koji prikazuju veliki broj tražitelja azila 1992., kada je taj broj povećan raspadom Jugoslavije, a 2001. godine 424 000 građana zemalja koje tada nisu bile članice Europske unije podnijeli su zahtjev za azil. Do 2006. taj je broj pao na malo ispod 200 000 prijava. Broj tražitelja azila postupno se povisio do 2012. godine. Nadalje, broj ljudi koji traže utočište, a pod time se misli na tražitelje azila, povećao se 2013. godine s 431 000 na 627 000 u 2014. godini. Iduće dvije godine broj se zadržao na otprilike 1,3 milijuna¹⁴.

Godine 2017. gotovo je 705 000 osoba podnijelo zahtjev za azilom u zemljama članicama Europske unije¹⁵.

Prema izvješću *The Refugee Crisis through Statistics: A Compilation for Politicians, Journalists and other concerned Citizens* (2017: 3-8) organizacije *European Stability Initiative*, krajem 2015. godine količina raseljenih osoba u Europi iznosila je preko 65,3 milijuna, a od njih su 16,1 milijuna izbjeglica i 3,2 milijuna zatražili azil. Tablica je preuzeta iz spomenutoga izvješća, a prikazuje podrijetlo izbjeglica.

¹³ Službeni naziv glasi: *Statistički ured europskih zajednica*. Više na: <https://www.dzs.hr/Eurostat-ESDS.htm>.

¹⁴ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics#Number_of_asylum_applicants:_drop_in_2017. (zadnji pristup: 11. 9. 2018.)

¹⁵ http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics. (zadnji pristup: 10. 4. 2018.)

Država	Broj izbjeglica
1. Sirija	4,9 milijuna
2. Afganistan	2,7 milijuna
3. Somaliya	1,12 milijuna
4. Južni Sudan	778 700 tisuća
5. Sudan	628 800 tisuća
6. Demokratska Republika Kongo	541 500 tisuća
7. Srednjoafrička Republika	471 100 tisuća
8. Mjanmar/Burma	451 800 tisuća
9. Eritreja	411 300 tisuća
10. Kolumbija	340 200 tisuća

Tablica 3: Prikaz zemalja podrijetla izbjeglica¹⁶

1.2. Useljavanje u Njemačku

Glavni izvor informacija vezanih uz izbjeglice u Njemačkoj jest BAMF. Tu pronalazimo podatke o dolasku, točan broj primljenih/prijavljenih/odbijenih zahtjeva, proces prijema u državu nakon podnesenoga zahtjeva za međunarodnom zaštitom, struktura integracijskih tečajeva i broj polaznika tečaja¹⁷. U ovom dijelu rada prikazat će se udio izbjeglica i tražitelja međunarodne zaštite koji su ušli u Njemačku između 2000. i 2018., a podatci objavljeni za 2018. godinu uključuju podatke objavljene do kolovoza¹⁸.

U ovom je kontekstu također bitno razlikovati dvije vrste međunarodne zaštite za koje se izbjeglica može prijaviti: *Asylerstantrag* i *Asylfolgeantrag*. U prvom slučaju riječ je o osobi koja do datoga trenutka nikada nije zatražila međunarodnu zaštitu, a u drugome slučaju radi se o osobi koja je već jednom tražila zaštitu u Njemačkoj te je zahtjev odbijen, a od tada su se okolnosti za tu osobu promijenile.

¹⁶ European Stability Initiative. 2017. The Refugee Crisis through Statistics: A Compilation for Politicians, Journalists and other concerned Citizens. <https://www.esiweb.org/pdf/ESI%20-%20The%20refugee%20crisis%20through%20statistics%20-%2030%20Jan%202017.pdf>. (zadnji pristup: 22. 8. 2018.)

¹⁷ Polaznici integracijskoga tečaja su imigranti, uključujući izbjeglice.

¹⁸ http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Downloads/Infothek/Statistik/Asyl/aktuelle-zahlen-zu-asyl-juli-2018.pdf?__blob=publicationFile. (zadnji pristup: 3. 9. 2018.)

Njemačka do sredine 1980-tih godina nije imala godišnje visok udio izbjeglica i tražitelja međunarodne zaštite¹⁹, zbog toga nisu imali niti konkretizirane zakone integracijske i imigracijske politike. Tek sredinom osamdesetih godina pojavljuju se prve poteškoće zbog dolaska izbjeglica iz Turske i Poljske²⁰. Osamdesetih godina je opet porastao broj tražitelja azila²¹, stoga je 1995. godine donesen zakon kojim se razlikuju tražitelji međunarodne zaštite koji prvi put podnose zahtjev i tražitelji koji su već jednom podnijeli zahtjev u toj državi (Knerr 2006: 230-232).

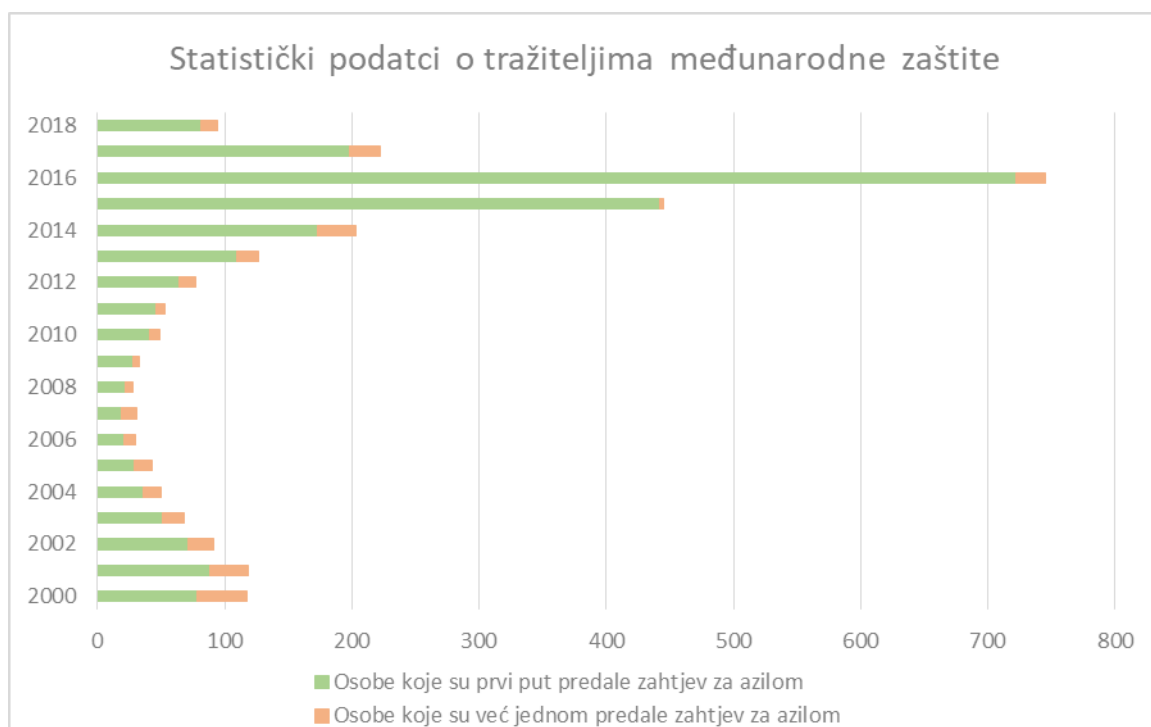
Na internetskim stranicama BAMF-a može se pristupiti brošurama koje savezni ured objavljuje svake godine²², a prikazuju broj osoba koje su ušle u Njemačku i zatražile azil. U svakoj brošuri pronaći će se broj zahtjeva koji su prvi put predani i onih koji su ponovljeni. U tablici 4 može se vidjeti pad broja zahtjeva sve do 2008. godine, a nakon toga se broj opet povećavao sve dok 2014. godine nije naglo skočio s 127 023 na preko 202 000. Još brži porast dogodio se prema 2015. godini kada je zahtjev za međunarodnu zaštitu podnijelo 445 374 osoba, a vrhunac je bio u 2016. godini s preko 722 000 podnesenih zahtjeva. U idućoj godini broj se znatno spustio. Svi brojevi u tablici izraženi su u tisućama.

¹⁹ <http://popstats.unhcr.org/en/overview>. (zadnji pristup: 16. 8. 2018.)

²⁰ Više o ratnim sukobima i razlozima porasta broja ovih izbjeglica vidjeti u: David S. Painter. 2002. *Hladni rat: Povijest međunarodnih odnosa*. Zagreb: Srednja Europa.; Odd Arne Westad. 2009. *Globalni Hladni rat*. Zagreb: Golden marketing/Tehnička knjiga.

²¹ Autorica navodi sljedeće razloge: građanski rat na Šri Lanki; progon Tamila, etničke manjine na Šri Lanki; „etničko čišćenje“ u tadašnjoj Jugoslaviji.

²² <http://www.bamf.de/DE/Infothek/Statistiken/Asylzahlen/BundesamtInZahlen/bundesamt-in-zahlen-node.html>. (zadnji pristup: 16. 8. 2018.)

Tablica 4: Prikaz broja tražitelja međunarodne zaštite
između 2000. i 2018. godine prema podacima iz brošura BAMF-a²³

Ovdje valja spomenuti promjene u brošurama, pogotovo ako govorimo o protekle četiri godine. Do 2014. godine opis samih brošura na stranicama BAMF-a bio je identičan iz godine u godinu. U njima su bili navedeni: statistički podatci o tražiteljima međunarodne zaštite, migrantima, podatci o integraciji, razlozima dolaska u Njemačku, dužini boravka, odluke u slučaju zahtjeva za azilom, informacije o integracijskim tečajevima, polaznicima i voditeljima. Iduće godine, 2015., opis brošure bio je duži i informativniji (dodani su podatci o osnutku BAMF-a, broju zahtjeva za međunarodnom zaštitom od osnutka). Radi se o tome da se naglasak stavio na porast zahtjeva za međunarodnom zaštitom, usporedbama s proteklom godinama, očitovanjem da tako visok broj zahtjeva savezni ured nije do tada primio, nego je povećan za čak 135% od prijašnje godine. Spominju se integracijski tečajevi i količina sirijskih i iračkih polaznika. U posljednjoj rečenici naglasilo se da veza između dobivanja azila i integracije nikad nije bila važnija niti vidljivija²⁴.

²³ <http://www.bamf.de/DE/Infothek/Statistiken/Asylzahlen/BundesamtInZahlen/bundesamt-in-zahlen-node.html>. (zadnji pristup: 16. 8. 2018.)

²⁴ <http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/bundesamt-in-zahlen2015.html?nn=9121126>. (zadnji pristup: 12. 4. 2018.)

Sljedeći odlomci ovoga rada služe razumijevanju toga tko su sve izbjeglice, odakle dolaze i zašto dolaze, s tim da je BAMF u ovim podacima uzimao u obzir sve imigrante. To može biti nejasno, ali ako dijakronijski promotrimo rezultate istraživanja njemačkoga Ministarstva za migraciju i izbjeglice, moguće je primijetiti promjene koje je Savezni ured bio primoran uvrstiti u istraživanje. Između ostaloga navode se podatci o obitelji migranata, obrazovanju, zapošljavanju, dozvoli za stalni boravak, privremenom boravku u svrhu rada, spajanja obitelji i životnog partnerstva te supsidijarnoj zaštiti²⁵. Kako svrha ovog rada nije prikazati svako podrijetlo, prebivalište ili razloge svih imigranata, u sljedećim odlomcima nabrojat će se po nekoliko zemalja s najvećim brojem imigranata koji su uselili u Njemačku na osnovu tri razloga: privremeno prostorno ograničena dozvola za boravak, humanitarni razlozi i suspenzija protjerivanja.

U ovome odlomku pokazat će se podatci koji se odnose na osobe koji su pri dolasku u Njemačku predali zahtjev za privremenom prostorno ograničenom dozvolom za tražitelje azila. Najviše je Afganistanaca (5 906), Sirijaca (3 095) i Rusa (3 155) prešlo granicu 2012. godine, dok je 2013. godine riječ o većem broju Rusa (6 993), Afganistanaca (6 245), Sirijaca (5 522). U 2014. godini isti razlog ulaska u Njemačku navelo je 16 848 Sirijaca, 12 265 Eritrejaca, preko 7 000 ljudi iz Afganistana i isto toliko iz Albanije. Tek je iduće godine uistinu očit porast broja ljudi koji su ušli u zemlju, a uključuju između ostaloga Sirijce (89 340), Afganistance (31 725), Iračane (28 433), Albance (19 202). U 2016. godini broj se uvelike smanjio, ali i dalje se radi o velikom broju izbjeglica iz Sirije (15 642), Afganistana (25 201), Iraka (16 522) i Irana (7 651).

Kao humanitarne razloge 2012. godine navelo je malo više od dvije tisuće Sirijaca i preko 700 Rusa. Godine 2013. taj se broj počeo povećavati i govorimo već o 7 467 izbjeglica iz Sirije, dok su iz ostalih zemalja brojke ostale ispod tisuću. Iduće godine ušlo je preko 33 000 Sirijaca u Njemačku i na zahtjevu navelo ovaj razlog, dok je te godine s istim razlogom jedino državljana Afganistana bilo više od tisuću. Gotovo 73 000 izbjeglica iz Sirije je 2015. ušlo u zemlju, preko tisuću iz Afganistana i preko šest tisuća iz Iraka. Već 2016. broj se počeo smanjivati i radilo se tada o 40 432 Sirijaca, 8 831 Iračana, 4 957 Afganistanaca.

Iz prethodnih podataka očito je da se broj Afganistanaca povećao tijekom 2015. i 2016. godine iako je i dalje ostao znatno manji od broja izbjeglica iz Sirije s ranije navedenim

²⁵ Prijevodi su usklađeni uz pomoć informacija na sljedećim stranicama: <https://www.mup.hr/public/documents/Javnost/Isprave/Stranci.pdf>; <https://gov.hr/moja-uprava/pravna-drzava-i-sigurnost/strani-drzavljanu-u-rh/prijava-boravka-drzavljanu-trecih-zemalja/1725>. (zadnji pristup: 11. 9. 2018.)

razlozima između 2014. i 2016. godine. U članku *Die aktuelle Migration aus Afghanistan* autora Matthiasa Riesenampffa (2017), koji je u suradnji s organizacijom *National Center for Policy Research* (dalje u tekstu NCPR) iz raznih izvora prikupio razloge iz kojih se 2015. godine napušta Afganistan, između ostaloga autor navodi strah od Talibana koji su iste godine okupirali jedan od najbitnijih provincijskih gradova Kunduz, prihvatanje sirijskih izbjeglica u zemlje članice EU, niža cijena bijega iz Afganistana, prirodne katastrofe (potres u listopadu 2015. godine). Kao razlozi za smanjeni broj dolaska izbjeglica iz Afganistana u Njemačku u idućoj godini navode se restrikcije koje je uvela EU prema afganistanskim izbjeglicama. Razlozima odlaska iz Sirije, između ostaloga, bavili su se Vera Mironova, Karam Alhamad i Sam Whitt. Godine 2015. proveli su veliko istraživanje²⁶ u Turskoj u jednom od UNHCR-ovih kampova i ispitali preko 250 civila i bivših vojnika iz Sirije. Saznali su da su glavni razlozi odlaska iz Sirije opasnost po život, prijetnja nasiljem ukoliko ne napuste svoje domove, pobunjenici ili vladine oružane snage koje su okupirale grad te besmislenost nastavka rata (usp. Mironova et al., 2014.) .

Jedan od razloga zašto se brošure BAMF-a detaljnije obrađuju jest činjenica da su 2013. godine uveli novu kategoriju u svoju tablicu: *Duldung* ili *Aussetzung der Abschiebung*. U Hrvatskoj to se naziva supsidijarna zaštita. Na internetskim stranicama Ministarstva unutarnjih poslova²⁷ može se pronaći definicija: „Stranac pod supsidijarnom zaštitom – stranac kojem je priznata zaštita, u slučaju kada ne ispunjava uvjete za azil, a za kojeg postoje opravdani razlozi da bi povratkom u zemlju podrijetla bio suočen sa stvarnim rizikom trpljenja ozbiljne nepravde“²⁸²⁹. Takav status omogućava im jedino privremeni boravak u Njemačkoj, dok ih se ne deportira.

U samim brošurama ta je kategorija opisana na sljedeći način: „*Radi se često o osobama koje su 2013. godine doputovale u zemlju te im je nakon odbijenog zahtjeva dozvoljeno ostati dok ih se ne deportira.*“³⁰ (brošura BAMF 2013:76). U godini 2013. taj je status dobilo preko pet tisuća ljudi iz Srbije (uključujući Crnu Goru), preko dvije tisuće ljudi iz Makedonije i preko tisuću iz Rusije. Godine 2014. taj status imali su ljudi iz: Srbije,

²⁶ <https://vmironovdotorg.files.wordpress.com/2014/01/exfighters-new.pdf>. (zadnji pristup: 22. 8. 2018.)
<https://vmironovdotorg.files.wordpress.com/2014/01/civilians-refugees1-read-only.pdf>. (zadnji pristup: 22. 8. 2018.)

²⁷ Službeni njemački naziv: *Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat*.

²⁸ Osobe sa takvim statusom u Njemačkoj imaju mogućnost žalbe na odluku suda, stoga mogu ostati u zemlji dok ne prime pravomoćnu odluku.

²⁹ <https://www.mup.hr/public/documents/Javnost/Isprave/Stranci.pdf>. (zadnji pristup: 11. 9. 2018.)

³⁰ „*Hierbei handelt es sich vielfach um Personen, die 2013 als Asylbewerber eingereist sind und nach einem negativen Bescheid eine Duldung erhielten.*“

uključujući Crnu Goru (7 270), Makedonije (2 536) i Kosova (2 043). U 2015. godini riječ je već o 10 010 Sirijaca, 9 071 Afganistanaca, 5 001 Srba, uključujući Crnogorce. Iduće godine broj se smanjio na oko tisuću Iračana, oko dvije tisuće Afganistanaca i manje od tisuću Sirijaca kojima je odbijen zahtjev za međunarodnu zaštitu. Za 2017. godinu ovi podatci još nisu objavljeni.

Nakon prikaza uzroka migracija i broja izbjeglica u svijetu, državama Europske unije i Njemačkoj, slijede podatci o broju izbjeglica između 2015. i 2017. godine u gradu Münchenu. Ti podatci posebno će biti prikazani zato što je terensko istraživanje ovoga rada provedeno u tom gradu.

1.3. Izbjeglice u Münchenu

Na službenim stranicama grada Münchena nalazimo informacije o broju izbjeglica u samome gradu, zemlji njihova podrijetla, dobnoj skupini i drugo³¹, odakle su preuzeti podatci za prikaz sljedećih odlomaka. Prema statističkim podacima na internetskoj stranici grada Münchena broj izbjeglica se od prosinca 2015. do lipnja 2016. povećao sa 7 303 na 9 733, ne ubrajajući preko dvije tisuće maloljetnih izbjeglica o kojima skrbi glavni grad savezne zemlje Bavarske. U međuvremenu se taj broj počeo spuštati te je u lipnju 2017. godine 8 058 izbjeglica bilo smješteno u Münchenu.

Izbjeglice mogu biti smještene u kolektivnome primarnome prihvatnom centru³² (prva destinacija kamo izbjeglice idu nakon registracije i ulaska u Njemačku), u kojem se registriraju kao izbjeglice i podnose zahtjev za dobivanje međunarodne zaštite. Nakon toga dodjeljuju se jednoj saveznoj zemlji ili ostaju u toj u kojoj se trenutačno nalaze. Nadalje, izbjeglice mogu biti smještene u neki stan ili kuću, što im financira Savezna Republika Njemačka³³. Treća je opcija dobivanje smještaja pod općinskim pokroviteljstvom, a u ovom slučaju radi se o barakama, kontejnerima, prenamijenjenim školskim zgradama. Ukupan broj izbjeglica na svim lokacijama neznatno se mijenjao između prosinca 2015. i lipnja 2017. godine. Najviše tražitelja međunarodne zaštite dolazi iz Afganistana, Sirije, Nigerije, Iraka,

³¹ https://www.muenchen.de/rathaus/Stadtverwaltung/Sozialreferat/Fluechtlinge/Hintergrund.html#mnchen-heit-flchtlinge-willkommen_4 (zadnji pristup: 16. 4. 2018.)

³² https://www.bamf.de/DE/Service/Left/Glossary/_function/glossar.html?lv3=7788670&lv2=5831818 (zadnji pristup: 16. 4. 2018.)

³³ <https://www.ris-muenchen.de/RII/RII/DOK/SITZUNGSVORLAGE/4312065.pdf> (zadnji pristup: 16. 4. 2018.); https://www.stmas.bayern.de/imperia/md/content/stmas/stmas_inet/infoblatt_1703.pdf (zadnji pristup: 19. 9. 2018.)

Somalije i Pakistana te čini čak 77% izbjegličke populacije. Najviše žena došlo je iz Nigerije, Eritreje i Iraka, a čak 94% svih izbjeglica iz Pakistana čine muškarci. Riječ je o ukupno 5 421 muškarcu i 2 637 žena izbjeglica u Münchenu. 70% podnositelja zahtjeva za azilom imaju između 18 i 44 godine, a čak je 24% cjelokupne izbjegličke populacije maloljetno.

2. Zahtjev za međunarodnom zaštitom i struktura integracijskoga tečaja

Sljedeće poglavlje služi kao prikaz procesa podnošenja zahtjeva za dobivanjem međunarodne zaštite pri čemu će se dodatno objasniti značenje pojmova koji se koriste u kontekstu izbjegličke krize i imigracijske politike u Njemačkoj. Potom slijedi opis strukture integracijskoga tečaja, njegovih dijelova i faza te će se uključiti kratki pregled nastanka aktualnoga programa integracijskoga tečaja. Ovaj pregled služi boljem razumijevanju daljnega teksta u kojem se analiziraju podatci dobiveni terenskim istraživanjem u Münchenu.

2.1. Postupak podnošenja zahtjeva za dobivanjem međunarodne zaštite u Njemačkoj

U ovom poglavlju prikazane su faze procesa podnošenja zahtjeva za dobivanjem statusa izbjeglice u Njemačkoj i objašnjena je funkcija institucija uključenih u taj postupak. U dokumentarnom filmu iz 2017. godine koji se zove *Europa und die Flüchtlinge: Chronik einer Krise*³⁴ prikazuje se početak migrantskoga vala, utjecaj na političku situaciju u Njemačkoj i Europi kao i na samu premijerku Merkel. Djelomično je prikazan proces zahtjeva za dobivanjem međunarodne zaštite, zbog čega se u obzir uzela dodatna literatura (brošura BAMF-a iz 2017. u kojoj je detaljno objašnjen ulazak u zemlju u pet koraka³⁵ te internetske stranice BAMF-a³⁶).

Prije prikaza procesa podnošenja zahtjeva za azil, objasniti će se pojmovi koji se odnose na migrantsku krizu u Njemačkoj. Treba napomenuti da hrvatski pojmovi koji se koriste kao ekvivalenti u ovom radu nisu po definiciji u potpunosti identični s njemačkima. Za objašnjenje i prijevode u obzir su se uzeli nazivi koje Ministarstvo unutarnjih poslova koristi³⁷ te se dodatna pomoć potražila u Centru za mirovne studije u Zagrebu:

³⁴ <https://www.zdf.de/dokumentation/europa-und-die-fluechtlinge-122.html> (zadnji pristup: 20. 4. 2018.)

³⁵ Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. Referat Öffentlichkeitsarbeit, interne Kommunikation. 2017. *Informationen zum Asylverfahren: Ihre Rechte und Pflichten*. Publikationsstelle des Bundesamtes für Migration und Flüchtlinge. Silber Druck oHG. Niestetal.

³⁶ <http://www.bamf.de/DE/Fluechtlingsschutz/AblaufAsylv/ablauf-des-asylverfahrens-node.html> (zadnji pristup: 20. 4. 2018.)

³⁷ <https://www.mup.hr/public/documents/Javnost/Isprave/Stranci.pdf> (zadnji pristup: 11. 9. 2018.)

Ankunftszenrum – prostor koji je osigurao BAMF u suradnji s pojedinim njemačkim saveznom zemljama i služi kao početna točka izbjeglicama koje još nisu uspjele podnijeti zahtjev za međunarodnom zaštitom. Svrha je ovih prostora biti početak i kraj procesa odobrenja statusa azilanta, stoga se kod većine ovih centara sve od liječničkog pregleda, podnošenja zahtjeva, provjere identiteta do same odluke o zahtjevu odvija pod istim krovom. Prijevod: kolektivno primarno prihvatilište³⁸.

Aufnahmeeinrichtung – prostor koji su osigurale pojedine savezne zemlje, a služe kao smještaj izbjeglicama prije, i u nekim situacijama poslije, započetog procesa odobrenja statusa azilanta (za izbjeglice koje su podnijele zahtjev za međunarodnu zaštitu). Prijevod: prihvatilište za tražitelje azila³⁹.

Ausländerbehörde – državno tijelo koje izvršava i brine o *Zakonu o strancima* kojim se propisuju uvjeti ulaska, kretanja, boravka i rada državljana trećih zemalja i državljana država članica Europskoga gospodarskog prostora i članova njihovih obitelji⁴⁰.

Sicherheitsbehörde – državno tijelo (na primjer policija) zaduženo za zaštitu građana Njemačke, odnosno savezne zemlje. Bavarska je jedina savezna zemlja koja ima zakonom određene mjere ovoga tijela.

Izbjeglice se nakon ulaska u Njemačku prvo moraju registrirati, pri čemu moraju dati podatke o nacionalnoj pripadnosti, zemlji podrijetla, imenu i prezimenu, datumu rođenja, jezicima koje govore i svojoj religiji. Potom moraju dati otiske prstiju⁴¹, a registracija se može odvijati u prihvatilištu za tražitelje azila ukoliko su se izbjeglice identificirale kao tražitelji međunarodne zaštite pri prijelazu granice. Ukoliko su se izbjeglice javile nadležnim službama (poput policije) tek nakon prijelaza granice, premješta ih se u kolektivni primarni prihvatni centar u kojima podnose svoje zahtjeve za međunarodnom zaštitom. Tek nakon uspješne registracije izbjeglice mogu dobiti *Ankunftsnachweis*, odnosno dokaz o ulasku u zemlju.

Sljedeći je korak podjela izbjeglica uzimajući u obzir trenutne kapacitete svih njemačkih saveznih zemalja pomoću računalnoga sustava EASY (*Erstverteilung von*

³⁸ <https://www.mup.hr/public/documents/Javnost/Isprave/Stranci.pdf>. (zadnji pristup: 11. 9. 2018.)

³⁹ <https://www.cms.hr/hr/vise-o-programima/azil>. (zadnji pristup 6. 8. 2018.)

⁴⁰

https://www.bamf.de/DE/Service/Left/Glossary/_function/glossar.html?nn=1363008&lv2=5831810&lv3=1637810 (zadnji pristup: 20. 8. 2018.)

⁴¹ Djeca mlađa od 14 godina ne moraju dati otiske prstiju.

Asylbegehrenden)⁴². EASY se temelji na principu rada Königsteiner-Schlüssel koji omogućuje sustavu EASY izračunati koja će savezna zemlja primiti koliko izbjeglica godišnje. Prema sustavu EASY Bavarska je minimalno posljednjih pet godina savezna zemlja s drugim najvećim brojem izbjeglica, a najveći broj izbjeglica ima savezna zemlja Nordrhein-Westfalen (Sjeverna Rajna-Vestfalija).

Godina	Postotak
2012.	15,19%
2013.	15,22%
2014.	15,22%
2015.	15,33%
2016.	15,51%
2017.	15,53%

Tablica 5: Prikaz postotka izbjeglica koje je Njemačka primila od 2012. do 2017. godine⁴³

2.2. Integracijski tečaj u Münchenu

Pregled strukture integracijskoga tečaja nužan je za razumijevanje rezultata provedenoga istraživanja. U ovom dijelu objasniti će se sastavni dijelovi tečaja te smjernice BAMF-a za integraciju polaznika. Te informacije poslužit će usporedbi s dobivenim rezultatima tijekom terenskoga istraživanja u lipnju 2018. godine. Takvom komparacijom bit će moguće razlučiti što polaznici smatraju integracijom, na koji način ih se smjernicama nastoji integrirati i u kolikoj mjeri profesori temelje svoju nastavu na tim smjernicama.

U njemačkim medijima javljao se nemir zbog nesigurnosti u uspjeh integracijskih tečajeva koje financira BAMF. U *Erfahrungsbericht der Bundesregierung zur Durchführung und Finanzierung der Integrationskurse nach § 43 Abs. 5 des Aufenthaltsgesetzes*⁴⁴ iz 2007. godine tečajeve mogu pohađati svi imigranti ukoliko će platiti 50% cijene tečaja. Ako

⁴² *Erstverteilung von Asylbegehrenden* – prva podjela tražitelja međunarodne zaštite.

⁴³ http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Publikationen/Broschueren/bundesamt-in-zahlen-2017-asyl.pdf?__blob=publicationFile (zadnji pristup 3. 9. 2018.)

⁴⁴ Izvješće Savezne vlade o provedbi i financiranju integracijskih tečajeva prema § 43 (5) Zakona o boravištu

uspješno polože sve ispite propisane u kurikulumu integracijskog tečaja, mogu zatražiti povrat novca. Ostali imigranti i izbjeglice koji nisu u mogućnosti platiti tečaj mogu zatražiti besplatan tečaj koji u tom slučaju u potpunosti financira BAMF. Stoga je zabrinutost opravdana, budući da su tečajevi plaćeni novcima poreznih obveznika. U središtu integracijskih tečajeva trebala bi biti integracija te će se upravo zbog toga istražiti smatraju li polaznici tečaj korisnim za integraciju.

Integracijski tečajevi u Njemačkoj uvedeni su 2004. godine u sklopu *Zakona o boravištu*⁴⁵. Misao vodilja pri strukturiranju kurikuluma takvih tečajeva bila je poticanje sudjelovanja u društvu i jednakost imigranata u njemačkom društvu, a polazilo se od pretpostavke da je učenje njemačkoga jezika glavni element uspješne integracije. Tijekom godina sadržaj i uspješnost tečajeva provjeravali su se i prilagođavali, a 2015. godine donesene su posljednje promjene u brošuri *Konzept für einen bundesweiten Integrationskurs*⁴⁶ koju je izdao BAMF, a koja je i danas aktualna. Integracijski tečajevi sastoje se od tečaja njemačkoga jezika i orijentacijskoga tečaja. Polaznici prvo pohađaju tečaj njemačkoga jezika, nakon čega mogu, uz uvjet da su uspješno položili ispit njemačkoga jezika, pohađati orijentacijski tečaj. Ako polože ispit orijentacijskoga tečaja, smatra se da su uspješno završili integracijski tečaj.

Izbjeglice imaju obavezu polagati integracijski tečaj jer je to jedan od uvjeta za prihvaćanje njihovog zahtjeva za međunarodnom zaštitom. Ostali imigranti nisu obvezni pohađati tečaj, ali može se pretpostaviti da je život u Njemačkoj jednostavniji, lakše se upoznaju novi ljudi i pronalazi posao ako imigranti znaju njemački jezik. Oni imigranti koji imaju predznanje njemačkoga jezika, prije upisa u tečaj moraju pisati ispit (Einstufungssystem für die Integrationskurse in Deutschland⁴⁷) koji određuje razinu njihovoga znanja kako bi se smjestili u prikladnu grupu. Imigranti bez predznanja upisuju se u početničku grupu. Tečaj jezika sadrži 600 nastavnih jedinica po 45 minuta koje su podijeljene u module (odnosno razine znanja). Orijentacijski tečaj obuhvaća 100 nastavnih jedinica po 45 minuta, a mogu se uključiti oni imigranti koji su prema ispitu znanja već imali znanje njemačkoga jezika na B1 razini prema Europskom referentnom okviru za jezike⁴⁸ ili su odslušali tečaj njemačkoga jezika i položili ispit za B1 razinu. U već spomenutom izvješću

⁴⁵ http://www.gesetze-im-internet.de/aufenthg_2004/index.html (zadnji pristup: 12. 5. 2018.)

⁴⁶ 2015. Publikationsstelle des Bundesamtes für Migration und Flüchtlinge. Nürnberg.

⁴⁷ Ispit znanja za integracijske tečajeve u Njemačkoj.

⁴⁸ <https://europass.cedefop.europa.eu/sites/default/files/cefr-hr.pdf> (zadnji pristup: 6. 9. 2018.)

također se navodi da su dostupni i prilagođeni tečajevi, ukoliko ima dovoljno interesa, odnosno broja ljudi (tečajevi za žene, roditelje, mlade, tečajevi opismenjavanja).

Tečaj jezika klasičan je tečaj bilo kojega stranog jezika, iako se u Izvješću navode određene stavke kao vrlo bitne za uspjeh integracijskih tečajeva. Radi se o sljedećem: nastava unutar prvih 300 nastavnih sati trebala bi biti usmjerena na vježbanje i primjenu naučenoga (simulacije, dijalози, grupni razgovori), a drugih 300 sati nadovezuje se na prvi dio projektnom nastavom (izletima, praktičnim učenjem, odlaskom u knjižnicu ili na autobusnu stanicu). Ukoliko polaznik ne položi ispit njemačkoga jezika za useljenike („*Deutsch-Test für Zuwanderer*“), ima pravo na dodatnih 300 sati ponavljanja. Također se spominju i smjernice za voditelje nastave koje bi se obavezno trebale koristiti⁴⁹:

- polaznici bi trebali biti uključeni u izbor tema, sadržaja, medija i metoda,
- poseban naglasak stavlja se na sadržaj koji je potreban polaznicima u svakodnevnoj komunikaciji,
- samostalnost, odgovornost i aktivno sudjelovanje polaznika ključni su za uspjeh tečaja,
- didaktička prilagodba materijala i nastavnih metoda odraslim osobama,
- pokazivanje polaznicima korištenje različitih strategija učenja jezika.

Orijentacijski tečaj iznimno je bitan za polaznike jer uče o pravilima i zakonima u Njemačkoj. Konkretno se bave sljedećim temama: zakoni, kultura, povijest Njemačke (uključujući nacionalsocijalizam i ujedinjenje), demokratska država, načela vladavine prava, jednakost, tolerancija, sloboda vjere. Nakon odslušanih 100 sati tečaja, polaznici moraju polagati ispit „*Leben in Deutschland*“.

Valja naglasiti da, ukoliko osoba koja je predala zahtjev za azilom ne položi sve propisane ispite integracijskoga tečaja, BAMF to smatra neispunjenim kriterijem za integraciju, zbog čega se tim polaznicima odbija zahtjev.

U Münchenu 30 škola/organizacija nudi integracijske tečajeve koje je odobrio BAMF. Samo jedna organizacija odobrila je provedbu ovoga istraživanja.

U ovome radu neće biti osvrta na imigracijsku politiku i na koje načine se ona mijenjala proteklih godina, ali bitno ju je nakratko spomenuti. Prije tri godine, točnije 2015.,

⁴⁹ Prevela: M.B.

javila se nagla potreba za smještajem, hranom i drugim potrebama velikog broja izbjeglica koje su doputovale u Njemačku. Njemačka vlada morala je brzo reagirati, smjestiti ih i pomoći im započeti novi život. U tom trenutku strukturiran je *Zakon o integraciji*⁵⁰ unutar *Zakona za doseljavanje*⁵¹ kojim su donesene promjene i u integracijskim tečajevima⁵². Zakon je stupio na snagu 6. kolovoza 2016. i uveo ne samo prilagođeniji sadržaj, nego i povećanje satnice tečajeve. Neće se proučavati razlike između zakona i kurikuluma tečaja prije donošenja novoga zakona 2016. godine, nego će se naglasak staviti isključivo na današnji kurikulum, udžbenike i metode korištene u nastavi.

⁵⁰<https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2016/05/2016-05-25-integrationsgesetz-beschlossen.html> (zadnji pristup: 10. 5. 2018.)

⁵¹ <https://www.auswaertiges-amt.de/de/einreiseundaufenthalt/zuwanderungsrecht-node> (zadnji pristup: 10. 5. 2018.)

⁵² Zakon se između ostalog bavi otvaranjem radnoga tržišta izbjeglicama, pristupom integracijskim tečajevima dok se zahtjev za međunarodnom zaštitom još obrađuje (prije donošenja novoga zakona, pravni status polaznika trebao je biti unaprijed reguliran), boljom raspodjelom smještajnih kapaciteta što bi trebalo poduprijeti bolju integraciju u društvo istovremeno očekujući od izbjeglica ulaganje truda u proces integracije, što bi rezultiralo trajnom boravišnom dozvolom.

3. Pregled literature korištene u pripremi terenskog istraživanja

Istraživanje se bavi integracijom u društvo osoba koje su zatražile međunarodnu zaštitu prijelazom granice u Njemačku, neovisno o tome kakav je pravni status⁵³ imao polaznik u trenutku provođenja ispitivanja. Prvo će se uputiti na prethodna istraživanja posvećena razumijevanju važnosti jezika domicilnoga stanovništva u procesu integracije, a potom će se prikazati literatura koja se koristila za pripremu prije provođenja terenskoga istraživanja.

3.1. Osvrt na prethodna istraživanja integracije i uloga jezika u integracijskome procesu

Države u kojima su određeni udio predstavljali imigranti osmišljavale su integracijske politike od 1970-ih godina, kada se pojavio interes za istraživanje integracije imigranata u države prijema (usp. Geddes 2003; Brochmann i Hammar 1999). Integracijom migranata u domicilno društvo bavili su se mnogi autori, uključujući Blancu Garcés-Macareñas i Rinusa Penninx koji su objavili zbornik radova o integraciji imigranata i zakonima povezanim s njom u *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors* (2016). Proučavanje integracije počelo je definiranjem iste kao linearan proces u zajednici, što se u kasnijim istraživanjima pokazalo kao pogrešna hipoteza. U međuvremenu se integracija počela poimati kao dvosmjernan proces, dok 2011. nije izdan dokument *European Agenda for the Integration of Third-Country Nationals*⁵⁴ u kojem je kao treći čimbenik integracije uvedena i zemlja podrijetla te uloga koju igra u integraciji imigranata (Penninx 2016: 1-4). Navedeni zbornik služio je kao uvodna literatura u imigracijsku i integracijsku politiku, nove smjernice u istraživanjima te aktere koji su uključeni u proces integracije.

Bilo je više pokušaja definiranja integracije, na primjer Friedrich Heckmann je u svom radu *Integration and Integration Policies: IMISCOE network feasibility study* integraciju definirao kao „proces koji traje generacijama, a uključuje prilagođavanje i prihvaćanje migranata u važnim institucijama, odnosima i statusima društva u koje migriraju“⁵⁵ (usp. 2005:18). Esser je napisao da se integracija „shvaća (se) kao uključenje [individualnih aktera]

⁵³ Mogući pravni statusi su: supsidijarna zaštita, tražitelj azila, status izbjeglice, dobivanje stalnog boravka.

⁵⁴ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:52011DC0455> (zadnji pristup: 21. 5. 2018.)

⁵⁵ „a generations lasting process of inclusion and acceptance of migrants in the core institutions, relations and statuses of the receiving society.“

u već postojeće socijalne sustave“⁵⁶ (2004:46). Definicija koju je Penninx et al. predložio glasi: „Integracija je proces pri kojem se postaje prihvaćen dio zajednice“⁵⁷ (2014:4), a u ovome je radu „otvorenost“ definicije poslužila boljem razumijevanju dimenzija integracijskoga procesa između imigranata i domicilnoga društva.

Penninx (2014:8-9) navodi tri najvažnije dimenzije integracijskoga procesa u koji spadaju pravno-politička, društveno-ekonomska i kulturno-religijska. U središtu su ovoga rada društvena razina, koja omogućuje sagledavanje pristupa imigranata domenama društvenoga aspekta, te kulturna razina, koja uključuje stajališta i kulturne obrasce imigranata i okoline u kojoj su se nastanili. Treba napomenuti da se kulturnu razinu otežano istražuje zato što se nastoje analizirati različitosti koje su objektivno nemjerljive (Penninx 2014:9). Dodatno se ispitalo i interakcijsku i identifikacijsku razinu u kojima je naglasak na subjektivizaciji integracijskoga procesa, odnosno polazi se od stajališta življenoga iskustva samoga imigranta (Penninx i Garcés-Macareñas 2016:13).

Do trenutka provedbe istraživanja nije bilo mnogo dostupnih radova koji su se bavili temom jezika, učenja jezika, integracije i identiteta. S jedne strane bi se mjestimično spominjao jezik unutar procesa integracije (Ibid. 68-69) i kao uvjet za stalni boravak (Ibid. 71-72). S druge strane postoje autori poput Ager i Strang koji su postavili deset područja važnih za proces integracije izbjeglica (2004. i 2008., prema Jurković 2018:10). Takav detaljan teorijski okvir nije primijenjiv na rezultate ovoga istraživanja zato što su rezultati anketa nepotpuni. Za dublju analizu valjalo bi još nekoliko puta planirati terensko istraživanje..

Iskustva imigranata dio su njihovoga identiteta, a zanimljivu teoriju o identitetu predložio je Harald Haarman u svome djelu *Kontaktlinguistik: Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung* (1996), u kojem je detaljnije objasnio povezanost identiteta i jezika. Haarman je primijetio kako se mnogi znanstvenici bave odnosom identiteta i jezika, no po njegovu poimanju identitet, jezik i kultura ne svrstavaju se u istu kategoriju, već je identitet nadređen pojam kulturi i jeziku, koji su pak ovisni o identitetu (Haarman 1996: 219). Ova teorija primjenjiva je i u kontekstu integracije jer integracija nije moguća bez jezika, ali jezik nije jedini segment koji omogućuje integraciju, o čemu govori i Barkowski: „da jezična kompetencija predstavlja jedan čimbenik među integracijskim varijablama – temeljni čimbenik, priznaje se, ali čimbenik koji svoju značajnost u procesu integracije i za proces

⁵⁶ „Inklusion [der individuellen Akteure] in bereits bestehende soziale Systeme verstanden.“

⁵⁷ „integration is the process of becoming an accepted part of society.“

integracije može razviti samo u skladu s preostalim čimbenicima“⁵⁸ (Barkowski 2006:14). Svoje stajalište upotpunjuje dodatnim objašnjenjem da je razvoj i učvršćivanje jezične kompetencije glavni uvjet integracije jer promiče integraciju i omogućuje njezin uspjeh (Barkowski 2006:16).

3.2. Osvrt na korištenu literaturu

Uspostava dobrog odnosa s kazivačima te dobro strukturirana anketa ključan su dio ovoga istraživanja, zbog čega se koristila literatura *Surveying Ethnic Minorities and Immigrant Populations: Methodological Challenges and Research Strategies* (2013). Autorice knjige Joan Font i Mónica Méndez primijetile su sve veću potrebu za podacima o imigrantima, stoga su se u knjizi na temelju različitih istraživanja bavile tehničkim i metodološkim aspektima ispitivanja i anketiranja imigrantske populacije. Također su navele različite organizacije i institucije koje su u posljednjih 15 godina veću pozornost posvetile integraciji imigranata, uvjetima života, zakonima koji reguliraju njihov status i drugim temama⁵⁹ (2013: 13-14). U sklopu ovoga istraživanja najkorisnijima su se pokazala poglavlja o povezanosti suradnje ispitanika s podrijetlom ispitivača, pojavi nedavanja odgovora na pitanja i kako tome pristupiti, potencijalnim problemima na terenu te prikladnoj pripremi ispitivača.

Knjiga Sanje Potkonjak *Teren za etnologue početnike* odlična je nadopuna informacija o vođenju intervjua. Ova literatura koristila se kako bi se strukturirao hodogram. Hodogram se sastoji od uvodnih ili inicijalnih pitanja kojima se nastoji postići neformalnu atmosferu koja je potrebna u svrhu dobivanja što otvorenijih, opširnijih odgovora. Na samome početku intervjua ispitanika valja upitati općenito o temi istraživanja kao ulaz u problematiku. Nadalje, u hodogramu se osmišljavaju središnja ili glavna pitanja kojima se propituju detalji teme koja nas zanima kako bi od sugovornika dobili informacije o tome kako se osjećao, kako on sagledava problem i slično. Završna pitanja hodograma koriste se za pojašnjenje dobivenih podataka prve dvije faze (Potkonjak 2014:73).

⁵⁸ „... dass sprachliche Kompetenz nur ein Faktor unter den Integrationsvariablen darstellt - einen zugegeben grundlegenden Faktor, aber einen der nur im Zusammenspiel der anderen seine Bedeutsamkeit in und für Integration entfalten kann.“

⁵⁹ Autorice navode Eurostat, Organizaciju za Europsku suradnju i razvoj (OECD) u sklopu Europske unije, Ujedinjene narode, Gospodarsku komisiju Ujedinjenih naroda, PROMINSTAT.

Uz to koristila se knjiga Nevene Škrbić Alempijević, Sanje Potkonjak i Tihane Rubić *Misliti etnografski: kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji* (2016.). U ovoj knjizi autorice su posebnu pozornost posvetile metodološkim pristupima u istraživanju te prikazale povijesne preglede nastanka tih metoda i njihove konkretne uporabe u etnologiji i kulturnoj antropologiji.

4. Cilj i metodologija

Ovim istraživanjem nastojalo se utvrditi ulogu i utjecaj učenja njemačkoga jezika unutar integracijskoga tečaja na integraciju. Integracijski proces ima mnogo dimenzija i aspekata, zbog čega su ciljevi ovoga rada slojeviti. Prvenstveno se pokušalo utvrditi u kolikoj mjeri i na koje načine učenje njemačkoga jezika utječe na proces integracije izbjeglica u njemačko društvo. Pritom se posebna pozornost posvećuje ulozi integracijskoga tečaja i učenja njemačkoga jezika i kulture kao osnovnoga segmenta tečaja.

Nadalje, cilj je rada saznati što integracija znači za sudionike tih tečajeva i odvija li se integracija u skladu s već spomenutim propisima i idejama integracijskoga tečaja te u kolikoj mjeri se voditelj nastave oslanja na smjernice BAMF-a. Ovaj rad treba poslužiti započinjanju dijaloga o kvaliteti nastavnih materijala, izobrazbi nastavnoga osoblja, pristupačnosti sadržaja udžbenika i pristupu samim azilantima te utjecaju sviju četiriju aspekata na kvalitetu integracije, odnosno njezino postojanje. Stoga se želi prikazati što polaznici shvaćaju pod pojmom „integracija“, u kolikoj mjeri dobivaju potrebno znanje za integraciju na integracijskome tečaju, koje su prepreke za uključivanje u njemačko društvo, je li udžbenik koji se koristi u nastavi prilagođen ciljnoj skupini, njihovim potrebama i željama te koliko se analiza promatrane nastave podudara sa smjernicama BAMF-a za prikladnu integraciju u njemačko društvo.

Odlaskom na teren u München nastojao se proučiti odnos između integracijskoga tečaja i učenja njemačkoga jezika sa samom integracijom. Ovaj rad usredotočuje se na perspektivu izbjeglica na proces integracije te se uključuju razmišljanja profesora i profesorica tečaja za potpuniju sliku. Ciljna skupina ovoga rada bile su izbjeglice i voditelji integracijskoga tečaja, ali zbog poteškoća nastalih tokom terenskoga istraživanja su se u istraživanje uključili i ostali imigranti koji pohađaju tečaj. Bilo je nekoliko razloga zašto se pristup terenu promijenio:

- Prva grupa u kojoj su se polaznici zamolili da ispune anketu bila je izazov. Postojao je jedan gospodin koji je izbjeglica, te ga je profesorica javno prozvala da sudjeluje. Gospodin je bio nesiguran, zbog čega je profesorica zamolila još četvero polaznika da sudjeluju u anketi. Nevoljkost polaznika da sudjeluje u istraživanju bila je razlog iz kojega su se u drugoj grupi podijelile ankete svim polaznicima dok je istraživačica još objašnjavala o čemu se radi, kako bi se smanjila mogućnost odbijanja ispunjavanja ankete.

- Prije odlaska na teren kontaktirala se jedna organizacija⁶⁰ koja je omogućila pristup grupama integracijskoga tečaja te je potvrdila da ima mnogo izbjeglica u njihovim tečajevima. Stvarnost je bila drugačija jer u tri grupe sa po dvadesetak polaznika nalazilo se sveukupno šest izbjeglica.
- Organizacija je anketu dobila prije terenskoga istraživanja te je nadležnima upućen upit da utvrde je li korišteni vokabular dovoljno jasan za polaznike. Slijedio je pozitivan odgovor na prethodno pitanje, ali dolaskom u učionicu i pregledavanjem prvih anketa nakon prvoga dana moglo se zaključiti da izbjeglice (ali i drugi polaznici) nemaju potrebne vještine kako bi odgovorili na sva pitanja u anketi. Očigledan je nedostatak jezične vježbe izbjeglica, a prijedlozi za prevenciju budućih grupa s istim nedostatkom nalaze se u zaključku.
- Ispunjavanje ankete trajalo je otprilike 30 do 35 minuta. Zato je bio bolji plan dati svim ili većem dijelu polaznika anketu, kako izbjeglice (kojih je bilo vrlo malo u pojedinim grupama) ne bi osjećale pritisak ili izopćenost tokom tog vremenskoga perioda.

Cilj ankete bio je saznati koliku ulogu ima integracijski tečaj u procesu integracije; što točno integracija u integracijskome tečaju znači iz perspektive polaznika; koliku korist imaju polaznici od integracijskoga tečaja iz svoje perspektive; promjene povezane s integracijom otkako su se doselili u München. Uključivanjem ostalih imigranata u istraživanje se nastojalo pružiti uvid u širi aspekt integracije, odnosno proučiti razlike i sličnosti između izbjegličke populacije i ostalih imigranata (u obujmu u kojemu su to rezultati anketa dozvoljavali zato što su ankete bile osmišljene za azilante).

Prije odlaska na teren pripremile su se faze istraživanja u kojima bi se koristile klasične etnografske metode (terensko promatranje, ispunjavanje anketa te polustrukturirani i strukturirani intervju). Prvo je valjalo uspostaviti kontakt sa polaznicima i naviknuti ih na novu nepoznatu osobu u učionici. Sljedeća faza bila bi sudjelovanje izbjeglica u anketi jer poznaju istraživačicu. Polazilo se od pretpostavke da će se osjećati nesigurno bez prethodne faze upoznavanja, premda im se naglasilo da je anketa anonimna te da se ne radi o ispitu. Treća faza je trebala sadržavati kvalitativne intervju s profesorima i izbjeglicama. Također, nastojalo se dogovoriti suradnju s grupama viših modula zato što je anketa pripremljena na njemačkome jeziku. Anketa je bila anonimna i sastojala se od sljedećih tematskih cjelina:

⁶⁰ Organizacija i svi sudionici žele ostati anonimni.

podatci o osobi i obrazovanju, poslovno iskustvo, dolazak u München, integracijski tečaj, svakodnevna komunikacija, udžbenici, integracija.

Anketa je bila strukturirana na način da polaznici na pitanjima mogu samostalno punim rečenicama odgovoriti na pitanje, nadodati odgovor ako je izostavljen ili zaokružiti jedan od ponuđenih odgovora. Redoslijed pitanja unutar ankete postavljen je prema informacijama iz već navedene literature (usp. Font i Méndez 2003), na primjer pitanja s otvorenim odgovorom postavljena su na početak jer bi pitanja s višestrukim odgovorom potencijalno mogla podsvjesno utjecati na ispitanike.

Polazilo se prvenstveno od ankete unutar druge faze jer se polaznicima tečaja htjela ponuditi mogućnost da sami izraze želju podijeliti informacije s istraživačicom u obliku polustrukturiranoga intervjua u trećoj fazi. Kao što će biti vidljivo u sljedećem poglavlju, faze se nisu odvale kao planirane. U svrhu boljeg razumijevanja zašto su faze bile potrebne i zašto ih se trebalo pridržavati, bit će spomenuto iskustvo istraživačice tokom jednoga popodneva na radionici jedne druge organizacije koja se održavala u periodu terenskoga istraživanja.

Radionica na kojoj je istraživačica sudjelovala kao volonter bila je zamišljena kao mjesto gdje se izbjeglice (koje su već završile integracijski tečaj) mogu zaposlenicima obratiti za pomoć pri pronalaženju posla, stručne prakse, pisanja motivacijskoga pisma i sl. Istraživačica je imala zadatak dočekati *klijente*⁶¹ i popričati s njima dok se netko od zaposlenika ne oslobodi da preuzme sljedećega klijenta. Nastojalo se razgovor voditi stupnjevito od općenitih tema (razgovor o vremenu) do razloga zašto su došli u Njemačku, gdje sada žive, kakva su bila njihova iskustva na integracijskome tečaju. Prilikom razgovora uvijek je bilo jasno da istraživačica nije samo volonterka, a izbjeglice nisu imale poteškoća u razgovoru s njom (radi se o temama koje nalaze u anketi). Ovo je bila potvrda da su se izbjeglice ugodnije osjećale razgovarati o navedenim temama nakon prvotnog opuštenog razgovora, za razliku od izbjeglica na tečaju koje su slabo razumjele pitanja (na radionici je bilo lakše u tom pogledu, istraživačica je pojašnjavala nazive i postavljala potpitanja kako bi došla do opširnijega odgovora), a sugovornici nisu osjećali nikakvu povezanost sa istraživačicom na temelju koje bi vodili otvoreni razgovor, odnosno polustrukturirani intervju.

Na samim tečajevima kroz sudjelujuće promatranje nastojalo se uočiti metodičke komponente nastave, nastavna pomagala⁶² i sredstva⁶³ (auditivna, vizualna, statična,

⁶¹ Ljudi, koji su dio organizacije, sve osobe koje kod njih potraže pomoć nazivaju klijentima.

⁶² <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43054>. (zadnji pristup: 11. 9. 2018.)

dinamička), odnos voditelja nastave prema polaznicima tečaja, atmosfera među polaznicima, tijekom aktivnosti te reakcije svih sudionika. Tijekom istraživanja vodile su se kratke natuknice koje su se na kraju svakoga dana detaljnije preoblikovale u terenske bilješke. U terenskim bilješkama nalazili su se opisi okolnosti u kojima se odvijala nastava ili razgovor, predstavljale dijaloške situacije kojima je istraživačica svjedočila i karakterizirali ljudi koji su se upoznali (opis odjeće, ponašanja, reakcija). Ovo se smatra prvim pokušajem analiziranja građe koja pomaže u razumijevanju prikupljenih podataka te daje bolju perspektivu u sljedećem odlasku na teren (usp. Potkonjak, 2014: 77-80).

Analizirali su se udžbenici i dodatni materijali koji su se koristili u nastavi ispitanika te su se ispitali voditelji nastave o njima. Dvoje voditelja nastave nisu htjeli sudjelovati u intervjuu, a jedna profesorica je izdvojila pet minuta nakon završetka tečaja. Intervju s jednom voditeljicom nastave, ankete koje su voditelji ispunili i vlastitu analizu udžbenika usporedilo se s bilješkama s nastave, a značajke s promatranja nastave odredilo se prema znanju stečenom na kolegijima koji se bave nastavničkom kompetencijom.

Sljedeće poglavlje će jasnije prikazati unaprijed detaljno pripremljen plan istraživanja, informacije o organizaciji i voditeljima nastave te podatke o grupama u kojima se provelo terensko istraživanje. Ukazat će se i na poteškoće koje su se javljale tokom terenskoga istraživanja, što je uvjetno utjecalo i na rezultate ovoga rada.

⁶³ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43055>. (zadnji pristup: 11. 9. 2018.)

5. Osvrt na terensko istraživanje

5.1. Prikaz rasporeda terenskoga istraživanja

Plan terenskoga istraživanja bio je unaprijed osmišljen i podijeljen u tri faze. Prva faza sastojala se od promatranja nastave integracijskoga tečaja, upoznavanja s polaznicima i njihovog prilagođavanja na nepoznatu osobu (istraživačicu). Svrha ove početne faze bila je postupno upoznavanje s istraživačicom kako bi se lakše moglo provesti istraživanje. Druga faza bila je anketiranje polaznika i voditelja nastave. Služila je kao uvod u treću fazu jer se polaznicima ponudila opcija da se osobno jave za dodatni kvalitativni intervju. Treća faza trebala se sastojati od intervjua s voditeljima nastave i polaznicima.

Anketa i teme za razgovor s voditeljima nastave bili su pripremljeni na njemačkome i hrvatskome jeziku prije polaska na terensko istraživanje. Stupilo se u kontakt s 30 škola, organizacija i udruga u gradu Münchenu vezano uz provedbu istraživanja, no povratno se javilo svega šest osoba. Od tih šest osoba, koje su u tom trenutku zastupale organizaciju, udruhu ili školu, samo je jedna odmah pristala na istraživanje, a druga je zatražila anketu na uvid kako bi u dogovoru s organizacijskim vijećem mogla odgovoriti na upit. Organizacija koja je pristala na suradnju želi ostati anonimna, kao i svi polaznici i voditelji integracijskih tečajeva. Stoga su ispitanici u ostatku rada imenovani slovom K u kombinaciji s rednim brojem. Svaki broj označava drugu osobu. Voditelji nastave bit će označeni slovima KP u kombinaciji s rednim brojem za lakše razlučivanje polaznika i profesora.

U komunikaciji s voditeljicom projekata organizacije dogovoren je sastanak za sastavljanje rasporeda koje grupe posjetiti, kada i koliko puta (po potrebi). Voditeljica projekata otkazala je sastanak večer prije i prosljedila kontakt jedne profesorice, koja je ujedno i koordinatorica orijentacijskih tečajeva unutar integracijskih tečajeva. U ovome radu to je KP1, podrijetlom iz Bosne i Hercegovine. Njena grupa polaznika pri kraju je svoga modula na razini B1 te je omogućila podjelu ankete među svojim učenicima idućega dana tijekom njihove nastave između 8:45 i 12:00 sati.

Organizacija ima prostore na više lokacija u gradu, no ovo istraživanje bilo je provedeno na dvije adrese u blizini glavnoga željezničkoga kolodvora. Grupa KP1 sastoji se od dvadesetak imigranata, od kojih je samo jedan izbjeglica. KP1 je svojim polaznicima najavila dolazak istraživačice, ali je voditeljica projekata nije uputila u detalje. Prije anketiranja grupa je obaviještena o svrsi i ciljevima istraživanja te ih se zamolilo za suradnju.

KP1 je izravno pitala polaznike u grupi tko ima status izbjeglice i zamolila gospodina koji je izbjeglica za suradnju. Gospodin nije bio siguran želi li sudjelovati, zbog čega je KP1 samoinicijativno zamolila još četvero polaznika da ispune anketu. U tom trenutku se komunikacija s polaznicima prepustila profesorici jer će polaznici radije učiniti ono što ih ona (poznata osoba) zamoli nego istraživačica (nepoznata osoba).

Anketa se ispunjavala u sklopu njihove regularne nastave. Polaznici koji nisu htjeli sudjelovati za to vrijeme rješavali su zadatak iz udžbenika. Dvije polaznice identificirale su se kao Hrvatice i pitale za pomoć kada nisu razumjele pitanje. Kako bi se dobio konkretniji odgovor, odgovarale su na pitanja djelomično na hrvatskome jeziku. Dvoje drugih polaznika⁶⁴ odbili su pomoć svaki put kada bi im se profesorica ili istraživačica obratila. Polaznik K16, koji je javno rekao da je azilant, imao je velike probleme te je trebao pomoć pri gotovo svakom odgovoru u obliku objašnjavanja pitanja ili njihovoga prijevoda na engleski jezik. Nakon otprilike 35 minuta polaznici su bili gotovi, ali nitko nije bio zainteresiran za dodatni intervju.

Sljedeća grupa, u kojoj se još istoga dana pojasnila svrha ankete koju su zamoljeni ispuniti, bila je grupa profesorice KP2 koja je podrijetlom iz Bosne i Hercegovine. Njezina grupa je u modulu A2.2. KP2 je identificirala petero polaznika s izbjegličkim statusom, no samo je dvoje bilo zainteresirano za sudjelovanje. KP2 objasnila je svojim polaznicima da anketu neće ispunjavati tijekom nastave jer bi to oduzelo previše vremena. Zato je ponudila opciju da zainteresirani ispitanici ispune anketu u improviziranoj zbornici tijekom nastave ili dogovore termin s istraživačicom. Polaznik K15 htio je usmeno odgovoriti na pitanja iz ankete još tijekom nastave te se otišlo u zbornicu zabilježiti njegove odgovore i snimiti razgovor. Polaznik K14 u zbornicu je došao kada je nastava završila, također zatražio usmeni razgovor, ali nije dozvolio snimanje. Odgovore je istraživačica zapisala na papir.

Nakon završetka nastave profesorice KP1 i KP2 nisu pristale na intervju objasnivši da nemaju puno slobodnoga vremena. Dogovoreno je da će im se anketa poslati elektroničkom poštom. Ako se pojave dodatna pitanja ili nejasnoće u njihovim ispunjenim anketama, složile su se da mogu izdvojiti 10 minuta poslije nastave kako bi pojasnile odgovore. Pokazalo se da je takav kratki intervju ipak potreban, stoga je s KP1 organiziran intervju sljedeći dan poslije nastave jer je ona prva ispunila anketu. KP2 pristala je da istraživačica nekoliko dana kasnije posjeti nastavu i promatra njezin rad s grupom polaznika.

⁶⁴ Tijekom analiziranja rezultata ankete bilo je očito da je u grupi bilo troje izbjeglica, ali profesorica toga nije bila svjesna niti su se oni javno izjasnili o svom statusu.

KP2 je nakon pet dana poslala odgovore na pitanja iz ankete te je bio zakazan razgovor s njom vezan za anketu i plan i program njezine nastave. Susret je naposljetku bio otkazan, a za odgovaranje na dodatna pitanja putem elektroničke pošte nije bila zainteresirana. Stoga je istraživačica ponovno kontaktirala KP1 u nadi da će pronaći grupu orijentacijskoga tečaja u kojoj ima izbjeglica. KP1 organizirala je posjet grupi na orijentacijskome tečaju, no nije znala reći ima li izbjeglica jer ona nije profesorica u toj grupi.

Grupu na orijentacijskome tečaju vodio je KP3⁶⁵, no nije im bio voditelj nastave, već je radio kao zamjena dva tjedna za drugu profesoricu. Grupi se objasnilo zašto se anketa provodi i zamolilo za sudjelovanje. Anketu se provelo tijekom nastave, a nakon ispunjavanja polaznici su mogli otići na pauzu. Deset polaznika dobrovoljno se javilo. Dok su polaznici popunjavali anketu, istraživačica je vodila neformalan razgovor s KP3 i zamolila ga da ispuni anketu putem elektroničke pošte na što je KP3 pristao jer ni on nije imao dovoljno vremena za intervju.

Rezultati anketa i promatranja nastave bit će prikazani u kasnijem poglavlju. Također će biti analizirani udžbenici koji su se koristili u nastavi. Zasad ćemo se zadržati na detaljnijem osvrtu terenskoga istraživanja i poteškoća koje su se putem ispriječile.

5.2. Izazovi tijekom terenskoga istraživanja

Sva terenska istraživanja uključuju neočekivana iznenađenja, bez obzira na temeljitu pripremu. Zbog toga će u ovome poglavlju biti izneseni neki od izazova koji su se pojavili u tome razdoblju. Važno ih je spomenuti jer su utjecali na istraživanje i ponašanje istraživačice. Također su iskustva s terena utjecala i na anketu te će se iznijeti primjeri promjena i prilagodbe pitanja.

Nakon posjeta grupi KP1, profesorica je odlučila prvo konzultirati kolegu koji je također imao nastavu i pitati ga ima li u njegovoj grupi izbjeglica koji bi ispunili anketu. KP1 dovela je jednoga polaznika iz te grupe u zbornicu i dobio je obrazloženje kako bi sudjelovanjem u istraživanju pridonio kvalitetnijem rezultatu i boljem razumijevanju tematike. Polaznik je cijelo vrijeme gledao u pod i dugo šutio nakon što ga je KP1 pitala želi li sudjelovati. Činilo se da mu je jako neugodno. Potom je bio jako ljut i rekao da ne voli kada se njega pred cijelom grupom zove van s nastave i izdvaja od ostalih polaznika bez

⁶⁵ KP3 je podrijetlom iz Bosne i Hercegovine.

obrazloženja. U tom je trenutku KP1 i istraživačici bilo jasno da je polaznikov profesor pogrešno postupio. Umjesto da objasni cijeloj grupi o čemu je riječ i zamoli za sudjelovanje, pozvao je pred cijelom grupom toga jednoga polaznika i poslao ga u zbornicu. KP1 i istraživačica ispričale su mu se i objasnile još jednom da ne mora ispuniti anketu, a zatim se polaznik, još uvijek ljut, vratio na nastavu.

U grupi KP2, kao što je već bilo navedeno, dvoje polaznika odlučilo je odgovoriti na pitanja iz ankete. Prvi polaznik odgovarao je na pitanja tijekom posljednjih sat vremena nastave te se, čim je odgovorio na posljednje pitanje, zahvalio i izašao, no nije se vratio na posljednjih 30 minuta nastave. Tijekom razgovora cijelo je vrijeme promatrao mobitel i prvo što je pitao kada je ušao u zbornicu bilo je koliko će dugo trajati ispitivanje.

Drugi polaznik iz grupe KP2 došao je u zbornicu odmah poslije nastave i tijekom razgovora pogledavao na mobitel. Dok je odgovarao na pitanja iz ankete, bilo je očito da mu se žuri kući, kasnije je istraživačica saznala da ima braću o kojima se mora brinuti. Takva situacija nije bila pogodna za strukturirani intervju i dodatna pitanja kako bi se razriješile nedoumice koje su postale jasne tek nakon pregledavanja svih odgovora. Očito je da je vrijeme utjecajan čimbenik u ovome istraživanju te ga polaznici nisu htjeli potratiti na nepoznatu osobu.

Grupa KP2 ima pet izbjeglica među polaznicima. Jedna djevojka također se bila javila za ispunjavanje ankete, ali se nakon završetka nastave predomislila. KP2 je objasnila da je vjerojatno bila nesigurna i sramežljiva jer se nitko iz njezine grupe ljudi s kojima se druži tokom nastave nije javio. Tijekom prvoga posjeta to nije bilo primjetno, ali prilikom promatranja nastave nekoliko dana kasnije jasno se vidjelo da se polaznica druži i sjedi pored tri djevojke, a sve četiri su bile jedine u grupi koje su nosile nikab. Stoga je KP2 bila instruirana da sljedećega dana polaznike pita bi li ponijeli anketu kući i vratili je ispunjenu u ponedjeljak, što su polaznici naposljetku odbili.

Tijekom prvih nekoliko dana postalo je očito da anketa ima nedostataka: predugačka je (sedam stranica), nekoliko pitanja nije bilo dovoljno jasno strukturirano ili je trebalo dodati primjere za pojašnjenje budući da je vokabular polaznicima bio prezahtjevan. Iako je voditeljica projekata unaprijed dobila anketu na uvid uz zamolbu da provjeri odgovara li razini znanja polaznika, nije dala do znanja da bi moglo biti poteškoća, štoviše, naglasila je da namjerava odobriti pristup grupi s B1 razinom znanja njemačkoga jezika te da njima to neće

biti problem razumjeti. U nastavku će biti iznesene neke prepreke s kojima su se polaznici suočili u anketi.

Prvo pitanje s kojim su polaznici imali poteškoća bilo je koje državljanstvo posjeduju. Poneki su na ovome mjestu napisali svoju trenutnu adresu, drugi su ostavili prazno, samo rijetki su razumjeli pitanje. Nadalje, pitanje koje je najčešće ostalo prazno jest o njihovom trenutnome pravnom statusu vezanome za prebivalište, odnosno imaju li ili su podnijeli zahtjev za boravišnu dozvolu. Odgovori na to pitanje dobiveni su posredno kroz razgovor s voditeljima nastave ili objašnjenjem toga pitanja. Na pitanje gdje sada žive nisu razumjeli trebaju li napisati adresu ili opisati smještaj, stoga se i ovo moralo dodatno pojasniti. Također nisu razumjeli riječ „susjedstvo“, zbog čega nisu znali prikladno opisati svoje susjedstvo ili su pitali za pomoć u razumijevanju.

Na ovome mjestu potrebno je podsjetiti na isplanirane faze terenskoga istraživanja. U ovome trenutku jasno je da se plan nije odvio kako je trebao. Prva faza, upoznavanje i privikavanje polaznika na novu osobu u učionici, potpuno je izostala, promatranje nastave zbilo se tek nakon što su polaznici popunili ankete, a za intervju, koji su bili dio treće faze, nedostajalo je zanimanje. Do tih promjena došlo je zato što su profesorice istraživanje htjele prilagoditi svom nastavnom programu. Na primjer, promatranje nastave dogovorilo se s KP2 nekoliko dana unaprijed zato što je KP2 inzistirala da će gradivo, koje je planirala obraditi u nastavi, biti prikladnije za analizu nastavnoga sata.

Zbog toga će se sada opisati iskustvo istraživačice s drugom organizacijom u kojoj je jedan dan kao volonterka radila u sklopu radionice s izbjeglicama koje su završile integracijski tečaj u raznim organizacijama, udrugama i školama. Na radionici se nastojalo pomoći azilantima napisati životopis, motivacijsko pismo, pronaći mjesto u raznim tvrtkama gdje bi se mogli prijaviti za praksu. Istraživačica je ovdje imala priliku dočekati sve zainteresirane za sudjelovanje na radionici, uspostaviti kontakt temeljen na ljubaznosti i voditi neformalan razgovor sa sudionicima. Rezultati i zaključci ovog rada temelje se na jednoj studiji slučaja⁶⁶, zbog čega sudionici na radionici ove organizacije nisu ispunili anketu, ali tijekom razgovora s njima bilo je očito da se osjećaju ugodno. Otvoreno se razgovaralo o istim tematskim cjelinama koje se može naći i u anketi. Ovo je kratkotrajno, ali relevantno iskustvo koje dokazuje da su faze istraživanja bile pravilno posložene u tom redoslijedu i da bi, da su se faze odvale prema planu, potencijalno bilo više zainteresiranih azilanata za

⁶⁶ Suradivalo se s jednom organizacijom u gradu Münchenu koja želi ostati anonimna. Ta organizacija omogućila je pristup integracijskim tečajevima i polaznicima.

ispunjavanje ankete ili čak sudjelovanje u intervjuu. Naravno, od iznimne je važnosti polaznicima naglasiti da je anketa anonimna, da nije ispit i da je fakultativna, ali sudeći po iskustvu istraživačice, temelj istraživanja izbjeglica čini ljudski kontakt koji otvara mogućnost ispunjavanju ankete i dogovaranju intervjua.

Za kraj ovoga poglavlja treba spomenuti i samu organizaciju koja je omogućila istraživačici sudjelovanje u nastavi i ispitivanje izbjeglica. Slaba organizacija i nepregledna koordinacija bili su razlog zbog kojega se terensko istraživanje s predviđena četiri dana produžilo na dvanaest dana. Pomoć koju su pružili bila je iznimna, ali problemi poput neplanirane promjene u rasporedu nastave, odgoda nastave bez obavijesti, neodgovaranje na dolazne poruke u službenom elektroničkom sandučiću uvelike otežavaju istraživanje. Isključivo zahvaljujući dugoročno osiguranom smještaju istraživačice u Münchenu bilo je moguće do kraja provesti terensko istraživanje, iako ne u obimu kako je planirano provesti kvalitativno istraživanje.

6. Prikaz dobivenih rezultata

Svi polaznici u sve tri grupe integracijskih tečajeva imali su priliku ispuniti anketu jer se nastojalo dobiti što obuhvatniji pregled stavova povezanih s temom ovoga istraživanja. Iako je u naslovu vidljivo da se rad bavi integracijom izbjeglica, zbog poteškoća tokom terenskoga istraživanja podaci koji slijede nisu potpuni. Kao što je već spomenuto, neprisustvovanje unaprijed određenih faza istraživanja prouzročilo je nevoljkost sudjelovanja izbjeglica u istraživanju, a zbog njihovoga slaboga vladanja jezikom ankete su nepotpune. Stoga se kvalitativni intervjui nisu ostvarili jer su polaznici, uključujući i ostale imigrante, jedino htjeli sudjelovati u ispunjavanju ankete.

Nakon povratka iz Münchena ankete su se analizirale. U istraživanju je sudjelovalo šest izbjeglica, troje „nepotvrđenih“ izbjeglica⁶⁷ i osam imigranata⁶⁸. Prvo će biti prikazani rezultati analize anketa izbjeglica. Na pojedinim mjestima unutar analiza neće biti podataka, zbog čega će za svakoga azilanta biti spomenuti drugačiji podatci. Na kraju će se pozornost usmjeriti na razlike i sličnosti između imigranata i izbjeglica te ženske i muške populacije imigranata. Neće se raditi usporedbe između ženske i muške populacije izbjeglica zbog premalog uzorka (samo je jedna ispitanica i petorica ispitanika). Razlog iz kojeg su ispitanici tako podijeljeni je da su se tokom pregledavanja anketa primijetili određeni uzorci koje valja spomenuti.

Za završetak poglavlja dobiveni rezultati će se staviti u teorijski okvir, pojasnit će se koji elementi anketa odgovaraju kojim dimenzijama integracijskoga tečaja (usp. Penninx 2014:8-9; Penninx i Garcés-Macareñas 2016:13), te će se prikazati i u kolikoj mjeri ti elementi unapređuju ili otežavaju integracijski proces.

6.1. Pregled rezultata ankete polaznika K8

Polaznik K8 je 28-godišnji muškarac podrijetlom iz Eritreje. Materinski jezik mu je tigrinja, samac je i nema djecu. Školu je pohađao u Asmari sveukupno osam godina. Nije išao na fakultet u Eritreji niti sada pohađa školu ili fakultet u Njemačkoj, ali bi htio nastaviti obrazovanje (iako je nejasno kako ili koje bi zanimanje odabrao). Bavarska je prva savezna

⁶⁷ Razlozi zašto je upitna vjerodostojnost podataka u njihovim anketama bit će jasni u nastavku teksta.

⁶⁸ Među ostalim imigrantima koji su sudjelovali u istraživanju ne možemo napraviti podijelu jer njihovi motivi za useljavanje u Njemačku nisu vidljivi iz ankete.

zemlja u koju je ušao u Njemačkoj 26. 10. 2015., a mjesto na integracijskome tečaju dobio je nakon dvije godine čekanja. Trenutno živi u hotelu.

K8 je u cjelini koja se odnosi na zapošljavanje napisao da je u Eritreji bio zaposlen, ali nije napisao što je bio po zanimanju. Nije radio u Njemačkoj, ali bi htio raditi kao soboslikar. Pod pitanjem „*Idete li s kolegama na pauzu?*“ K9 odgovorio je *da*. Moglo bi se pretpostaviti da je mislio na pauzu tokom integracijskog tečaja. Smatra da bi se programu integracijskoga tečaja trebalo nešto nadodati, ali nije pojasnio što. Polaznik K8 više nije odgovorio ni na jedno pitanje u anketi.

K8 je polaznik orijentacijskoga tečaja i trebao je mnogo pomoći u razumijevanju ankete. Premda je položio razinu B1 znanja njemačkoga jezika, mučio se s mnogim pitanjima, zbog čega ih je jednostavno počeo preskakati i ne odgovarati. Njegova je anketa jedna od najnepotpunijih.

K8 bio je posebno upečatljiv jer nije razumio pitanja „*Jeste li došli u Njemačku kao izbjeglica?*“ i „*Jeste li predali zahtjev za azilom?*“ što bi se moglo protumačiti neuobičajenim za izbjeglicu koji je na tečaju na kojem se podrazumijeva da polaznici shvaćaju vokabular koji se odnosi prvenstveno na njih same, te su bili uključeni (ili su još uvijek uključeni) u proces dobivanja statusa izbjeglice. Tek nakon dodatno postavljenih pitanja (odakle je, je li došao iz zemlje u kojoj vlada ratno stanje) shvatio je značenje riječi *izbjeglica* i zaokružio *da*.

6.2. Pregled rezultata ankete polaznice K9

Polaznica K9 je udana žena iz Nigerije, ima 32 godine, a materinski jezik joj je edo. S njom u Njemačkoj su i njezina djeca. Nije znala njemački jezik prije dolaska, ali je znala engleski. Imala je svoje dokumente pri ulasku u zemlju. Obrazovala se sveukupno 17 godina, uključujući završen fakultet u Edu, a diploma joj nije nostrificirana. Htjela bi završiti obrazovanje za medicinsku sestru. U Njemačku je došla u prosincu 2016., ali nemamo podatke o tome je li sama došla ili s djetetom/djecom, je li njezin suprug došao prije nje ili poslije. Mjesto na integracijskome tečaju čekala je pet mjeseci, a o mogućnosti pohađanja toga tečaja informirao ju je socijalni radnik. Tokom svog boravka sudjelovala je na tečaju šivanja, ali nema podataka o tome gdje se održavao taj tečaj, tko ga je organizirao, koliko dugo je trajao, je li platila tečaj.

K9 je u cjelini koja se odnosi na zapošljavanje napisala da je radila u Nigeriji kao mikrobiologinja u apoteci. U Njemačkoj još nije bila zaposlena, ali traži „*mini-job*“ u apoteci, odnosno moglo bi se taj odgovor interpretirati tako da traži posao na pola radnoga vremena ili manje jer još pohađa tečaj i ima dijete/djecu. Na poslu su joj bitni praksa i jezik (ne može se razlučiti što točno podrazumijeva pod pojmom „jezik“).

Trenutno živi u domu za imigrante, svaka obitelj dobiva jednu sobu na korištenje. K9 ponekad ima probleme u komunikaciji sa susjedima zbog jezične barijere.

Integracijski tečaj pohađa 9 mjeseci, a očekuje da će imati više i bolje znanje o Njemačkoj kada tečaj završi. Smatra da bi se tečaju trebalo nešto nadodati, a kao primjer je navela probleme pri priznavanju sveučilišne diplome. Ne misli da postoje teme koje bi dodatno trebalo obraditi na tečaju.

U slobodno vrijeme kuha, druži se s djecom, sluša glazbu. Slobodno vrijeme provodi s djecom, a tokom dana ima kontakt i sa drugim imigrantima. Njezine navike i aktivnosti kojima se bavi u slobodno vrijeme nisu se promijenile otkako je doputovala u Njemačku, ali više nije zaposlena i ima manje prijatelja u Njemačkoj. Pohađanje tečaja joj pomaže u svakodnevnoj komunikaciji, ali manje se druži s Nijemcima otkako ide na tečaj jer nema više puno slobodnoga vremena. Prema njezinom opisu Nijemci su dragi, ljubazni i otvoreni te je imala samo pozitivna iskustva s njima.

Teme, koje ju u udžbeniku najviše interesiraju, su: *škola/obrazovanje, radni odnos/stručna praksa, stanovanje*, a teme koje bi se u nastavi trebale bolje obraditi su: *stanovanje, škola/obrazovanje*. Ne zanima ju *povijest*, a najdraži tipovi zadataka su pisani (npr. odgovori na pitanja, dopuni tekst).

Misli da je za uspješnu integraciju potrebno znati više nego samo jezik i da je potrebno objasniti u nastavi kako zdravstvo, državne službe i drugi društveni i kulturni segmenti u Njemačkoj funkcioniraju. Na pitanje „Što za Vas znači >integracija<?“ je napisala: „*Znati sve o Njemačkoj i svakodnevnici i zakonu*“. Smatra da joj pri integraciji u njemačko društvo jezik pomaže. Želi ostati u Münchenu, nastaviti obrazovanje i pronaći posao. Ima jako pozitivan stav prema budućnosti u Njemačkoj i zadovoljnija je životom nego što je bila u Nigeriji.

6.3. Pregled rezultata ankete polaznika K10

Polaznik K10 je muškarac koji je iz Afganistana, ima 25 godina, materinski jezik mu je dari. Nema djece i samac je. Prije dolaska nije znao njemački, ali govori engleski. Nije imao dokumente pri ulasku u zemlju, nije išao na fakultet niti trenutno ide na fakultet u Njemačkoj. Htio bi nastaviti ići u školu. Došao je u Njemačku u studenome 2011. godine i predao zahtjev za međunarodnom zaštitom. Nije znao ništa o Njemačkoj prije nego što je došao, a mjesto na integracijskome tečaju čekao je tri mjeseca. Sudjelovao je u jednom od programa njemačkoga *Crvenog križa*, ali ne znamo što je radio, koliko često sudjeluje u takvim aktivnostima, je li volontirao.

K10 je u cjelini koja se odnosi na zapošljavanje napisao da u Afganistanu nije bio zaposlen, nije još imao posao u Njemačkoj, ali bi se htio zaposliti u MVG⁶⁹. Na poslu su mu najbitniji prihodi. Integracijski tečaj pohađa 9 mjeseci, a očekuje da nešto pritom nauči. Od voditelja tečaja očekuje da ga dobro nauči njemački jezik. On ne smatra da bi išta trebalo dodati programu tečaja, niti misli da postoje teme koje bi u nastavi trebalo dodatno obraditi.

U svoje slobodno vrijeme K10 ide na putovanja ili se bavi sportom. Slobodno vrijeme provodi s nekoliko prijatelja, a tokom dana ima kontakt s Nijemcima⁷⁰, obitelji i prijateljima. Njegove navike i aktivnosti kojima se bavi u slobodno vrijeme se nisu promijenile otkako je doputovao. Pohađanje tečaja mu pomaže u svakodnevnoj komunikaciji, iako se manje druži s Nijemcima zato što „*nemaju što raditi s njima*“ pa se druži većinski s imigrantima. Osjeća se dobro otkako živi u Njemačkoj jer ima mogućnost živjeti u Njemačkoj. Ovaj odgovor mogao bi se interpretirati tako da K10 sada ne mora više živjeti u strahu. Može se osjećati sigurno i planirati svoju budućnost.

Napisao je da ga promjene, do kojih je došlo otkako je doputovao u Njemačku, ne smetaju, iako nigdje nije spomenuo promjene. Štoviše, naveo je da nije bilo promjena. Ovakve mjestimične nejasnoće dovode u pitanje vjerodostojnost odgovora te nas dovode do pretpostavki da polaznici ne razumiju pitanja, što uvjetuje da u stvarnosti nisu na razini znanja jezika na kojoj bi trebali biti.

Nadalje, kao najatraktivnije teme u udžbeniku naveo je: *škola/obrazovanje, stanovanje, zdravlje/prehrana, aktivnosti u slobodno vrijeme, upoznavanje novih ljudi, priroda*. Nije

⁶⁹ Službeni njemački naziv: *Münchner Verkehrsgesellschaft*, njem. Transportno poduzeće u Münchenu. Više: <https://www.mvg.de/ueber/das-unternehmen/unternehmensprofil.html>. (zadnji pristup: 11. 9. 2018.)

⁷⁰ Nema podataka o tome koliko vremena provodi s Nijemcima.

spomenuo teme koje bi se u nastavi dodatno trebale obraditi, umjesto toga je napisao komentar da bi profesorica morala govoriti isključivo na njemačkome jeziku. Najzanimljiviji načini rješavanja zadataka su slušanje (npr. poslušaj tekst), čitanje (npr. pročitak tekst) i pisanje (npr. odgovori na pitanja, dopuni tekst).

Misli da je potrebno znati više nego samo jezik za uspješnu integraciju, ali i da mu znanje i korištenje jezika pomaže u integraciji u njemačko društvo. Također, misli da je potrebno u nastavi objasniti kako funkcioniraju zdravstvo, državne službe i drugi društveni i kulturni segmenti. Jako je opušten kada razmišlja o budućnosti, a jedna želja je pronaći posao. Život u Njemačkoj mu je bolji zato što živi bez straha. Kada misli na Afganistan osjeća se loše zato što nikada više neće moći živjeti u svojoj domovini.

6.4. Pregled rezultata ankete polaznika K14

Polaznik K14 je 28-godišnjak, samac je, a došao je iz Afganistana. Materinski jezik mu je pašto. Nije govorio njemački prije dolaska u zemlju, ali govori još engleski i urdu jezik⁷¹. Nije imao dokumente kada je doputovao u Njemačku, ali je predao zahtjev za međunarodnom zaštitom. U razgovoru s njim postalo je jasno da je zahtjev odbijen (nije objasnio razloge) i da je uložio žalbu. Rezultate žalbe mora čekati jednu godinu.

Školovao se 12 godina u provinciji Kunduz u Afganistanu, a u Pakistanu je studirao računalnu znanost. Njegova diploma nije nostrificirana, ali napisao je da želi nastaviti obrazovanje.

K14 je doputovao u Njemačku 12. 12. 2015. godine i nije imao dokumente uza se. U agenciji za zapošljavanje je dobio informacije o integracijskome tečaju i čekao tri mjeseca da se upiše. Nije sudjelovao u drugim aktivnostima ili programima raznih organizacija.

Radio je u Afganistanu kao specijalist za financije (nema detaljnoga opisa posla), u Njemačkoj (u praonici rublja) te traži novi posao i nije mu bitno kakav je posao. Na poslu su mu bitni atmosfera i jezik. Dosad se na poslu osjećao dobro, a na pauze je išao s kolegama koji su također imigranti. Živi u velikome domu, a za susjede i susjedstvo kaže da su „mješoviti“ te nema probleme u komunikaciji s njima.

⁷¹ Urdski jezik (urdu) je jezik indoarijskog odvajeta indoiranske grane indoeuropske porodice. Službeni je jezik Pakistana i jedan od službenih jezika Indije. Više: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63325>. (zadnji pristup: 11. 9. 2018.)

Dva mjeseca je pohađao tečaj, a očekuje da će naučiti njemački jezik. Smatra da programu tečaja nešto nedostaje, ali nije napisao primjere. Također misli da je bolje kada su grupe na tečaju velike. Sudjelovanje na tečaju za njega znači učenje jezika i dobivanje potvrde znanja njemačkoga jezika na razini B2 i C1. Ne misli da postoje teme koje nisu u dovoljnoj mjeri ili uopće spomenute u udžbenicima.

U slobodno vrijeme čita knjige na njemačkome jeziku i sam provodi vrijeme iako je napisao da u danu ima kontakt s Nijemcima, premda se s njima manje druži otkako pohađa tečaj. Njegove navike i aktivnosti kojima se bavio u slobodno vrijeme su se promijenile, te mu promjene smetaju. Kao primjere naveo je igranje nogometa i vožnju biciklom (nema podataka o tome je li se sada počeo baviti tim aktivnostima ili je prestao). Učenje njemačkoga jezika mu pomaže u svakodnevnoj komunikaciji. Imao je negativna iskustva s Nijemcima, no i dalje ih smatra dobrim ljudima. Čini se najveća promjena koja se dogodila otkako je doputovao je da je u Afganistanu živio u svojoj kući s obitelji. Nije kuću morao dijeliti s drugima.

Teme, koje su K14 najzanimljivije, su: *državne službe, stanovanje, obitelj/odgoj, upoznavanje novih ljudi, aktivnosti u slobodno vrijeme*. Na nastavi mu se najviše sviđaju zadaci koje se rješava razgovorom u dvoje. Smatra da su za integraciju u njemačko društvo važni poznavanje jezika, čitanje i orijentacija u kulturi.

K14 je napisao da želi ostati živjeti u Njemačkoj, a bolje će se osjećati tek kada dobije njemačku putovnicu. Kada razmišlja o domovini, volio bi se vratiti, ali zna da ne može.

6.5. Pregled rezultata ankete polaznika K15

Polaznik K15 ima 19 godina, samac je, nema djecu, a doputovao je iz Afganistana. Materinski jezik mu je pašto, a govori još i druge pašto jezike. Ne ide u školu ni fakultet u Njemačkoj, a u Afganistanu se nije školovao. Planira nakon završetka tečaja započeti obrazovanje u obliku stručne prakse.

K15 nije imao posao u Afganistanu, nije bio zaposlen u Njemačkoj i trenutačno ne želi raditi. Kao obrazloženje je naveo da s majkom brine o mlađoj braći te da prvo želi završiti integracijski tečaj. Na poslu su mu bitni atmosfera i jezik (ali ne može se znati je li to doista tako jer nema poslovnoga iskustva). K15 živi u kući s obitelji (nije jasno živi li sa svojom obitelji ili sa nekoliko obitelji). Susjedi su Nijemci i dvije obitelji imigranata te nikada nije

imao probleme u komunikaciji sa njima. Nadodao je tokom razgovora⁷² da je prije živio u jednom velikom kontejneru sa nekoliko obitelji dva do tri mjeseca, prije nego što su se preselili u kuću.

Od ožujka 2018. pohađa tečaj, a dodijeljen je toj grupi nakon što je ispunio test predznanja. Očekuje od tečaja da dobro nauči njemački jezik te je komentirao da bi brzina kojom profesorica obrađuje gradivo u nastavi trebala biti sporija. Ne misli da programu tečaja nešto nedostaje. Rekao je da je bolje kada su grupe veće. Sudjelovanje na tečaju za njega znači naučiti jezik i biti u stanju razgovarati sa ljudima u svojoj okolini.

K15 u svoje slobodno vrijeme koristi mobitel, ide u šetnju s bratom, bavi se sportom, vozi bicikl. Njegove navike i aktivnosti kojima se bavio u slobodno vrijeme su se promijenile otkako je doputovao, a te promjene mu smetaju. Na primjer, u Afganistanu je trenirao borilačke vještine, braća idu u školu u Njemačkoj (njegov odgovor upućuje na to da u Afganistanu nisu išli u školu), interesira se za „fitness“, postoji manje problema u Njemačkoj (nema podataka o kakvim problemima je riječ). Ono što je naglasio je činjenica da nema budućnosti u Afganistanu, iako bi se rado vratio te mu smeta što mora još nekoliko godina jezik učiti.

Pohađanje tečaja mu pomaže u svakodnevnoj komunikaciji, a svakodnevno ima kontakt samo s obitelji. Za Nijemce je napisao da su normalni ljudi kao i svi drugi, odnosno da svaka zemlja ima dobre i loše stanovnike. Napisao je da je do datoga trenutka upoznao samo dobre ljude. U Njemačkoj nije član organizacije niti kluba.

Polaznika K15 najviše zanimaju sljedeće teme: *javni promet, upoznavanje novih ljudi, priroda*. Na nastavi mu se najviše sviđaju zadaci koje se rješava razgovorom u dvoje ili pismeno (npr. odgovori na pitanja). Napisao je da je za integraciju bitno obrazovati se i naučiti jezik.

K15 trenutačno želi ostati u Njemačkoj, ali čim je situacija u Afganistanu opet „dobra“, želi se vratiti u domovinu, iako zna da se neće osjećati isto kao što se osjećao prije odlaska iz Afganistana.

⁷² K15 nije htio pismeno ispuniti anketu, nego je usmeno odgovarao na pitanja, a istraživačica je bilježila njegove odgovore.

6.6. Pregled rezultata ankete polaznika K16

Polaznik K16 ima 22 godine i doputovao je iz Sijera Leonea. Samac je, nema djecu, i nije govorio njemački jezik prije dolaska u zemlju. Materinski jezik mu je krio, a govori još i engleski jezik. Tokom nastave bilo je očigledno da ima probleme u razumijevanju ankete, zato je KP1 svo vrijeme stajala pored njega i prevodila anketu na engleski kako bi razumio pitanja. Odgovore je pisao na njemački. Zbog slaboga znanja njemačkoga jezika nije moguće odrediti točnost navedenih podataka, od kojih je jedan da mu je zahtjev za azilom odbijen. Postoji mogućnost da je riječ „odbijen“ shvatio kao „prihvaćen“. Napisao je da je završio studij (nije napisao koju vrstu studija) u zemlji podrijetla i da u Njemačkoj ide u školu ili na fakultet, ali je napisao da je samo sedam godina išao u školu u Freetownu. Ovo su samo neki od mnogih primjera kakvi se javljaju i u anketama drugih ispitanika, zbog čega se javlja sumnja u točnost odgovora polaznika (odnosno u njihovo razumijevanje anketnih pitanja). Nadalje, napisao je da želi nastaviti obrazovanje u Njemačkoj tako da nastavi ići u školu.

U Njemačku je došao tokom 2017. godine te nije imao nikakvih informacija o zemlji u koju putuje. Iako, imao je očekivanja: naučiti njemački jezik, pronaći posao i dobiti lijekove. Nije jasno kome su potrebni lijekovi niti o kojoj bolesti je riječ.

Socijalni radnik rekao mu je da može pohađati integracijski tečaj, a slobodno mjesto u grupi čekao je jedan mjesec. Nikada nije sudjelovao u neobaveznim, izvannastavnim aktivnostima (rad u *Crvenom križu* ili specijaliziran tečaj poput K9 i K10). U zemlji podrijetla nije nikada bio zaposlen, ali je imao posao u Njemačkoj (napisao je da je pakirao, nema podataka o tome što je točno pakirao, gdje i koliko dugo). Trenutačno ne traži posao. U susjedstvu žive imigranti i napisao je da su ljubazni.

K16 deset mjeseci pohađa integracijski tečaj i očekuje položiti ispit za potvrdu razine B1. Smatra da programu tečaja ne treba ništa nadodati, a sudjelovanje na tečaju za njega znači naučiti jezik. Također ne misli da postoje teme koje u udžbeniku nisu spomenute, a smatra da je dobro ako su grupe velike. Učenje njemačkoga jezika mu pomaže u svakodnevnoj komunikaciji.

Polaznik u slobodno vrijeme čita i sam provodi vrijeme. Navike i aktivnosti kojima se bavio u Sijeri Leone nisu se promijenile otkako je doputovao u Njemačku. Druži se s prijateljima i obitelji. Ima manje kontakta s Nijemcima otkako pohađa tečaj, a kontakt s Nijemcima je ostavio pozitivan dojam. Napisao je da se njegov društveni život promijenio

(nema podataka o tome na koji način se promijenio), ali ne smetaju mu takve promjene. Nije član nikakvih klubova ili organizacija.

Najatraktivnije teme u udžbeniku su: *radni odnos/stručna praksa*. Teme koje bi se trebale u nastavi bolje obraditi su *posao* i *škola*. Ne misli da je bitno u nastavi ukazati na način rada zdravstva, državnih službi i kulturnih segmenata u Njemačkoj, ali postoji opravdana zabrinutost da K16 nije razumio pitanje. Nadalje, smatra da je za integraciju dovoljno naučiti jezik.

Kao planove za budućnost naveo je nastavak obrazovanja te se dobro osjeća kada razmišlja o budućnosti. Život u Njemačkoj je za njega bolji i želi ostati živjeti Münchenu.

6.7. Rezultati analize anketa ostalih imigranata i usporedba sa analizama anketa izbjeglica

Za početak valja izdvojiti trojicu polaznika kod kojih postoji sumnja da su izbjeglice na temelju njihove ankete⁷³. U prvoj verziji ankete pitanja su glasila „*Koji je legalni status Vaše boravišne dozvole?*“ te „*Je li Vaš zahtjev za međunarodnom zaštitom odbijen?*“. Pitanja su polaznike vrlo očito zbunjivala zbog čega su u drugoj verziji izmijenjena⁷⁴.

K11 je Etiopljanin koji ima boravišnu dozvolu te mu zahtjev za azilom nije odbijen. Negativan odgovor na potonje pitanje ne znači nužno da je izbjeglica, već može biti i indikacija da nikada nije predao takav zahtjev zbog čega niti nije mogao biti odbijen. K12 je pod državljanstvo unio svoju trenutnu adresu, no kao materinski jezik naveo je dari, koji je pored pašto jedan od dva službena jezika u Afganistanu. Također ima boravišnu dozvolu, ali neobično je što je napisao da je njegov zahtjev odbijen. Ovo se može shvatiti doslovno, ali postoji mogućnost da polaznik nije razumio pitanje i zapravo pročitao „*Je li Vaš zahtjev za međunarodnom zaštitom prihvaćen?*“. K13 imao je jednake odgovore na ista pitanja zbog čega se nije moglo biti sigurno u njegov status izbjeglice, no u kasnijem pitanju napisao je da

⁷³ Činjenica je da je anketa bila prezahtjevna za znanje polaznika zbog čega je autorica bila primorana uzimati sva potencijalna značenja rezultata i samih odgovora u obzir.

⁷⁴ Naposljetku je i autorica shvatila da je pitanje bilo nezgodno formulirano. U Njemačkoj je naime regulirano više vrsta boravišne dozvole koje se bez daljnje diferencijacije sve nazivaju upravo tako – boravišna dozvola (*Aufenthaltserlaubnis*). Više: <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/faqs/DE/themen/migration/aufenthaltsrecht/aufenthaltsrecht-liste.html> (zadnji pristup: 5.9.2018.)

dobrobit njegove budućnosti ovisi o tome hoće li smjeti ostati u Njemačkoj. To nas navodi na zaključak da bi K13 ipak mogao biti tražitelj međunarodne zaštite.

K12 jednom je prilikom tražio pomoć u jednoj organizaciji kod Nijemaca i oni su mu rekli da nemaju vremena za njega, što je ostavilo trajne posljedice. K12 se tek nakon pomnijega proučavanja njegove ankete izdvojio od ostalih polaznika kao potencijalno depresivna ili suicidalna osoba. Takvo što bi, naravno, tek stručnjak mogao utvrditi, no njegov odgovor na pitanje „Što se u Vašoj svakodnevnicu promijenilo otkako ste došli u Njemačku?“ bio je „Dugo spavam, nemam volje više dalje živjeti.“ U najmanju ruku ovaj odgovor otvara potpuno nova pitanja koja se do ovoga trenutka u radu nisu niti uzimala u obzir, a detaljnije će biti razložena u završnome poglavlju.

Za kraj ovoga poglavlja bilo bi zanimljivo naglasiti razlike u ponekim odgovorima ispitanica i ispitanika te izbjeglica i ostalih imigranata. Već prva uočljiva razlika bila je da je od ukupno devet izbjeglica (uključujući one za koje nismo sigurni imaju li status azilanta) iz cijele ankete petero sudjelovalo u aktivnostima integracije (sudjelovanje u udrugama ili organizacijama), dok nitko od preostalih imigranata nije učinio takvo što.

Nadalje, jedna od upečatljivih sličnosti u rezultatima anketa izbjeglica i ostalih imigranata je niska stopa zaposlenosti u Njemačkoj. Samo dvoje izbjeglica i dvoje ostalih imigranata je imalo posao u Njemačkoj, što upućuje na slabu ekonomsku integraciju.

Također je bila uočljiva razlika u nekim drugim segmentima ankete. Kada usporedimo odgovore ženske imigrantske i muške imigrantske populacije (ne uključujući izbjeglice), uočljiva su odstupanja u ponekim odgovorima. Na pitanje što im je bitno u poslu, ispitanice su na prva dva mjesta odabrale praksu i jezik, dok su na zadnje stavile prihode. Ispitanici su pak na prvo mjesto stavili jezik i atmosferu, na drugo prihode, a na zadnje praksu. Nadalje, četiri su ispitanika napisala da bi grupe polaznika na tečaju trebale biti velike (između 15 - 25 osoba), dok su među ispitanicama samo dvije odgovorile na to pitanje s 10 - 15 osoba. O tome što za njih uopće znači sudjelovanje na integracijskome tečaju, ispitanice nisu odgovorile, dok je pola ispitanika odgovorilo na pitanje. Bilo je i vidljivo da se trećina muških polaznika počela aktivnije baviti sportom otkako su došli u Njemačku, za razliku od polaznica, od kojih je samo K17 napisala da je počela voziti bicikl.

Uočljiv je bio i veći interes za različite teme koje se obrađuju u udžbenicima. Dok su se polaznice fokusirale na teme *obitelj, svakodnevnicu, školu, aktivnosti u slobodno vrijeme*. Muški polaznici između ostaloga naveli su i *radni odnos/stručna praksa, zdravlje, prirodu*,

seksualnost, medije, javni promet. Povod ovoj razlici mogla bi biti činjenica da pet ispitanica ima djecu i u braku su zbog čega je fokus njihovoga interesa usmjeren na obitelj i teme koje uključuju djecu.

U sljedećem poglavlju će se prikazati rezultati ankete unutar teorijskih okvira koji su predstavljeni u uvodnome dijelu. U obzir će se uzeti isključivo ankete koje su izbjeglice ispunile, odnosno šest anketa.

6.8. Zaključne misli proizašle iz analize anketa i uloga učenja njemačkoga jezika u integraciji izbjeglica u njemačko društvo

Iz analize je vidljivo da četvero izbjeglica⁷⁵ ima manje kontakta s domicilnim stanovništvom otkako su krenuli na integracijski tečaj, a polovina ispitanih izbjeglica smatra da bi se struktura integracijskoga tečaja trebala dodatno razraditi, iako nitko nije uputio na problematične (ili nepostojeće) stavke unutar same organizacije tečaja. Treba uzeti u obzir i činjenicu da ispitanici slobodno vrijeme pretežno provode s obitelji i prijateljima, iako nema podataka o tome jesu li prijatelji istoga etničkoga podrijetla ili su dio domicilnoga društva. Jedan od razloga mogao bi biti nepostojanje dodatnih aktivnosti unutar integracijskoga tečaja koje bi im pružile priliku za nastavak integracijskoga procesa, ali je moguće da su imigranti imali slabiji kontakt s Nijemcima jer ih je bilo strah razgovarati i raditi pogreške u govoru, kao što je bio slučaj u istraživanju iranskih migrantica i migranata na integracijskim tečajevima u Njemačkoj (Yazdani 2015:212-217).

Stoga se iz prikazanih analiza može uočiti manjak interakcijske (usp. Penninx i Garcés-Macareñas 2016:13), ali i društvene dimenzije integracijskoga procesa (usp. Penninx 2014:8-9). Razlozi za to su: slaba komunikacija s članovima njemačkoga društva (treba uzeti u obzir da je samo dvoje izbjeglica imalo posao u Njemačkoj), nevoljkost za zapošljavanje (jedan azilant je prijavljen u Zavodu za zapošljavanje i rekao je da redovito prima elektroničku poštu sa savjetima gdje se može prijaviti na posao, ali se ne želi još zaposliti), manji broj prijatelja (troje izbjeglica provode vrijeme sami ili su primijetili da imaju manji broj prijatelja) te slab odaziv na sudjelovanje u različitim događajima (dvoje izbjeglica sudjelovalo je u programu *Crvenoga križa* i pohađalo tečaj šivanja, dok nitko od preostalih imigranata to nije naveo).

⁷⁵ Dvoje nije odgovorilo na pitanje u anketi.

S druge strane možemo primijetiti „plodno tlo“ za razvoj društvene dimenzije integracijskoga procesa. Gotovo polovina ispitanika promijenila je svoje navike i aktivnosti kojima se bave u slobodno vrijeme otkako su došli u Njemačku. Ispitanici su naveli da se u većoj mjeri bave sportom. Neki su polaznici kao primjer promjena u svakodnevnicima naveli više mogućnosti (ne postoje podatci o kakvim mogućnostima se radi), bolju zdravstvenu skrb, zapošljavanje. Trojici ispitanika i jednoj ispitanici ne smetaju promjene, dok je dvoje izbjeglica napisalo da njima nisu zadovoljni. Njihova iskustva s lokalnim stanovništvom bila su raznolika, ali prevladava pozitivan dojam koji su Nijemci⁷⁶ ostavili na polaznike. Čak je jedan polaznik naveo da se druži s Nijemcima, iako u manjoj mjeri nego prije upisa na integracijski tečaj. Stoga se može reći da društvena i kulturna dimenzija (usp. Penninx 2014:8-9) integracijskoga procesa nisu uvelike ograničene u daljnjem razvoju, čak naprotiv, čini se da imaju potencijala dalje se razvijati s usvajanjem jezika države useljenja⁷⁷.

Identifikacijska dimenzija (usp. Penninx i Garcés-Macareñas 2016:13) uključuje osjećaj pripadnosti imigranata, no zbog nemogućnosti dogovaranja intervjua ne može se mnogo reći o ovome aspektu procesa integracije. Jedinu element ankete koji bi se u ovome kontekstu mogao obraditi jest činjenica da je dvoje izbjeglica napisalo da im se ne sviđaju promjene koje su prihvatili u Njemačkoj te su dvojica izrazila želju za povratkom u zemlju podrijetla. Odgovori ostalih polaznika na ovo pitanje bili su ponekad dvosmisleni, zbog čega se teško može interpretirati osjećaj pripadnosti samo iz razloga što nisu napisali da bi se vratili u domovinu.

Treba napomenuti i stavove i mišljenja izbjeglica o integraciji. Ispitanica K9 je napisala: „*Znati sve o Njemačkoj i svakodnevnicima i zakonu*“. Sudeći po njezinom odgovoru i doživljajima koje je istraživačica iskusila, navedena definicija uključuje elemente koji se obrađuju u udžbenicima integracijskih tečajeva⁷⁸. Detaljnije informacije o strukturi udžbenika korištenih u nastavi prikazat će se u sljedećim poglavljima.

⁷⁶ Nema nikakvih daljnjih podataka o tome kakav su Nijemci dojam ostavili, na što se taj dojam odnosio, u kojim situacijama se to dogodilo i dr.

⁷⁷ Treba naglasiti da su rezultati analize isključivo jednostrani, odnosno govori se o dojmovima, iskustvima i stajalištima polaznika integracijskoga tečaja. Isti segmenti trebaju se tek propitati kod domicilnoga stanovništva.

⁷⁸ Radi se o udžbenicima koji su se koristili u nastavi samo one organizacije koja je uključena u ovo istraživanje.

7. Didaktičko-metodički pregled strukture nastave i nastavnih materijala

Voditeljice nastave svake udruge, organizacije i škole, koja nudi upis na integracijski tečaj, mogu s popisa odobrenih nastavnih materijala⁷⁹ odabrati koji udžbenik žele koristiti u nastavi. Analizirala su se tri udžbenika od kojih se po jedan koristi na svakom tečaju gdje je istraživačica provela svoje istraživanje i promatranje nastave. U ovome je slučaju udžbenike teško uspoređivati jedne s drugima jer je prva dva, koja će se obraditi u ovom poglavlju, objavio izdavač Max Hueber Verlag u Njemačkoj, te se jedan nadovezuje na drugi s razine A2.2 na razinu B1.1., a oba se koriste na tečaju njemačkoga jezika. Treći udžbenik nije od istoga izdavača, a koristi se na orijentacijskome tečaju.

U sastavljanju kriterija analize udžbenika koristile su se informacije iz *Fremdsprachenunterricht in Theorie und Praxis: Zur Analyse, Begutachtung und Entwicklung von Lehrwerken für den fremdsprachlichen Deutschunterricht* urednika Bernda Kasta i Gerharda Neunera (1994.) kako bi se uspostavili sljedeći čimbenici: ciljna skupina, struktura pojedinih cjelina, ustroj didaktičko-metodičkog koncepta, sadržaj i ustroj materijala te psihološka prikladnost sadržaja. Navedeni čimbenici su odabrani zato što uključuju kriterije koji su primjenjivi na veličinu ovoga istraživanja, broj ispitanika koji su sudjelovali i vrstu ispitanika (ciljevi učenja, teme, gramatičke cjeline, zadaci slušanja, čitanja, pisanja, jasnoća zadanih zadataka, struktura pojedinih cjelina, prikladnost sadržaja za podrijetlo i predznanje, relevantnost tema za predviđenu grupu, raznovrsnost zadataka i vježbi, pomoć i poticaj za samoučenje, opisi ciljeva učenja). Za sastavljanje čimbenika osnovnih podataka te stručnih i jezičnih sadržaja iz praktične perspektive koristile su se smjernice Christine Ott i Ute Neuburg⁸⁰, a odnose se na sljedeće kriterije: autentičnost tekstova, orijentacija sadržaja na samostalan, grupni ili praktičan rad, ponavljanje vježbi, gramatički pregledi, popis riječi. Prethodni kriteriji odnose se općenito na kvalitetu udžbenika korištenih u nastavi bez obzira na ciljnu skupinu kojoj su određeni.

U analizu udžbenika uključit će se odgovori iz anketa provedenih među profesorima tih tečajeva. Rezultati njihovih anketa neće se posebno obrađivati, nego će veću važnost imati unutar detaljnoga prikaza strukture udžbenika. U tekstu će biti jasno naznačeno radi li se o

⁷⁹ BAMF odobrava materijale koji se mogu koristiti za podučavanje njemačkoga jezika.

⁸⁰ https://www.daad.de/medien/6_workshop_ott_neuburg_lehrwerksanalyse_fragedimensionen.pdf. (zadnji pristup: 17. 9. 2018.)

odgovoru iz ankete voditelja tečaja, odnosno ako nije neznačeno, radi se o analizi istraživačice. Dobiveni rezultati uključit će se u rezultate promatranja nastave⁸¹, te će na kraju poglavlja kao zaokružena cjelina služiti zaključku ovoga rada.

7.1. Prikaz analize udžbenika tečaja njemačkoga jezika za razinu A2.2

Osnovni podatci	
Naslov udžbenika	Schritte Plus 4 A2.2
Izdavač, datum izdavanja	2010, Max Hueber Verlag, Njemačka
Broj stranica	184
Pojedinačne lekcije	<i>Am Wochenende, Warenwelt, Post und Telefon, Unterwegs, Reisen, Auf der Bank, Lebensstationen</i>
Ciljevi učenja izdvojeni u predgovoru	priprema za ispite: <i>Start Deutsch 1</i> (A1 razina po europskome referentnom okviru), <i>Start Deutsch 2</i> (A2 razina po europskome referentnom okviru), <i>Deutsch-Test für Zuwanderer</i> (A2-B1 razina po europskome referentnom okviru), <i>Zertifikat Deutsch</i> (B1 razina po europskome referentnom okviru)
Popratni materijal	CD, priručnik za profesore

Tablica 6: Osnovni podatci o udžbeniku *Schritte Plus 4*

	Teme ⁸²
--	--------------------

⁸¹ Promatralo se jednu grupu tečaja njemačkoga jezika i jednu grupu orijentacijskoga tečaja.

⁸² Prevela: M.B.

Lekcija 8	Aktivnosti u slobodno vrijeme: odlazak na izlet, izražavanje želja za buduće planove, planiranje aktivnosti u tjednu, prihvaćanje/odbijanje poziva na aktivnost, odlazak na festivale/koncerte, pitati/dati savjet gdje parkirati automobil, kako se prijaviti/kupiti ulaznicu, vrijeme
Lekcija 9	Kupovina proizvoda: elektronika, kućne potrepštine, igračke i dr. u trgovačkom centru, tražiti/dati savjet gdje kupiti određeni proizvod, tekstilni materijali, kupovina poklona, trošenje novca, kupovina putem interneta i telefona, buvljak, čitanje kataloga
Lekcija 10	Pošta i telefon: kako poslati/podići pismo ili paket, dolazak na šalter i slanje pisma ili paketa, korištenje elektroničke pošte i mobitela, telefonska sekretarica, formuliranje isprike
Lekcija 11	Sudjelovanje u prometu: orijentacija u gradu i gradskim ulicama, opisivanje puta od točke A do točke B automobilom ili autobusom, dijelovi bicikla, sigurnost u prometu, nervoza u prometu, kršenje prometnih pravila, prometna nesreća, vrijeme i vremenska prognoza
Lekcija 12	Putovanje: opisivanje destinacija, biranje ponude u turističkoj agenciji, planiranje puta i biranje vrste putovanja, biranje smještaja, korištenje prometnih sredstava do željene destinacije, kupovanje autobusnih/zrakoplovnih karata, pisanje razglednica
Lekcija 13	U banci: vrste kartica koje se može zatražiti u banci, korištenje kartice i bankomata, traženje savjeta, kupovina u trgovini ili putem interneta, konverzacija na šalteru
Lekcija 14	Život i odrastanje: rođenje, sjećanja na djetinjstvo, sukobi u obitelji, pronalazak kompromisa, problemi mladih, pitati/dati savjet, roditeljstvo, svađe bračnih parova ili osoba u romantičnoj vezi, aktivnosti i osjećaji tijekom odrastanja

Tablica 7: Tematske cjeline podijeljene u lekcije u udžbeniku *Schritte Plus 4*

	Gramatičke cjeline
Lekcija 8	Konjugacija <i>sein, haben, werden</i> u konjunktivu II, izražavanje želje i preporuke u konjunktivu II, korištenje veznika <i>trotzdem</i> u rečenici
Lekcija 9	Deklinacija pridjeva i neodređenih članova u akuzativu i dativu, komparacija (pozitiv, komparativ, superlativ), prefiksna tvorba pridjeva (<i>Pause->pausenlos, Schmerz->schmerzlos</i>), usporedna čestica (besser als... so nett wie...)
Lekcija 10	Upitna čestica <i>Was für ein...?</i> , prezent pasiva, deklinacija pridjeva i određenih članova, sufiksna tvorba imenica (<i>senden->Sendung, liefern->Lieferung</i>), prefiksna tvorba negativnih pridjeva (<i>angenehm->unangenehm</i>)
Lekcija 11	Mjesni prijedlozi u dativu i akuzativu (<i>aus, von, durch, um...</i>), korištenje zaključnoga veznika <i>deshalb</i> u rečenici, sufiksna tvorba pridjeva (<i>das Eis->eisig</i>) i glagola (<i>erkennen->erkennbar</i>)
Lekcija 12	Mjesni prijedlozi u dativu i akuzativu (<i>an, auf, in</i>), deklinacija pridjeva bez članova u akuzativu i dativu, korištenje vremenskih prijedloga u rečenici (<i>von ... an; über</i>); korištenje prijedloga <i>ohne</i> u rečenici.
Lekcija 13	Indirektna pitanja s upitnim zamjenicama (<i>was, wo, wann</i>), indirektna pitanja s izričnim veznikom (<i>ob</i>), konjugacija glagola <i>lassen</i>

Lekcija 14	Ponavljjanje perfekta, preterita, konjunktiva II, tvorbe riječi (pridjev u imenicu, glagol u imenicu, složenica), ponavljanje rečenične strukture (zavisnosložene rečenice u kombinaciji s veznicima <i>weil, wenn, dass, aber, denn, deshalb, trotzdem</i>)
------------	---

Tablica 8: Gramatičke cjeline podijeljene u lekcije u udžbeniku *Schritte Plus 4*

Kao što je vidljivo iz tablica 7 i 8, udžbenik *Schritte Plus 4* nastavlja se na udžbeni *Schritte Plus 3* jer počinje lekcijom broj osam. U svojih 184 stranica sastoji se od udžbenika i vježbenice. Unutar udžbenika nalazi se naslovna stranica s podacima o izdavaču, sadržajem knjige, sadržajem udžbenika, predgovorom, lekcijama 8 - 14 i upitnikom o stečenim vještinama. Unutar vježbenice nalazimo sadržaj vježbenice te je na kraju svake lekcije ponuđen popis najbitnijih riječi određene cjeline koje polaznici samostalno mogu prevesti na materinski jezik. Slijedi cjelina *Wiederholungsstation* koja sadrži vježbe za ponavljanje gradiva iz cjelokupne knjige. Sljedeća je cjelina *Fokus-Seiten* koja nudi dodatne materijale orijentirane na kurikulum Ministarstva unutarnjih poslova⁸³, a odnose se na teme obitelji, zanimanja, svakodnevnice. Na samome kraju udžbenika ponuđen je popis svih relevantnih riječi iz knjige (uz broj stranice na kojem se nalaze), popis nepravilnih glagola iz udžbenika i izvori.

Struktura pojedinih cjelina jednaka je za sve lekcije. Za uvodni dio odvojene su prve dvije stranice lekcije, na kojima se nalaze slike koje čine priču i popraćene su zvučnim zapisom s CD-a te ispod teksta ima nekoliko vježbi povezanih uz priču, a služe kao uvod u temu te cjeline. Svaka lekcija podijeljena je u odjeljke A - E. Odjeljci A - C zapravo čine zasebne dijelove koji imaju svoju strukturu. Na početku svakoga dijela nalazimo naslov, uvodne vježbe u podtemu koja se odnosi na glavnu temu, a vježbe počinju prvo od zadataka nadopunjavanja prema zadatcima otvorenoga tipa odgovora. Posljednji zadatak odjeljaka često je vježba koja potiče jezičnu produkciju unutar grupe ili rad u paru. Natuknice za gramatičke segmente nisu odvojene od tematskih cjelina, nego se nalaze u plavim prozorčićima pored zadataka.

⁸³ Službeni njemački naziv: *Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat*.

Odjeljci D i E sadrže zadatke usredotočene na vještine slušanja, čitanja i pisanja. Na kraju lekcije nalazi se pregled gramatičkih struktura te cjeline i najvažniji jezični izrazi. Između lekcija uvršteno je zasebno poglavlje u kojem se nalaze geografske i kulturne zanimljivosti u obliku zadataka slušanja i čitanja. Teme i zadatci strukturirano se nadovezuju jedan na drugi, a podteme svakoga odjeljka čine zaokruženu cjelinu.

Sudeći prema sugeriranim načinima rješavanja zadataka, udžbenik i vježbenica se nadopunjuju. Za razliku od vježbenice, u udžbeniku nalazimo daleko više zadataka slušanja, dok s druge strane u vježbenici ima mnogo više zadataka pisanja nego u udžbeniku. Vježbenica ne sadrži mnogo zadataka govorenja, a u udžbeniku se najčešće nalaze na kraju spomenutih odjeljaka. Ti zadatci često iziskuju usmeno formuliranje osobnih iskustava i služe tome da se polaznici u grupi ili paru bolje upoznaju i osvrnu na druge kulture i običaje. KP1 i KP2 potvrđuju kvalitetu ovakvoga pristupa zbog otvorenosti polaznika i spremnosti otvorenoga razgovora o vlastitim sjećanjima i osjećajima.

Profesorice u većini slučajeva imaju slobodu same odabrati koje će društveno-radne nastavne oblike koristiti pri rješavanju zadatka, budući da je u rijetkim zadacima istaknut društveno-radni nastavni oblik koja bi se trebala koristiti. KP1 i KP2 su u anketi napisale da koriste različite metode u nastavi, koje prilagođavaju potrebama polaznika, a tu mogućnost imaju zbog navedenog načina postavljanja zadataka. KP1 je kao najučinkovitijeg društveno-radnog nastavnog oblika navela plenum i samostalan rad, dok KP2 preferira jednako zastupljene društveno-radne nastavne oblike. Očito je iz ranije prikazanih rezultata anketa polaznika da su preferencije različite zbog čega se ovo čini pozitivnim pristupom didaktičko-metodičkom konceptu udžbenika.

Tekstovi koji se nalaze u udžbeniku realistični su, raznovrsni (iako pretežito izresci iz fiktivnih novina i internetskih stranica) i prilagođeni potrebama polaznika, te je sadržaj tekstova prikladan ciljnoj skupini, premda su se polaznici u stvarnome životu vjerojatno već susreli sa situacijama koje tek trebaju obraditi u nastavi (npr. posjet liječniku, odlazak u poštu). Ton tekstova pretežno je opušten, ponekad i zabavan, osim ako tema ne zahtijeva drugačije (primjerice teme o konfliktima, prometnim nesrećama, novcu).

Valjalo bi posebno naglasiti kulturne segmente koji se pojavljuju u udžbeniku. To se odnosi primjerice na objašnjenje kako podizati novac na bankomatu (str. 67) ili prikaz različitih vrsta kartica u Njemačkoj (putnička, kreditna). U 12. poglavlju prikazani su na slikama različiti dijelovi Njemačke te je nadodana karta sjeverne Njemačke u svrhu vježbanja

mjesnih prijedloga u dativu i akuzativu (str. 56-58). U 10. poglavlju nalazimo vokabular bitan za odlazak u poštu te slanje i plaćanje pošiljke (str. 32-33). Spomenuto je ranije da se na početku svakoga poglavlja nalazi niz slika koji tvori priču, a u svim pričama su isti likovi. U ovom slučaju radi se o obitelji (bračni par, sin i kći) i jednoj djevojci koja živi s tom obitelji, a dolazi iz južne Amerike. Promatrajući fotografije svih priča unutar svih poglavlja postaje jasno da djevojka uči o njemačkoj kulturi i svakodnevnicima te bi trebala predstavljati figuru s kojom se polaznici integracijskoga tečaja mogu povezati, a njemačka obitelj ima ulogu prijatelja koji je uvijek spreman pomoći.

KP1, KP2 i KP3 naveli su različite razloge za slabu motivaciju polaznika: sufinanciranje tečaja od strane BAMF-a, obrazovaniji polaznici sporije napreduju jer slabo obrazovani polaznici imaju poteškoće, slabije obrazovanim polaznicima „nedostaje iskustvo u učenju“ (KP2), obveza odlaska na tečaj u odnosu na dobrovoljno upisivanje zbog posla ili priznavanja diplome. Postoji mogućnost da je motivacija izbjeglica za učenje njemačkoga jezika slabija zato što u nastavi ne razumiju svrhu zadatka, a takve informacije ne pišu u udžbenicima. Ciljevi učenja kratko su spomenuti jedino u predgovoru, a to istraživačica zamjera autorima. Ciljevi učenja trebali bi biti u zadacima naznačeni ili bi ih profesorica ili profesor valjalo objasniti prije rješavanja zadataka.

Kada bi polaznici bolje razumjeli zašto obrađuju pojedine zadatke i kada bi u grupi otvoreno razgovarali o tome, otvorilo bi se pozitivno ozračje za diskusiju, a voditelji nastave imali bi priliku komentare i kritike polaznika ugraditi u buduće didaktičke analize. Također nema poticaja za samoučenjem ili korištenjem strategija učenja jezika. Udžbenik ne odaje metode kako samostalno učiti, premda bi za grupu kojoj su autori uputili ove nastavne materijale bilo iznimno relevantno. Polaznici koji su slabo školovani imali bi priliku naučiti učiti, dok bi polaznici s više godina obrazovanja mogli pomoći te na taj način stvoriti zajednicu u kojoj jedni drugima pomažu. KP1 i KP3 ugrađuju u svoju nastavu strategije samoučenja, a kao razloge naveli su da polaznici nemaju iste radne navike (KP1) te se strategijama učenja učinkovitije postižu ciljevi tečaja (KP3). KP2 strategije učenja uključuje u nastavu jedino „na početku koliko je neophodno... ali koncept projekta ne nudi mnogo prostora za izvođenje takve vrste nastave“.

7.2. Prikaz analize udžbenika tečaja njemačkoga jezika za razinu B1.1

Osnovni podatci	
Naslov udžbenika	Schritte Plus 5, B1/1
Izdavač, datum izdavanja	2010 Hueber Verlag, Njemačka
Broj stranica	196
Pojedinačne lekcije	<i>Glück im Alltag, Unterhaltung, Gesund leben, Sprachen, Eine Arbeit finden, Kundenwünsche, Rund ums Wohnen</i>
Ciljevi učenja izdvojeni u predgovoru	Priprema za ispite: <i>Start Deutsch 1</i> (A1 razina po europskome referentnom okviru), <i>Start Deutsch 2</i> (A2 razina po europskome referentnom okviru), <i>Deutsch-Test für Zuwanderer</i> (A2-B1 razina po europskome referentnom okviru), <i>Zertifikat Deutsch</i> (B1 razina po europskome referentnom okviru)
Popratni materijal	CD, priručnik za profesore

Tablica 9: Osnovni podatci o udžbeniku *Schritte Plus 5*

	Teme ⁸⁴
Lekcija 1	Sreća/nesreća: anđeli čuvari, religija, situacije iz svakodnevnoga života povezane sa srećom i nesrećom, praznovjerje, simboli sreće i nesreće uključujući djetelinu, crnu mačku, razbijeno staklo, petak 13., rituali kao nositelji sreće, iskustva s putovanja
Lekcija 2	Razgovor: o koncertima, poznatim osobama, novinskim naslovima, kinu, televiziji, diskusija o odlomku iz knjige
Lekcija 3	Zdravlje: dijelovi tijela, vježbe razgibavanja, bolovi, biljke za liječenje, alergije, dijete, prevencije bolesti, posjet liječniku, vrste liječnika
Lekcija 4	Jezici: poliglotti, profesori jezika, razumijevanje, različiti jezici, razlozi za učenje njemačkoga jezika, strategije za učenje jezika, učenje slušanjem, fizički dodir, boje i simboli, koji su jezici važni danas u svijetu
Lekcija 5	Posao: emocije vezane uz temu, uvjeti na radnome mjestu (godišnji odmor, radno vrijeme), diskusija o različitim zanimanjima i savjeti što bi kome odgovaralo prema vještinama i znanjima, nezaposleni, umirovljenici, samostalno zaposleni ljudi, honorarno zapošljavanje, zapošljavanje na puno radno vrijeme, studentski poslovi, pisanje motivacijskoga pisma, dogovaranje intervjua za posao
Lekcija 6	Zaposlenici: komunikacija s klijentima, godišnji odmor i želja za putovanjem, svakodnevnica na poslu, buduća zaposlenja, dijalози u restoranu, kafiću, trgovini, kod frizera, informacije o Njemačkoj za turiste, vrijeme, hrana, pića u pojedinim gradovima, kako pronaći takve informacije na internetu

⁸⁴ Prevela: M.B.

Lekcija 7	Prebivalište/boravište: traženje stana, raspored prostorija u stanu, režije, stanarina, lokacija stana, novi/stari stan, kućni red, kućni ljubimci, parkiralište, vrt, žalba na susjede, konflikti sa susjedima
-----------	---

Tablica 10: Tematske cjeline podijeljene u lekcije u udžbeniku *Schritte Plus 5*

	Gramatičke cjeline
Lekcija 1	Vremenska priložna rečenica (<i>als</i>), konjugacija u preteritu i pluskvamperfektu
Lekcija 2	Dopusna priložna rečenica (<i>obwohl</i>), korištenje odnosnih zamjenica i tvorba odnosnih rečenica, usporedne čestice (<i>besonders, wirklich, total</i>)
Lekcija 3	Genitiv s određenim/neodređenim članovima te posvojnim zamjenicama, ponavljanje pasiva (<i>Er wird getauft.</i>), prezent pasiva s modalnim glagolom (<i>Er muss getauft werden.</i>)
Lekcija 4	Ponavljanje konjunktiva II u prezentu, irealna pogodbeni rečenica (<i>Wenn ich einen Schirm hätte, würde ich nicht nass werden</i>), korištenje prijedloga u rečenici (<i>wegen + genitiv</i>)

Lekcija 5	Sastavljanje rečenica s glagolom u infinitivu + <i>zu</i> ; <i>brauchen/brauchen</i> + akuzativ; <i>nicht brauchen</i> + infinitiv + <i>zu</i> ; <i>brauchen</i> + <i>keine</i> + akuzativ + infinitiv + <i>zu</i>
Lekcija 6	Veznici <i>um zu</i> + infinitiv i <i>damit</i> (namjerna priložna rečenica), veznici <i>statt/ohne... zu</i> + infinitiv, <i>es</i> u jezičnim izrazima
Lekcija 7	Dvodijelni veznici (<i>nicht nur... sondern auch, zwar... aber, entweder... oder</i>), konjunktiv II prošlo vrijeme + pogodbeni rečenica za izricanje želje (<i>Hätte ich bloß aufgeräumt.</i>), korištenje prijedloga <i>trotz</i> u rečenici, ponavljanje glagola s prijedlozima (<i>über, darüber, für, mit</i>)

Tablica 11: Gramatičke cjeline podijeljene u lekcije u udžbeniku *Schritte Plus 5*

Mnogi segmenti u strukturi ovoga udžbenika jednaki su udžbeniku *Schritte Plus 4* iz prethodnoga poglavlja. Javljaju se poneke razlike koje će se u nastavku spomenuti. Unutar ovoga udžbenika ne nalazi se *Wiederholungsstation*, odnosno cjelina koja sadrži vježbe za ponavljanje cjelokupnoga gradiva. Također se udžbenici razlikuju u temama cjeline *Fokus-Seiten*, koja je u *Schritte Plus 5* usmjerena na svakodnevnicu i posao, a u *Schritte Plus 4* na svakodnevnicu i obitelj.

Tekstovi u ovome udžbeniku odgovaraju stvarnim situacijama te su, kao i u prethodnom udžbeniku, orijentirani na svakodnevnicu u Njemačkoj i tamošnjim institucijama. Javlja se veća raznovrsnost u vrstama tekstova jer su uključeni ne samo isječci iz novina i internetskih stranica, već i odlomci iz knjiga te tekstovi pjesama. Sadržaji tekstova i gramatičke cjeline logično se nadovezuju na prethodni udžbenik.

Na početku svakoga poglavlja nižu se fotografije koje prikazuju priču. U svim pričama pojavljuju su isti glavni likovi, a priče prikazuju epizode iz njihovih života. U ovome udžbeniku glavni likovi su Naseer i Maja, osobe različitoga etničkoga podrijetla. Oboje rade u piceriji, Maja radi u kuhinji, a Naseer kao dostavljač. U svim pričama se prikazuje Naseerov

kontakt s Nijemcima jer im dostavlja naručenu hranu. Nijemci su uvijek prikazani kao osobe koje će vrlo rado pomoći.

U 2. poglavlju (str. 23) su prikazane poznate osobe iz Njemačke (Heidi Klum, Xavier Naidoo) i svijeta (Johnny Depp, princ William, Donald Duck). Prikazan je i njemački televizijski program sa filmovima i emisija koje se emitiraju poput *Wetten, dass ...?*, *Tagesschau*, *Bundesliga* (str. 26-27) u sklopu vježbanja vokabulara. Na 50. stranici nalazi se isječak iz knjige koju je napisala Turkinja. Knjiga je autobiografija, a radi se o njezinom životu dok je bila mlada kada se uselila u Njemačku.

Zadatci su raznoliki kao i u *Schritte Plus 4*, a uključuju nadopunjavanje riječi u vježbi čitanjem ili slušanjem CD-a, uvrštavanje imenica, zamjenica, pridjeva na odgovarajuće mjesto, a posljednji zadatak u odjeljcima ponekad je usmjeren na samostalan pismeni rad, podjelu uloga ili otvorenu diskusiju. Kao što je ranije spomenuto, posljednji zadatci mogu i u ovom udžbeniku biti otvorenoga tipa te se integriraju osobna iskustva polaznika u odgovore na pitanja kada su posljednji put bili iznimno sretni, kako vode brigu o vlastitom zdravlju ili koliko bi jezika djeca trebala učiti. Način izvršavanja ovih zadataka često ovisi o voditelju nastave, koji ih može postaviti usmeno, pismeno za domaću zadaću ili kao bilježenje natuknica koje se kasnije pred grupom izlažu. Zadatci su općenito govoreći jasno i razumljivo postavljeni (napiši, pročitaj, postavi pitanja, točno/netočno).

Poboljšanja koja su bila sugerirana za *Schritte Plus 4* vrijede i za ovaj udžbenik. Između ostaloga bili su primjetni i nezgrapni primjeri u gramatičkim pregledima na kraju nekih cjelina (Primjer: *Bit će rendgeniziran*). Nadalje, u lekciji 4 obrađuje se tema *jezik* i strategije učenja jezika, no autori ne pojašnjavaju različite strategije, samo prikazuju nekoliko načina učenja jezika. Ta tema trebala bi se možda spominjati i u udžbenicima za niže razine kako bi se prikladno obradila tema učenja jezika, predložile metode za samostalno učenje njemačkoga jezika i učvrstila motivacija za nastavak učenja i integracije u društvo.

Moguće je da bi polaznici osjećali dodatni poticaj za integraciju kada bi se razlozi za učenje njemačkoga i njegova važnost za integraciju jasnije razložili te sam pojam integracije razumljivije predstavio, polaznicima bi mogao biti dodatni poticaj za integraciju. Ovo je vrlo važno naglasiti zato što integracija podrazumijeva uključivanje u novu društvenu okolinu, a anketirani voditelji nastave primijetili su unutar tečaja formiranje grupa prema nacionalnosti. Treba napomenuti kako su profesori naveli da cijela grupa ili barem većina polaznika razumije značenje integracije, iako to ankete samih polaznika nužno ne potvrđuju. Trećina

polaznika smatra da je dovoljno naučiti jezik kako bi se integrirali u društvo, tri četvrtine polaznika nije odgovorilo na pitanje što je najvažnije za integraciju u društvo, a gotovo polovina ispitanika nije napisala kakvo značenje integracija ima za njih.

7.3. Prikaz analize udžbenika orijentacijskoga tečaja

Osnovni podatci	
Naslov udžbenika	Orientierungskurs: Grundwissen Politik, Geschichte und Gesellschaft in Deutschland
Izdavač, datum izdavanja	2011 Cornelsen Verlag, Berlin, Njemačka
Broj stranica	91
Pojedinačni moduli	<i>Orientierung – Was ist das?, Politik in der Demokratie, Geschichte und Verantwortung, Mensch und Gesellschaft</i>
Ciljevi učenja izdvojeni u predgovoru	Bolje razumijevanje političkoga i društvenoga sustava, povijesnoga razvoja poslije razdoblja nacizma te svakodnevnice u Njemačkoj.
Popratni materijal	CD, priručnik za profesore

Tablica 12: Osnovni podatci o udžbeniku *Schritte Plus 5*

	Podnaslovi
--	------------

Modul 1	Politika općenito; ljudsko dostojanstvo; četiri osnovna načela; savez, zemlje, zajednice; ustavna tijela; naše obveze; državni simboli; stranke; izbori u Njemačkoj, socijalna sigurnost; u prebivalištu; javnost u demokraciji; savez interesnih zajednica; angažiranje u prebivalištu
Modul 2	Jučer i danas; nacionalsocijalizam i njegove posljedice; godine između 1945. – 1949.; godine podijeljenosti: 1949. – 1989.; Njemačka poslije 1989.; Njemačka i Europa
Modul 3	Kultura svakodnevnice; između kultura?; suživot i obitelj; ravnopravnost i zakonska ravnopravnost; odgoj djece; roditeljski dom i škola; nastavak obrazovanja; postajemo sve stariji; međukulturne vještine; suživot u susjedstvu; pravosuđe u svakodnevnici; vjerska raznolikost; vrijeme

Tablica 13: Tematske cjeline unutar tri modula u udžbeniku *Orientierungskurs*

Na prvih nekoliko od sveukupno 90 stranica nalazimo naslovnu stranu s podacima o izdavaču, predgovor, sadržaj udžbenika i kartu Njemačke. Uvodna lekcija u knjigu zove se *Orijentacija – što je to?*, a služi aktiviranju predznanja polaznika i upoznavanju s glavnim temama udžbenika. Zatim je udžbenik podijeljen u tri modula od kojih svaki ima podteme koje se povezuju s glavnom temom i imaju između jedne i tri stranica. Modul 1, koji se bavi politikom u Njemačkoj, ima najviše podtema, kao što je vidljivo u tablici 13. Na kraju svakoga modula nalazi se poglavlje koje sažima najvažnije informacije toga modula, potom slijedi kviz u kojem polaznici testiraju svoje znanje. Nakon modula 3 prikazana je anketa u kojoj ponavljaju gradivo istovremeno komentirajući teme i strukturu udžbenika. Sljedeća stranica sadrži važne izraze i prijedloge za projekte u nastavi (informirati se o aktualnoj političkoj situaciji, opisati mjesto prebivališta). Potom slijede stranice s rješenjima, za razliku od udžbenika *Schritte Plus 4* i *5* koji nisu imali rješenja, odnosno *Schritte Plus 4* za manji broj zadataka u udžbeniku. Na kraju se nalazi rječnik, izvori, karta Europe i karta Njemačke, njezinih saveznih zemalja i grbova.

Udžbenik ima velik broj tekstova koji su često vrlo opsežni. Teme spomenute u tablici 13 sugeriraju ozbiljnost tekstova, a oni se nerijetko nadopunjuju tablicama i grafikonima.

Slike su također sastavni dio te prikazuju državne i druge simbole, važne političke ličnosti, pojam koji predstavljaju (pojam „samohrana majka“ popraćen je slikom žene s djecom, dok će pojam „osobna iskaznica“ biti popraćen slikom osobne iskaznice u Njemačkoj).

Ako uzmemo u obzir da se na orijentacijskome tečaju uči o njemačkoj kulturi, pravu, povijesti i obvezama stanovnika prema državi, imamo mnogo kulturnih segmenata koji se mogu navesti kao primjer. U udžbeniku se nalazi karta Njemačke sa prikazom saveznih zemalja i njihovih grbova (str. 14), slike različitih tipova obitelji (bračni par s djecom, istospolni bračni par, samac, samohrana majka) (str. 54), statički podatci o vjerskim zajednicama (str. 66).

Za razliku od udžbenika tečaja njemačkoga jezika, ovaj udžbenik ima monotone zadatke. Često se čitaju tekstovi, odgovaraju na pitanja iz tekstova, povezuju slike ili definicije s pojmovima. U predgovoru je autor napisao da je udžbenik prikladan za osobe s A2/B1 razinom znanja njemačkoga jezika, no mnoštvo tema, težina tekstova te tablice i grafikoni koji dodatno otežavaju razumijevanje (naročito slabije obrazovanim polaznicima) tu izjavu čine upitnom. Ukoliko se osvrnemo na analize ankete polaznika tečaja, bilo je očigledno da su mnogi imali poteškoće u razumijevanju ili su njihovi odgovori sugerirali isto zbog čega je razumijevanje tekstova iz ovoga udžbenika tim polaznicima dodatno otežano. KP3 jedini je od profesora koji je naveo potrebu za prevoditeljem u nastavi, no bez dodatnoga intervjua teško je shvatiti razlog. S jedne strane prevoditelj bi bio potreban za stručnu terminologiju, no polaznici koji su na orijentacijskome tečaju trebali bi moći razumjeti objašnjenja i sinonime kojima im profesor pokušava objasniti stručni pojam. Spomenuta mogućnost još je jedan razlog koji dovodi u sumnju pretpostavku da je predviđena razina znanja polaznika jednaka njegovom realnom razumijevanju njemačkoga jezika.

Nadalje, trebalo bi spomenuti tekstove vezane uz razdoblje nacizma, holokaust, ubojstva, ratove i kako su prikazani izbjeglicama traumatiziranim ratnim događanjima. KP3 je tokom podučavanja primijetio da azilanti često imaju negativne reakcije kada se obrađuje to gradivo, zbog čega bi se trebala obratiti pozornost na to kako se takve teme prikazuju i takav vokabular u nastavi obrađuje s polaznicima. Njihova negativna reakcija navodi na zaključak da se nisu oporavili od traumatičnih događaja koje su proživjeli, stoga bi ponovno trebalo postaviti pitanje koliko im je dostupna stručna pomoć, kako bi se oporavili i započeli integraciju u novi život.

7.4. Didaktička analiza nastavnoga sata tečaja njemačkoga jezika razine A2.2

U sklopu terenskoga istraživanja provedeno je promatranje nastave tečaja njemačkoga jezika razine A2.2. Udžbenik koji se koristio, *Schritte Plus 4*, već je ranije prikazan i analiziran te će se nastojati ponuditi pregled strukture nastave koji se nadovezuje na određeno gradivo iz udžbenika. Nastava se pratila od početka u 8:45 sati s pauzom od 15 minuta, a završila je točno u podne.

KP2 započela je pregledavanjem domaće zadaće koje je uzelo sveukupno 45 minuta od predviđenih 3 sata nastave taj dan. Kada se nastojalo utvrditi je li to planirano, pregledavaju li se zadaće svaki dan toliko dugo i smatra li to korisno utrošenim vremenom, KP2 nije htjela odgovoriti na pitanja. Moglo bi se zaključiti da se, budući da je u njezinoj grupi otprilike 25 polaznika⁸⁵, kvalitetno pregledavanje domaće zadaće ne može obaviti u kraćem vremenskom rasponu. Potom je cijela grupa bila uključena u igru ponavljanja riječi prošloga gradiva. KP2 je prva bacila malu lopticu jednom polazniku, rekla riječ, nakon čega je on morao ponoviti riječ, reći rod i objasniti značenje te lopticu proslijediti dalje i sljedećem polazniku reći riječ. Vježba se pokazala iznimno korisnom jer omogućuje ne samo ponavljanje riječi, već i razvoj vještine parafraziranja i korištenja sinonima.

Potom su započeli novu lekciju, lekciju 10. KP2 je prije rješavanja prvoga zadatka (str. 30) započela s objašnjenjem umanjenoća u njemačkome jeziku te su usmeno iznijeli rješenja zadatka. Drugu vježbu, koja se u udžbeniku nalazi na istoj stranici, rješavali su u paru. KP2 je prije početka pisanja odgovora objasnila riječ *Kuckucksuhr*, potom su polaznici na temelju slika, koje su služile kao uvod u temu *posta*, morali povezati slike u priču. Većina polaznika dovršila je svoju priču, a KP1 je prozvala nekoliko polaznika da pročitaju svoje radove. Nakon toga poslušali su originalnu verziju priče s CD-a.

Prije sljedećega zadatka na 32. stranici, KP2 na ploču je napisala *Was für eine Verpackung soll ich nehmen?*, objasnila polaznicima nepoznatu riječ *Verpackung* i izraz *was für eine*. Tražila ih je da izdvoje glagole u rečenici i ponovila strukturu modalnih glagola u njemačkome jeziku. U sljedećem zadatku morali su izmjenjivati određene riječi u dijalogu s partnerom zbog čega je prethodno pojašnjenje na ploči bilo od velike pomoći jer su rečenice bile konstruirane na isti način. U sljedećem zadatku na istoj stranici morali su proučiti sliku,

⁸⁵ Tijekom jednoga kratkog razgovora rekla je da polaznici ponekad usred tečaja odustanu ili im se pridruže novi polaznici.

riješiti zadatak, zatim je KP2 objasnila nepoznate riječi. Treći i četvrti zadatak (str. 108) napisali su u vježbenici i usmeno provjerili. Potom je objasnila sufiksalsnu tvorbu imenica (*senden* se pretvara u *Sendung*), te su bili instruirani riješiti peti zadatak (str. 108) u vježbenici koji je bio povezan s objašnjenjem sufiksalsne tvorbe imenica. Slijedila je pauza od 15 minuta.

KP2 uvela je polaznike u gramatičku cjelinu koju su obrađivali taj dan tako da je na ploči ispisala konjugaciju glagola *werden* i istaknula promjenu samoglasnika *e* → *i*. Bio je to važan uvod u učenje participa II zato što se taj oblik tvori pomoću glagola *werden*. Naglašavala je da taj glagol nije u službi perfekta u toj strukturi i napisala primjere na ploči (*Die Bauarbeiter bauen ein Haus*). Pored rečenice nacrtala je građevinske radnike i kuću. Pitala je tko gradi, polaznici su odgovorili da građevinski radnici grade. Pitala je što je objekt u rečenici, a polaznici su odgovorili da je to kuća. Ispod prve rečenice napisala je drugu rečenicu (*Das Haus wird gebaut*) i strelicama označila promjene riječi *kuća* iz objekta u subjekt i prijelaz glagola iz aktiva u pasiv. Pitala je ima li odgovor na pitanje tko izvršava radnju na što su polaznici dali negativan odgovor. Zatim je pitala što se gradi i svi su odgovorili *kuća*. U drugom zadatku na 33. stranici nastavila je na primjerima objašnjavati glagolsku konstrukciju. Kako bi završila vježbanje, polaznici su morali reći rečenicu koja uključuje neku vrstu aktivnosti s glagolom u aktivu, zatim u pasivu, nakon čega su svi polaznici morali izvesti tu aktivnost (*Ich öffne mein Buch. → Mein Buch wird geöffnet.*).

Pred kraj nastave podijelila je polaznike u grupe, dobili su kartice s rečenicama koje su morali preoblikovati u rečenicu s glagolom u pasivu. Nekima još nije bio jasan princip pretvorbe glagola zbog čega je jednoj skupini objasnila na engleskome, drugoj na hrvatskome. Na kraju je zadala šest zadataka za domaću zadaću za sljedeći dan.

Ozračje u učionici tijekom cijele nastave bilo je opušteno, činilo se da se polaznici osjećaju sigurno te su se samostalno javljali za rješavanje zadataka. KP2 redovito je nakon slušanja ili čitanja zadatka pitala je li sve jasno i jesu li svi razumjeli, a zadatke je uvijek jasno objašnjavala. Kao pomoć u nastavi koristila je različite boje markera kada piše na ploči (plavo za riječi muškoga roda, crveno za riječi ženskoga roda, zeleno za riječi srednjega roda). Većinu vremena koristila je frontalnu nastavu za objašnjavanje novih jezičnih struktura ili gramatičkih cjelina, a rad u paru bio je standardan način rješavanja zadataka. Zbog toga polaznici nisu imali mnogo prilike govoriti, iako je u anketi navela da su sve metode i svi društveno-radni nastavni oblici zastupljeni u jednakoj mjeri.

Zanimljivo je istaknuti situaciju koja se dogodila u nastavi tijekom objašnjavanja riječi *porculan*. KP2 karikirano se namjestila poput dame na stolici, jednu ruku postavila kao da u njoj drži tanjurić, drugu kao da drži malenu šalicu za dršku. Nastojala je asocijacijom poznatom u zapadnjačkoj kulturi objasniti pojam, no polaznik nije razumio. Nije nerealno pretpostaviti da ljudi porijeklom iz različitih kultura imaju različite asocijacije (u ovom slučaju izbjeglica iz Afganistana nije razumio) za većinu ostalih imigranata koji su, sudeći po kimanju glava, odmah razumjeli što riječ znači. Možda ni KP2 nije u tom trenutku shvatila da to nije bio ispravan način objašnjavanja, ali pogreške poput ovih sigurno se ponekad događaju u nastavi i ne mogu se predvidjeti.

7.5. Didaktička analiza nastavnoga sata orijentacijskoga tečaja

U ovome dijelu rada u fokusu je nastava orijentacijskoga tečaja. Grupa polaznika koja pohađa orijentacijski tečaj već je dva tjedna imala zamjenskoga profesora KP3 zbog spriječenosti redovite profesorice. Teme koje su se obrađivale bile su *javnost u demokraciji*, savez interesnih zajednica, angažiranje u mjestu prebivališta te tema jučer i danas unutar modula 2. Nastava je trajala od 8:45 do 12 sati s petnaestominutnom stankom.

KP3 je sjedio za stolom ispred polaznika i kao uvod u početak nastave razgovarao s polaznicima o tome što je savez i imaju li polaznici iskustva sa savezima. Poslije kratkog razgovora polaznici su otvorili knjige na 35. stranici, KP3 i je zadao čitanje kratkih tekstova u zadatku 1a i povezivanje s odgovarajućom slikom. Radilo se o radničkim savezima, udrugama stanara i društvima za zaštitu potrošača. Nakon nekoliko minuta KP3 je prozvao nekoliko polaznika da pročitaju svoja rješenja. Zatim je započeo diskusiju o problemu sa smještajnim kapacitetima u Münchenu postavivši pitanja o razlozima kako je došlo do toga. Zatim su trebali još jednom pročitati tekst i napisati kratke bilješke u bilježnicu o pročitanome. Temu je potom proširio na dodatne životne troškove poput režija, automobila, mjesečnih pokaza gradskoga prijevoza. Zatim je najavio rješavanje drugog zadatka s ciljem iniciranja rasprave u grupi, no KP3 je morao poticati razgovor potpitanjima. Zadatak je bio razgovor o osobnim iskustvima s jednim od spomenutih saveza ili udruga i objasniti zašto su bitni za društvo. Polaznici nisu bili zainteresirani za sudjelovanje te je KP3 morao potpitanjima poticati aktivnost u učionici.

Preskočio je iduća tri zadatka (36. str.) jer nije dobio prateći CD od redovite profesorice (naglašavam da je KP3 tada bio na zamjeni već dva tjedna). Te zadatke nije bilo moguće riješiti bez CD-a, ali se gradivo svakako moglo obraditi na drugačije načine. Na vrhu stranice bile su slike različitih osoba s natuknicom pored svake slike koja je objašnjavala u kojem se društvu, udruzi ili savezu ta osoba angažira, ispod slika bili su zadatci vezani za intervjuje koji su se vodili s tim osobama. U intervjuima objašnjavaju što rade na slici i zašto se dobrovoljno angažiraju u udrugama i organizacijama. Za osobe na slikama mogli su se osmisлити kratki tekstovi povezani s aktivnostima njihovoga angažmana koje bi profesor mogao podijeliti u učionici. Na taj način polaznici bi, uz čitanje tekstova, širenje vokabulara i rješavanje pokojega dodatnog zadatka, imali i vizualni podražaj uz koji bi vezali novostečeni vokabular. Drugi zadatak (36. str.) bio je povezati dva od četiri ponuđena naslova s dva kratka teksta u nastavku.

U učionici je prevladavala opuštena atmosfera, iako treba napomenuti pojedinosti u metodi poučavanja KP3. U anketi je naveo mnogobrojne metode koje koristi u nastavi: „metoda izravnoga učenja, metoda prevođenja i poučavanja gramatike, strukturalni pristup učenju jezika, direktna metoda, audio-lingvalna metoda, audio-vizualna metoda, kombinirana metoda, komunikativna metoda, interkulturalna metoda i alternativne metode“, no nisu sve bile očite u samome procesu vođenja nastave koji se pratio. Jedine prisutne metode bile su komunikativna metoda i interkulturalna metoda ⁸⁶. Također je spomenuo korištenje raznovrsnih medija u nastavi (ploča, prezentacija, radni listovi, radio), ali tijekom puna tri sata nijednom nije uzeo marker kako bi pisao na ploču.

Njegovo ponašanje prema polaznicima nije bilo motivirajuće, sadržaj je bio prezentiran na nezanimljiv način, polaznici su se dosađivali i nisu htjeli sudjelovati dok ih KP3 ne bi prozvao. Kada bi polaznicima zadao čitanje teksta na glas, prekinuo bi ih usred rečenice da postavi pitanje vezano za tekst. Ukoliko netko iz prvoga pokušaja nije znao točno pročitati riječ, KP3 bi odmah izgovorio riječ i rekao polazniku da nastavi bez ponavljanja izgovora riječi. U mnogim trenucima bile su očigledne gramatičke pogreške koje je KP3 radio dok bi govorio, primjerice: „wegen des anderes Gebäudes“, „mit ander Mitarbeiter“. Nije jasno zašto je KP3 radio spomenute greške jer je studirao njemački jezik i književnost u Bosni i Hercegovini te već godinu dana živi u Njemačkoj. Iz promatranja te situacije može se doći do

⁸⁶ Komunikativna metoda stavlja naglasak na komunikaciju, učenje živih jezika u svrhu sporazumijevanja u svakodnevnicu, a interkulturalna metoda nastoji osobna iskustva povezati s nastavnim sadržajem, koristiti različite vrste tekstova te uspoređivati kulturne obrasce. (Tockić-Češ 2015:4-5)

zaključka da nisu svi profesori prikladni za predavanje na integracijskom tečaju, što otvara pitanje provjeravaju li se njihove kompetencije.

Polovina polaznika nije se vratila nakon pauze, što profesora nije pretjerano uznemiravalo. Polaznici su se na početku nastave potpisali na papir, pričekali bi stanku i otišli. Činilo se da je to uobičajena praksa na njegovoj nastavi. Potrebno je pohvaliti savjete i primjere pitanja koje je davao grupi o ispitu koji moraju položiti nakon što odrade sve nastavne jedinice orijentacijskoga tečaja, a to su bila pitanja poput: Tko je predsjednik? Tko je premijer? Koje su glavne stranke u Njemačkoj? Kako funkcioniraju izbori u Njemačkoj i tko ima pravo glasati? Nadalje, u anketi je napisao da često prilagođava nastavu polaznicima, ali ne može se reći da je to bio slučaj. Kao što je ranije spomenuto, zadatke koje je preskočio mogao je vrlo lako uključiti u nastavu uz prethodnu pripremu. Preostale zadatke mogao je zadati na drugačiji način jer udžbenici stranih jezika nisu napisani da bi ih se profesor držao od riječi do riječi. Profesor koji je dobro obrazovan i ima iskustva zna pratiti atmosferu u učionici i potrebe polaznika te sukladno tome prilagoditi nastavu.

7.6. Zaključak izveden iz analize udžbenika i analize promatrane nastave

Ranije su bile spomenute smjernice za voditelje nastave (usp. Izvješće Savezne vlade o provedbi i financiranju integracijskih tečajeva prema § 43 (5) Zakona o boravištu u Njemačkoj) koje bi trebale biti integrirane u nastavu, no ne može se reći da su bile uočene tijekom promatranja nastavnih sati. Polaznici nisu bili uključeni u izbor tema, sadržaja, medija i metoda, štoviše nisu uopće upućeni u razumijevanje nastavnih metoda. Profesori u tom pogledu imaju apsolutnu kontrolu nad načinom izvršavanja vježbi, što im s jedne strane omogućuje prilagodbu polaznicima i atmosferi u grupi (pod uvjetom da se radi oiskusnom profesor koji provodi kvalitetnu nastavu), ali s druge strane onemogućuje se polazniku izraziti vlastita mišljenja.

Profesori moraju biti osobe koje će motivirati polaznike za sudjelovanje i poticati samostalnost u nastavi, što je bilo očito u nastavi KP2. KP3 je imao drugačiji pristup obradi gradiva jer je sjedio za stolom i koristio frontalni oblik nastave. Očigledna je bila razlika u ponašanju polaznika KP2 koji su aktivno odgovarali na pitanja i javljali se kako bi riješili zadatke, dok su polaznici KP3 pasivno sjedili s mobitelima u rukama, bez volje za

sudjelovanjem. Ozračje u učionici ne čini samo atmosfera koju profesor pokreće, nego i sadržaj koji se u nastavi obrađuje. Prema ovoj analizi, teme u udžbenicima koji se koriste na tečajima jezika bile su primjerene za svakodnevnu komunikaciju ispitanika s lokalnim stanovništvom, ali treba spomenuti da su teme u udžbenicima na orijentacijskome tečaju (rat, ubojstvo) izazvale negativne reakcije izbjeglica.

Didaktička prilagodba materijala i nastavnih metoda nije bila toliko očita u samome promatranju nastave koliko u anketama koje su profesori ispunili. Dvoje od troje profesora napisalo je da nastavu redovito prilagođava polaznicima, ali nije jasno na koje načine. Također, bilo je vidljivo da su metode (samo)učenja gotovo u potpunosti izostale iz udžbenika integracijskih tečajeva. Na samoj nastavi, prema izjavama profesora, dvoje ih redovito uključuje strategije učenja u nastavu, ali jedna profesorica smatra da u programu tečaja nema dovoljno vremena za dodatna gradiva, zbog čega upoznavanje sa strategijama učenja gotovo da i ne uključuje u nastavu.

8. Zaključak

U posljednjem poglavlju osvrće se na analizu udžbenika integracijskoga tečaja i promatranja nastave. Rezultati analize anketa polaznika tečaja prikazuju se još jednom u sklopu društvene, kulturne, interakcijske i identifikacijske dimenzije integracijskoga procesa. Potom se predstavljaju prijedlozi potencijalnih rješenja iznesenih nedostataka. Na kraju se upućuje na pitanja koja su proizašla iz ovoga istraživanja, a koja bi mogla biti tema budućih radova.

8.1. Integracijski tečaj i integracija u njemačko društvo

Pietzuch (2015:34-39) se u svojoj knjizi detaljno osvrnula na smjernice i definicije integracijskoga tečaja koje je BAMF predložio. Uočila je da se razumijevanje jezika i znanje o pravnim i društvenim segmentima navode kao uvjeti i glavni čimbenici za integraciju. U sklopu kritike takvim preduvjetima integracijskom procesu, argumentira sedam točaka koje bi se također trebale uzeti u obzir⁸⁷:

- integracija se ne može reducirati na usvajanje jezika,
- integracija znači i uključenje u društvene obveze i učinke,
- integracija se ne postiže samo posredovanjem znanja o njemačkoj kulturi, povijesti, zakonima ili vrijednostima jer su navedene teme redovito podliježu diskusijama zbog čega su promjenjive,
- integracija je kontinuiran proces,
- usvajanje jezika nije preduvjet za integraciju,
- integracija je proces temeljen na uzajamnosti,
- jezik i integracija uvjetuju jedno drugo.

Posebno se treba osvrnuti na petu točku, odnosno da znanje jezika nije preduvjet za integraciju, nego je dio integracijskoga procesa (Pietzuch 2015:37). Stoga po njoj jezik nije jedina važna stavka u tom procesu, ali je jedan od temeljnih čimbenika, što potvrđuju i mišljenja polaznika tečaja iz anketa.

Iz prethodno prikazanih analiza očito je da kvaliteta nastave ima veliki utjecaj na ozračje u nastavi, što zatim utječe i na aktivnost samih polaznika. Budući da je

⁸⁷ Prevela: M.B.

komunikacijska jezična kompetencija važan čimbenik u nastavku procesa integracije izvan integracijskoga procesa, može se pretpostaviti da je jezična vježba učestalija ako su polaznici u većoj mjeri uključeni u nastavu i planiranje nastave. Njemački jezik i kultura mogu se samo do neke mjere naučiti unutar učionice, ali primjena stečenoga znanja područje je koje bi se, prema rezultatima ovog rada, trebalo jasnije i u većem opsegu ugraditi u strukturu integracijskoga procesa.

Interakcijska (usp. Penninx i Garcés-Macareñas 2016:13) i društvena dimenzija integracijskoga procesa (usp. Penninx 2014:8-9) mogle bi biti otežane ukoliko bi buduća istraživanja koja se bave integracijskim tečajevima imala slične rezultate. Analiza anketa izbjeglica daje pregled razloga zbog kojih se društvena i interakcijska dimenzija ne mogu razvijati: slaba komunikacija s članovima njemačkoga društva, nevoljkost za zapošljavanje, manji broj prijatelja i slabi odaziv na sudjelovanje u različitim događajima (*Crveni križ* i pohađanje tečaja). Polaznici unutar programa integracijskoga tečaja odlaze na autobusnu postaju ili u poštu u svrhu vježbe i doživljavanja njemačke svakodnevne kulture „iz prve ruke“, ali grupa polaznika ne komunicira sa ljudima koje susreće nego se polaznici usredotočuju na profesoricu i ono što im objašnjava.

Ako se uzmu u obzir analize ankete izbjeglica i rezultati promatranja nastave i ponovno stave u teorijski okvir procesa integracije, primjetni su nedostaci u programu integracijskoga tečaja. Prvenstveno se radi o nastavnim i izvannastavnim aktivnostima koje nedostaju, potom o stručnosti osoblja koje vodi integracijske tečajeve. Stoga valja postaviti pitanje: Kako voditelj tečaja koji nije dio domicilnoga stanovništva može pomoći pri integraciji izbjeglica u njemačko društvo? O daljnjim uočenim nedostacima integracijskoga tečaja i metodološkim preprekama bit će riječ u sljedećem poglavlju.

8.2. Problem metodologije istraživanja i prijedlozi rješenja

U ovome će se dijelu nastojati prikazati nepredvidivi metodološki aspekti ovoga istraživanja koji su znatno utjecali na rezultate rada. Osnovna poteškoća koja se javljala bila je jezična prepreka. Izbjeglice (i ostali imigranti) nisu posjedovali jezične vještine koje bi trebali imati s obzirom na to da su položili ispite na razini znanja A2.2 i B1. Za slabu usvojenost jezika djelomično su odgovorni sami polaznici jer nisu dovoljno učili, ali djelomično se može okriviti i voditelje nastave. Na temelju jednoga promatranja teško je pretpostaviti opću

kakvoću nastave i načina podučavanja profesora ili profesorica, ali činjenica je da njihov jedini zadatak obuhvaća prijenos znanja na polaznike te zanimljivo predstavljanje sadržaja. Budući da sadržaj udžbenika posvećuje premalo pozornosti strategijama učenja i samoučenja stranoga jezika (na nesreću polaznika), u jednakoj mjeri može se okriviti i autore udžbenika.

BAMF jako ozbiljno shvaća integracijski tečaj, zbog čega je neuobičajeno da već ranije nije poduzeo potrebne mjere koje bi spriječile ovakve blokade u integracijskome procesu. Valja podsjetiti da je jezik jedan od temeljnih elemenata procesa integracije (usp. Barkowski 2006:14), a uspješan završetak integracijskoga tečaja jedan od uvjeta za prihvaćanje zahtjeva za međunarodnom zaštitom. Stoga bi se ovakvo jezično „neznanje“ trebalo čim prije iskorijeniti jer je riječ o integraciji koja se očekuje od izbjeglica, ali prema rezultatima analize anketa nemaju jezične temelje za razvoj integracijskoga procesa.

Kako bi se ustanovilo jesu li rezultati dobiveni ovim istraživanjem vidljivi i na većem uzorku izbjeglica, valjalo bi organizirati daljnja terenska istraživanja⁸⁸. Možda bi se interesno područje moglo proširiti s jedne organizacije isključivo na udžbenike, odnosno u sljedećem terenskom istraživanju kao uvjet postaviti jedan udžbenik koji se koristi u nastavi te promatrati veći broj nastavnih sati jedne grupe tečaja njemačkoga jezika koja koristi upravo taj udžbenik. Ovakav pristup omogućio bi bolji uvid u interese i motivacije izbjeglica koje pohađaju tečaj, načine prezentiranja gradiva i kvalitetu nastavničkoga osoblja.

Najveći problem predstavio je nepridržavanje planiranih faza istraživanja. Faze su bile opravdano posložene u predloženom redoslijedu, što je bilo vidljivo i iz prikaza iskustva istraživačice kao volonterke na radionici za pomoć izbjeglicama (pisanje životopisa i sl.). Stoga tokom sljedećega istraživanja treba biti spreman na duži terenski boravak te inzistirati na slijeđenju zadanih faza kako bi se dobilo čim više rezultata i osiguralo kvalitativne polustrukturirane intervju.

Iz ranije prikazanih rezultata anketa, očigledna je potreba za dodatnim segmentima integracijskoga tečaja, no nitko od polaznika nije naveo što bi to moglo biti. Ti segmenti prvenstveno bi se, prema rezultatima ovoga istraživanja, trebali odnositi na kulturnu i interakcijsku dimenziju integracijskoga procesa. Ulogu integracijskoga tečaja u identifikacijskoj dimenziji temeljito bi se moglo propitati tek u sljedećem terenskom istraživanju.

⁸⁸ Tokom pisanja ovoga rada nije se našla literatura koja bi se u ovome radu mogla koristiti u svrhu usporedbe rezultata i zaključaka.

Prijedlog koji se želi iznijeti u ovom odlomku odnosi se na uključenje udruga, domova za starije i nemoćne, utočišta beskućnika, srednjih škola i vjerskih institucija u nastavni program integracijskoga tečaja kako bi se polaznicima omogućila realna jezična praksa i izravan dodir s kulturno, društveno i politički relevantnim temama s kojima se polaznike može upoznati prije orijentacijskoga tečaja i izvan kontroliranoga ozračja učionice⁸⁹. Tu bi se mogla uključiti i stručna praksa za određena zanimanja prilagođena integracijskome tečaju jer su tri četvrtine polaznika (izbjeglica i ostalih imigranata) izrazile želju za stručnim osposobljavanjem, nastavkom obrazovanja ili pronalaskom zaposlenja.

Ovakvo rješenje pogodovalo bi integracijskome procesu jer komunikacijska jezična kompetencija uvelike ovisi o procesu integracije, interakcije s domicilnim stanovništvom i na poseban je način povezana s drugim elementima integracijskoga procesa poput sudjelovanja u društvenim domenama⁹⁰, statusa osobe⁹¹ i vještine sudjelovanja u spomenutim društvenim domenama (usp. Barkowski 2006:6-13). Potrebno je i profesore osvijestiti u kolikoj je mjeri kvalitetna nastava bitna za polaznike tečaja jer kvaliteta nastave također ima utjecaj na proces integracije. To se eksplicitno spominje jer je KP1 rekla da ne želi koristiti novo izdanje udžbenika *Schritte Plus 4* zato što bi morala promijeniti metode poučavanja stranoga jezika, a sad se već „uhodala“ sa starim izdanjem koje koristi pet godina.

8.3. Pitanja proizašla iz istraživanja

U ovome će se poglavlju za kraj rada uputiti na pitanja nastala istraživanjem ove teme. Prvenstveno treba naglasiti stalno preispitivanje vjerodostojnosti interpretacije odgovora u anketama. Jesu li anketna pitanja bila dovoljno jasno postavljena za polaznike razine A2.2, B1 i polaznike orijentacijskoga tečaja koji su već položili ispit znanja njemačkoga jezika razine B1? Situacija u kojoj jedan polaznik na orijentacijskome tečaju nije razumio riječ *azilant* ili izraz *zahtjev za međunarodnom zaštitom* bio je pokazatelj da položen ispit znanja neke razine nije nužno pokazatelj realnoga znanja. Integracijski tečaj s jedne strane pruža znanje njemačkoga jezika i kulture i jedan je od bitnih temelja za nastavak integracije, ali s druge strane ne mora biti dokaz da je baš taj temelj dobro svladan. Dakle, polazi li se od hipoteze da

⁸⁹ Tokom terenskoga istraživanja nisu se prikupili podaci o tome imaju li organizacije koje nude integracijske tečajeve u svom programu ponudu izvannastavnih aktivnosti. Razlog tomu su manjak podataka dobivenih iz anketa ispitanika te nemogućnost razgovora s voditeljicom projekata organizacije.

⁹⁰ Autor navodi obrazovanje, zanimanje, aktivnosti u slobodno vrijeme, institucije. (Barkowski 2006:6-7)

⁹¹ Autor pod time misli na stupanj prihvaćenosti pojedinca s obzirom na različita područja (zanimanje, škola). Ibid.

polaznici orijentacijskoga tečaja nisu u zadovoljavajućoj mjeri ovladali jezikom kako bi nastavili proces integracije, postavlja se pitanje u kolikoj se mjeri uopće može očekivati da će se u budućnosti sami nastaviti educirati i integrirati⁹².

Nadalje, bilo bi korisno istražiti motivaciju sudionika za pohađanje integracijskoga tečaja te motivaciju za integraciju uopće. Analiza prikazuje da je skupina azilanata sudjelovala u aktivnostima izvan integracijskoga tečaja (sudjelovanje u programu *Crvenog križa* ili pohađanja tečaja šivanja), dok nitko od preostalih imigranata nije. Stoga se postavlja pitanje imaju li azilanti veću motivaciju za integracijom od ostalih imigranata. Ukoliko imaju, može li se reći da je ta motivacija trajna? Polaznici integracijskoga tečaja imaju različite motivacije za pohađanje toga tečaja, no trebalo bi uzeti u obzir i promjenjivost (ili nepromjenjivost) osobnosti polaznika u kontekstu integracijskoga tečaja dok uče novi jezik.

Zanimljivim istraživanjem bavile su se Marta Medved Krajnović i Ivana Juraga u članku „Perception of Influence of Foreign Language Learning on Personality“ (2008.). Autorice su htjele, uz pomoć 186 kazivača kojima je engleski jezik drugi strani jezik kojim se služe, istražiti povezanost učenja stranoga jezika i razvoja osobnosti u kontekstu učenja stranoga jezika. Premda je većina ispitanika izjavila da učenje stranoga jezika ne može utjecati na osobnost, ne može se zanemariti činjenica da je četvrtina svih ispitanika rekla da takva povezanost postoji. Neki ispitanici su napisali da, ovisno o jeziku koji govore, mogu „zaboraviti“ kulturne različitosti drugoga jezika, dok su drugi napisali da se osjećaju drugačije, kao da mogu biti netko drugi (Ibid. 2008:363-365). U radu su i same autorice naglasile da su sudionike pitale samo jedno pitanje koje je povezano sa njihovim istraživanjem, a glasi: „*Mislite li da su jezik i osobnost povezani u smislu da se osobnost pojedinca ili neki njegovi dijelovi mijenjaju kada koristi različite jezike?*“⁹³ (Ibid. 362). Rezultati njihovoga istraživanja možda su mogli biti drugačiji da su kazivače pitale veći broj pitanja povezane s njihovom temom.

Za kraj se treba osvrnuti i na psihičko stanje izbjeglica, što je proizašlo iz ankete polaznika K12. Premda je od svih ispitanika on jedini koji upućuje na narušeno psihičko zdravlje, ipak u sklopu ove teme treba postaviti pitanja o tome koliko se uzima u obzir psihičko zdravlje tokom sastavljanja smjernica integracijskoga procesa, koliko važnu ulogu ima psihičko zdravlje u integracijskome procesu i što se može učiniti da bi se ta prepreka

⁹² Tokom pisanja ovoga rada nije se našla literatura koja bi se u ovome radu mogla koristiti u svrhu usporedbe rezultata i zaključaka.

⁹³ „*Do you think that language and personality are connected, in the sense that an individual's personality, or some of its parts, changes when using different languages?*“

uklonila. Treba podsjetiti da je KP3 naglasio da su izbjeglice imale negativne reakcije kada bi se u nastaviti bavili temama poput ubojstva i rata.

Teško je pronaći informacije o tome u kolikoj mjeri se obraća pozornost na psihičko zdravlje izbjeglica tokom sastavljanja smjernica integracijskoga procesa, ali čini se da je BAMF svjestan uloge koju psihičko zdravlje nosi u integraciji. U članku „Die Sonnenberger Leitlinien – Programmatik und Handlungsimpulse für eine bessere psychiatrisch-psychotherapeutische Versorgung von Migranten“ (2007.) unutar priručnika posvećenom zdravlju i integraciji *Gesundheit und Integration: Ein handbuch für Modelle guter Praxis*⁹⁴ autori postavljaju nakon višednevnog kongresa 12 smjernica za psihijatrijsko-psihoterapijsku skrb imigranata u gradu Hannoveru. Smjernice uključuju rad s prevoditeljem, podržavanje stvaranja grupa za samopomoć, lakši pristup psihijatrijsko-psihoterapijskoj skrbi, izobrazbu stručnih ekipa.

Iz prethodnog odlomka može se zaključiti da BAMF ozbiljno shvaća psihičko zdravlje izbjeglica (i drugih imigranata), ali valjalo bi istražiti što izbjeglice misle o pomoći koja im se pruža. Charles Watters je u članku „Emerging paradigms in the mental health care of refugees“ (2001.) spomenuo istraživanje Svjetske federacije za mentalno zdravlje⁹⁵ čiji su rezultati ukazali na to da samo dvije od osamnaest europskih država nastoje aktivno slušati izbjeglicu tokom procesa liječenja, odnosno otkriti što izbjeglice žele i trebaju od savjetovališta za mentalno zdravlje. Nadalje, zaključio je da se mala pozornost posvećuje utjecaju raznih faktora na psihičko zdravlje (poput socijalne politike društva primitka) nakon migracije imigranata (Ibid. 1716-1717).

Očigledno je da je tema izbjeglištva u Europi, pa i u Njemačkoj, vrlo aktualna. Postoji veći broj znanstvenika koji se bave ovom temom iz različitih perspektiva. Ali svakako bi pozornost valjalo usmjeriti kroz nastavak istraživanja integracije izbjeglica kroz integracijski tečaj zato što se nije moglo pronaći aktualne literature za usporedbu sa rezultatima ovoga istraživanja. Ova istraživačka tema vrlo je slojevita, stoga se može pretpostaviti da bi rezultati ovakvoga istraživanja na većem uzorku bili drugačiji. Zato se ovoj temi treba u većoj mjeri posvetiti, te uspostaviti jaču povezanost između integracijskoga tečaja i različitih dimenzija integracijskoga procesa izbjeglica u njemačko društvo.

⁹⁴ Objavljuje BAMF.

⁹⁵ Službeni engleski naziv: *World Federation for Mental Health*.

9. Literatura

Primarna literatura

„Asylpolitik“. *Bayerische Staatsministerium für Arbeit und Soziales, Familie und Integration*. Objavljeno: 1. 3. 2017.

https://www.stmas.bayern.de/imperia/md/content/stmas/stmas_inet/infoblatt_1703.pdf (zadni pristup: 17. 9. 2018.)

„Bildungsmedien unter der Lupe. Kriteriengeleitete Analyse von DaF-Lehrwerken“. Održana radionica *Njemačke akademске službe za razmjenu*⁹⁶ i sveučilišta u Bonnu u programu kongresa *Standorte und Weitblick: Fremdsprachen und kulturelle Performanz*. Održana: 18. 7. 2018.

https://www.daad.de/medien/6_workshop_ott_neuburg_lehrwerksanalyse_fragedimensionen.pdf (zadni pristup: 17. 9. 2018.)

„Erfahrungsbericht der Bundesregierung zur Durchführung und Finanzierung der Integrationskurse nach § 43 Abs. 5 des Aufenthaltsgesetzes“. Berlin, lipanj 2007.

„European Agenda for the Integration of Third-Country Nationals.“ *Europska komisija*. Objavljeno 20. 7. 2011. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:52011DC0455>. (zadni pristup: 21.5.2018.)

„Häufig gestellte Fragen zum Thema: Aufenthaltsrecht.“ *Bundesministerium des Inneren, für Bau und Heimat*.

<https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/pressemitteilungen/DE/2016/08/integrationsgesetztritt-morgen-in-kraft.html>. (zadni pristup: 10. 5. 2018.)

„Indicators of Immigrant Integration: Settling In“. *Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj*. Pariz: OECD Publishing. Objavljeno: 2015. <http://www.oecd.org/els/mig/Indicators-of-Immigrant-Integration-2015.pdf>, 299-336. (zadni pristup: 24. 5. 2018.)

„Prijava boravka – državljani trećih zemalja“. *Središnji državni portal*. Zadnji pristup: 11. 9. 2018. <https://gov.hr/moja-uprava/pravna-drzava-i-sigurnost/strani-drzavljanu-rh/prijava-boravka-drzavljanu-trecih-zemalja/1725>.

⁹⁶ Službeni njemački naziv: *Deutscher Akademischer Austauschdienst*.

„Razina zajedničkog europskog referentnog okvira“. 2004.-2013. *Europska unija i Vijeće Europe*. Zadnji pristup: 20. 5. 2018. <https://europass.cedefop.europa.eu/sites/default/files/cefr-hr.pdf>.

„Stranci“. *Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske*. Zadnji pristup: 11. 9. 2018. <https://www.mup.hr/public/documents/Javnost/Isprave/Stranci.pdf>.

„The Dublin Regulation.“ *Ured Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice*. Zadnji pristup: 11. 9. 2018. <http://www.unhcr.org/4a9d13d59.pdf>.

„Unternehmensprofil: Wir über uns.“ *Verkehrsgesellschaft München*. Zadnji pristup: 11. 9. 2018. <https://www.mvg.de/ueber/das-unternehmen/unternehmensprofil.html>.

Auswärtiges Amt. <https://www.auswaertiges-amt.de/de/einreiseundaufenthalt/zuwanderungsrecht-node> (zadnji pristup: 10. 5. 2018.)

BAMF. 2015. *Konzept für einen bundesweiten Integrationskurs*. Nürnberg: Publikationsstelle des Bundesamtes für Migration und Flüchtlinge. Paderborn: Bonifatius GmbH, Druck-Buch-Verlag.

BAMF. 2017. *Das Bundesamt in Zahlen – Modul Asyl 2017*. Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.

<http://www.bamf.de/DE/Infothek/Statistiken/Asylzahlen/BundesamtInZahlen/bundesamt-in-zahlen-node.html> (zadnji pristup: 3. 9. 2018.)

BAMF. 2017. *Informationen zum Asylverfahren: Ihre Rechte und Pflichten*. Publikationsstelle des Bundesamtes für Migration und Flüchtlinge. Niestetal: Silber Druck oHG.

BAMF. 2018. *Aktuelle Zahlen zu Asyl*.

http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Downloads/Infothek/Statistik/Asyl/aktuelle-zahlen-zu-asyl-juli-2018.pdf?__blob=publicationFile (zadnji pristup: 3. 9. 2018.)

Barkowski, Hans. 2006. *Die Bedeutung der Sprache(n) im Integrationsprozess*.

https://www.uni-jena.de/unijenamedia/ba245_Potsdam_13_Juni_1.pdf (zadnji pristup: 18. 8. 2018.)

Brochmann, Emory; Hammar, Tomas, ur. 1999. *Mechanisms of Immigration Control: A Comparative Analysis of European Regulation Policies*. Oxford: Berg, 1-59, 279-335.

- Bundesministerium des Inneren, für Bau und Heimat. 2016.
<https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/pressemittelungen/DE/2016/08/integrationsgesetz-tritt-morgen-in-kraft.html> (zadnji pristup: 10. 5. 2018.)
- Charles Watters. 2001. „Emerging paradigms in the mental health care of refugees“. U *Social Science and Medicine*, Vol. 52, 1709-1718.
- Die Bundesregierung. „Integrationsgesetz setzt auf Fördern und Fordern“. Objavljeno: 8.7.2016. <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2016/05/2016-05-25-integrationsgesetz-beschlossen.html> (zadnji pristup: 10. 5. 2018.)
- Enciklopedija. Zadnji pristup: 11. 9. 2018.
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43054>.
- Enciklopedija. Zadnji pristup: 11. 9. 2018.
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43055>.
- Endlich verständlich: Fakten zur Flüchtlingskrise.
<http://www.spiegel.de/politik/deutschland/fluechtlinge-und-einwanderer-die-wichtigsten-fakten-a-1030320.html#sponfakt=3> (zadnji pristup: 7. 6. 2018.)
- Esser, Hartmut. 2004. „Welche alternativen zur >Assimilation< gibt es eigentlich?. U *Migration – Integration – Bildung. Grundfragen und Problembereiche*, ur. K. J. Bade i M. Bommes. Bad Iburg: Grote Druck, 41-61.
- European Stability Initiative. 2017. *The Refugee Crisis through Statistics: A Compilation for Politicians, Journalists and other concerned Citizens*. <https://www.esiweb.org/pdf/ESI%20-%20The%20refugee%20crisis%20through%20statistics%20-%2030%20Jan%202017.pdf> (zadnji pristup: 22. 8. 2018.)
- Font, Joan; Méndez, Mónica. 2013. *Surveying Ethnic Minorities and Immigrant Populations: Methodological Challenges and Research Strategies*. IMISCOE Research. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Garcés-Macareñas, Blanca; Penninx, Rinus. 2016. *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors*. Springer International Publishing AG Switzerland.
- Geddes, Andrew, 2003. *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. London: Sage.
- Haarman, Harald (1996): Identität. U: Goebel i dr.: *Kontaktlinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Berlin -New York. 218-233.

- Heckmann, Friedrich. 2005. *Integration and Integration Policies: IMISCOE network feasibility study*. Europski forum za migracijske studije. Institut na sveučilištu Bamberg. Bamberg.
- Hrvatski jezik. Gramatika. Zadnji pristup: 7. 9. 2018. <http://hrvatskijezik.eu/gramatika/>.
- Jurković, Rahela. 2018. *Integracija osoba pod međunarodnom zaštitom u hrvatsko društvo*. Sveučilište u Zagrebu. Filozofski fakultet. Doktorski rad. Mentorica: dr. sc. Marijeta Rajković Iveta, 1-11.
- Jurković, Rahela; Rajković Iveta, Marijeta. 2016. „Okus doma: Integracija azilanata protkana transnacionalnim procesima i promicanjem kulinarskih tradicija“. *Studia ethnologica Croatica*, vol. 28:147-211.
- Kast, Bernd; Neuner, Gerhard. 1994. *Fremdsprachenunterricht in Theorie und Praxis; Zur Analyse, Begutachtung und Entwicklung von Lehrwerken für den fremdsprachlichen Deutschunterricht*. Langenscheidt KG: Berlin, 86-88; 100-109; 111-114; 120-128.
- Knerr, Beatrice. 2006. *Vorweggenommene Erweiterungen: Wanderungsbewegungen aus Grenzgebieten in die EU*. Kassel university press GmbH. Kassel, 230-232.
- Machleidt, Wielant; Garlipp, Petra; Calliess, Iris Tatjana. 2007. „Die Sonnenberger Leitlinien – Programmatik und Handlungsimpulse für eine bessere psychiatrisch-psychotherapeutische Versorgung von Migranten“. U *Gesundheit und Integration: Ein Handbuch für Modelle guter Praxis*. BAMF: Berlin.
- Medved Krajnović, Marta; Juraga, Ivana. 2008. „Perception of Influence of Foreign Language Learning on Personality“. U *Studia Romanica et Anglica Zagabiensia*, Vol. 53, 349-372.
- Mironova, Vera et al. 2014. *Voices of Syria Project*. <https://vmironovdotorg.files.wordpress.com/2014/01/civilians-refugees1-read-only.pdf> (zadnji pristup 22. 8. 2018.)
- Narodne novine. 2015. *Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti*. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_06_70_1328.html (zadnji pristup: 10. 6. 2018.)
- Nellissen, Katja. 2017. *Europa und die Flüchtlinge. Chronik einer Krise*. Dokumentarni film. ZDF. <https://www.zdf.de/dokumentation/europa-und-die-fluechtlinge-122.html> (zadnji pristup: 20. 4. 2018.)

Penninx, Rinus et al. 2014. *European cities and their migrant integration policies: a state-of-the-art study for the Knowledge for Integration Governance (KING) project*. Amsterdam: Amsterdam Institute for Social Science Research.

Pietzuch, Anja. 2015. *Hochqualifizierte in Integrationskurse – eine fallstudienbasierte Analyse zu Spracherwerb, Identität und Partizipation*. München: IUDICIUM Verlag GmbH, 30-53; 92-112.

Potkonjak, Sanja. 2014. *Teren za etnologue početnike*. Hrvatsko etnološko društvo, FF-press.

Rječnik. *BAMF*. Zadnji pristup: 16. 4. 2018.

https://www.bamf.de/DE/Service/Left/Glossary/_function/glossar.html?nn=1363008&lv2=5831810&lv3=1637810.

Rječnik. *BAMF*. Zadnji pristup: 16. 4. 2018.

https://www.bamf.de/DE/Service/Left/Glossary/_function/glossar.html?lv3=7788670&lv2=5831818.

Škrbić Alempijević, Nevena; Potkonjak, Sanja; Rubić, Tihana. 2016. *Misliti etnografski: Kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji*. Hrvatsko etnološko društvo, FF-press.

Tockić-Čeleš, Jasmina. 2015. *Pregled razvoja metoda učenja stranog jezika i metodičke dileme u nastavi danas*. Objavljeno: 7. 7. 2015.

https://www.researchgate.net/publication/279848000_PREGLED_RAZVOJA_METODA_UCENJA_STRANOG_JEZIKA_I_METODICKE_DILEME_U_NASTAVI_DANAS_REVIEW_OF_THE_DEVELOPMENT_OF_METHODS_IN_LEARNING_A_FOREIGN_LANGUAGE_AND_METHODOLOGICAL_DILEMMAS_IN_TEACHING_TODAY. (zadnji pristup: 6. 9. 2018.)

Yazdani, Keyghobad. 2015. *Integration durch Integrationskurse? Eine Verlaufsstudie bei iranischen Migrantinnen und Migranten*. Hamburg: Disserta Verlag, 201-218.

Sekundarna literatura

„Integrationskurse: entscheidend für die Qualität bleiben die Lehrkräfte.“ *Kreidefresser: Lehrkräfte für eine gerechte Bezahlung*. Objavljeno: 10.9.2017.

<http://kreidefresser.org/integrationskurse-entscheidend-fuer-die-qualitaet-bleiben-die-lehrkraefte/>. (zadnji pristup: 20. 7. 2018.)

„Münchner Gesamtplan zur Integration von Flüchtlingen“. *Landeshauptstadt München*.

<https://www.muenchen-transparent.de/dokumente/4842877/datei>, 15-21. (zadnji pristup: 22. 8. 2018.)

„Practical Guide: Access to the Asylum Procedure.“ *Europska Unija*. Luxembourg:

Publications office of the European Union. Objavljeno 2016.

https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Training/Practical_Guide.pdf. (zadnji pristup: 25. 5. 2018.)

„Refugee population by country or territory of asylum“. *Svjetska banka*. Objavljeno: 2008.

<https://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.REFG?end=2016&locations=DE&start=1990&view=chart>. (zadnji pristup: 17. 5. 2018.)

BAMF. 2017. *Curriculum für einen bundesweiten Orientierungskurs*. Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.

https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Downloads/Infothek/Integrationskurse/Kurstraecker/KonzepteLeitfaeden/curriculum-orientierungskurs-pdf.pdf?__blob=publicationFile. (zadnji pristup: 22. 8. 2018.)

BAMF. 2017. *Das Bundesamt in Zahlen 2016*. Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. <http://www.bamf.de/DE/Infothek/Statistiken/Asylzahlen/asylzahlen-node.html>.

(zadnji pristup: 25. 5. 2018.)

BAMF. *Film: Informationen zum Asylverfahren. Ihre Rechte und Pflichten*. Informativni film.

<http://www.bamf.de/SharedDocs/Videos/DE/BAMF/informationen-asylverfahren.html?nn=1367542>. (zadnji pristup: 23. 5. 2018.)

BAMF. *Integriertes Flüchtlingsmanagement in Deutschland*. Informativni film.

<http://www.bamf.de/SharedDocs/Videos/DE/BAMF/integriertes-fluechtlingsmanagement.html?nn=1367542>. (zadnji pristup: 23. 5. 2018.)

BAMF. *Relocation-Verfahren*. Informativni film.

<http://www.bamf.de/SharedDocs/Videos/DE/BAMF/20161115-relocation-erding.html?nn=1367542>. (zadnji pristup: 23. 5. 2018.)

Barić, Eugenija et al. 1997. *Hrvatska gramatika*. Urednica: Dinka Juričić. Školska knjiga: Zagreb.

Brlobaš, Željka. 2013. „Gramatički opis tvorbe pridjeva u slovnica Andrije Torkvata Brlića i Antuna Mažuranića“. U *Rasprave*. Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 39/1, 217-233.

Bundesministerium für Arbeit und Soziales. 2016. *Das neue Integrationsgesetz*.

<http://www.bmas.de/DE/Schwerpunkte/Neustart-in-Deutschland/Neustart-Asylsuchende/integrationsgesetz.html>. (zadnji pristup: 10. 5. 2018.)

Flüchtlingsunterkünfte in München.

https://www.muenchen.de/rathaus/Stadtverwaltung/Sozialreferat/Fluechtlinge/Unterkuenfte.html#staatliche-erstaufnahmestellen-samt-dependancen_1. (zadnji pristup: 16. 4. 2018.)

Hansen-Kokoruš, Renate et al. 2005. *Njemačko-hrvatski univerzalni rječnik*. Urednica Dunja Brozović Rončević. Nakladni zavod Globus. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje: Zagreb.

Heinemann, Christoph; Balasko, Sascha. 2016. „Bundesagentur-Vorstand kritisiert Integrationskurse.“ *Morgenpost*.

<https://www.morgenpost.de/politik/article207629787/Bundesagentur-Vorstand-kritisiert-Integrationskurse.html>. (zadnji pristup: 10. 5. 2018.)

Horvat, Marijana; Ramadanović, Ermina. 2008. „Tvorba glagola u djelu *Svašta po malo* Blaža Tadijanovića“. U *Rasprave*. Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 34, 133-153.

Kramar, Martin. 2006. „Didaktička analiza u funkciji razvijanja kvalitete nastave“. U *Odgojne znanosti*. Vol. 8 No. 1. (11).

Luft, Peter; Schimany, Peter. 2014. *20 Jahre Asylkompromis: Bilanz und Perspektiven*. transcript Verlag. Bielefeld.

Lütze Miculinić, Marija. 2005. „Njemački toponimi i njihove izvedenice u hrvatskome književnom jeziku na primjeru imena njemačkih saveznih zemalja i njihovih glavnih gradova“. U *Suvremena lingvistika* 30, 57-58; 51-66.

Maksimović, Aleksandra; Stančić, Milan. 2010. „Nastavne metode iz perspektive nastavnika“. U *Metodički obzori* 7 (2012.).

Mironova, Vera, et al. 2015. „In two charts this is what refugees say about why they are leaving Syria now“. U *The Washington Post*.
https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/09/28/in-two-charts-this-is-what-refugees-say-about-why-they-are-leaving-syria-now/?utm_term=.95c37476143e. (zadnji pristup: 13. 5. 2018.)

Niedermüller, Georg. 2014. „Gute Berichterstattung über schlechte Integrationkurse“. *Migazin*. <http://www.migazin.de/2014/03/14/gute-berichterstattung-ueber-schlechte-integrationskurse/>. (zadnji pristup: 10. 5. 2018.)

Ohliger; Rainer et al. 2017. „Integrationskurse reformieren: Steuerung neu koordinieren: Schritte zu einer verbesserten Sprachvermittlung". *Perspektiven für eine zukunftsgerichtete und nachhaltige Flüchtlings- und Einwanderungspolitik*. E-Paper #3.
http://kreidefresser.org/wp-content/uploads/2017/09/B%C3%B6ll-Stiftung_e-paper_integrationskurse_reformieren.pdf. (zadnji pristup: 16. 5. 2018.)

Riesenkampff, Matthias. 2017. *Die aktuelle Migration aus Afghanistan*. Konrad-Adenauer-Stiftung e.V. http://www.kas.de/wf/doc/kas_48261-544-1-30.pdf?170316070500. (zadnji pristup 12. 4. 2018.)

Rittgasser, Stefan; Kolenić, Ljiljana. 2013. *Hrvatsko-njemački rječnik jezikoslovnoga nazivlja*. Hrvatsko filološko društvo: Zagreb.

Shcroeder, Christoph; Zakharova, Natalia. 2014. „10 Jahre Integrationskurse: Eine Erfolgsgeschichte?“. *Mediendienst-Integration*. <https://mediendienst-integration.de/artikel/10-jahre-integrationskurse-eine-kritische-bilanz.html>. (zadnji pristup: 10. 5. 2018.)

tportal.hr/Hina. 2016. „Njemačka postigla dogovor, usvajaju zakon o izbjeglicama”.
Tportal.hr. Zadnja izmjena: 14. 4. 2016. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/njemacka-postigla-dogovor-usvajaju-zakon-o-integraciji-izbjeglica-20160414>. (zadnji pristup: 10. 5. 2018.)

Truck Biljan, Ninočka. *Mali rječnik i pojmovnik iz područja: Ovladavanja inim jezikom*. Filozofski fakultet Osijek, 2013./2014. <http://www.ffos.unios.hr/download/mali-rjecnik-i-pojmovnik-iz-podrucja-ovij-a-2015.pdf>. (zadnji pristup: 17. 9. 2018.)

10. Sažetak

„Integracija azilanata u njemačko društvo učenjem njemačkoga jezika“

U ovome radu istražuje se integracija izbjeglica i tražitelja međunarodne zaštite u njemačko društvo kroz prizmu učenja njemačkoga jezika u gradu Münchenu. Rad se temelji na sudjelovanju s promatranjem na tečaju i analizi anketa koje su izbjeglice ispunili. Rezultati analize anketa izbjeglica i voditelja tečajeva te analize udžbenika koji se koriste u nastavi na integracijskome tečaju promatrani su kroz teorijski okvir koji dovodi do zaključka da su otežani aspekti integracijskoga procesa. Tijekom istraživanja uočene su metodološke prepreke u obliku odbijanja sudjelovanja izbjeglica u anketama, nerazumijevanja pitanja koja su bila na njemačkome jeziku, te nepristajanje na kvalitativne intervjuve, odnosno da je za kvalitativno istraživanje potrebno dugo bivanje na terenu i uspostavljanje povjerljivog odnosa s ovom istraživanom skupinom. Zaključilo se da bi trebalo prilagoditi sadržaje udžbenika i uključiti više tema iz svakodnevnoga života.

Ključne riječi: azilant, izbjeglica, integracija, integracijski tečaj, učenje njemačkoga jezika

11. Summary

„The Integration of Refugees into German Society by Learning the German Language“

This paper examines the integration of refugees and seekers of international protection (asylum seekers) into German society through the prism of learning the German language in Munich. The paper is based on participant observation of the course and the analysis of the surveys filled out by the refugees. The results of the survey and textbooks used in the integration course are inserted in the theoretical framework that suggest that not all dimensions (of interaction and of identification) of the integration process are fully developed which leads to the conclusion that aspects of the integration process have difficulties developing. During the research, methodological obstacles appeared in the shape of refusing to participate in the survey, not being able to understand the survey prepared in German, and failing to comply with previously planned phases of field research. This leads to the conclusion that it is necessary to organise a long-term field research during which a confidential relationship with this research group could be established. It was concluded that the content of textbooks should include more topics about everyday life.

Keywords: asylum seeker, refugee, integration, integration course, learning the German language